

ÚJ NÉZŐPONT

I. ÉVFOLYAM

1. SZÁM

TÖRTÉNELEM, NÉPRAJZ, TÁRSADALOMTUDOMÁNY, HONISMERET

TARTALOM

BEKÖSZÖNTŐ

TANULMÁNYOK

KEREPESZKI RÓBERT: BERETTYÓÚJFALUI ÉS BIHAR
VÁRMEGYEI VÁLASZTÁSOK A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

HONISMERETI ÍRÁSOK

JUHÁSZ RÉKA IBOLYA: A HAJDÚBÖSZÖRMÉNYI BOCSKAI
ISTVÁN GIMNÁZIUM DIÁKSÁGA 1867 ÉS 1918 KÖZÖTT

HORVÁTH ATTILA: LÉGITÁMADÁS A DEBRECENI
NAGYÁLLOMÁS ELLEN 1944. SZEPTEMBER ELSEJÉN

ISMERTETŐ

KATONA PÉTER – SZIKLA GERGÓ: A MAGYAR
NEMZETI LEVÉLTÁR HAJDÚ-BIHAR MEGYEI
LEVÉLTÁRA ADATBÁZISAI

*Berettyóújfalu. Csárton község
helyi közigazgatási szabályrendelete.*

I. Fejezet

A község határainak

1.§.

*Berettyóújfalu község területén a közigazgatási
határait a községi határrendelethez és jelen helyi közigazgatási
szabályrendelettel ismertetjük. Berettyóújfalu község területén a határ-
rendelethez minden a községi elöljáróság gyakorolja.*

2.§.

*A közigazgatási határai a község területéből
folyóvizek és a közigazgatási elöljáróság által állítottak
elő.*

3.§.

*A község a közigazgatási határai és elöljáróság
területén az 1905. évi közigazgatási törvények és 35. §. szerint, jelen-
napig az az elöljáróság gyakorolja, mint az elöljáróság által
helyi jog, a választott közigazgatási határait a községi elöljáróság
mindent elöljáróság, a közigazgatási határait.*

II. Fejezet

A község elöljáróságának jogkörének

52.

ÚJ NÉZŐPONT

I. ÉVFOLYAM

1. SZÁM

TÖRTÉNELEM, NÉPRAJZ, TÁRSADALOMTUDOMÁNY, HONISMERET

A Hajdú-Bihar Megyei és
Debreceni Honismereti Egyesület online folyóirata

I. évfolyam 1. szám

Debrecen, 2014.

Szerzőink

Horváth Attila, helytörténeti kutató (Debrecen)
Juhász Réka Ibolya, tudományos ügyintéző (MTA–ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport)
Katona Péter, informatikus (MNL HBML)
Dr. Kerepeszki Róbert PhD, egyetemi adjunktus (DE BTK, Történelmi Intézet)
Székla Gergő, igazgatóhelyettes (MNL HBML)

Főszerkesztő

Dr. Brigovác László PhD

Szerkesztőség

Dr. Papp Klára DSc, *Szendiné dr. Orvos Erzsébet* PhD,
Dr. Szendrei Ákos PhD, *Török Péter*, *Dr. Vajda Mária* PhD

Technikai szerkesztő

Katona Péter

Korrektor

Kiss Tamás, *Székla Gergő*

Angol fordítások

Kovács Gergely

E számunk írásait lektorálták

Dr. Reszegi Zsolt PhD, levéltáros (HIM, Hadtörténelmi Levéltár és Irattár)
Dr. Király Sándor PhD, történész (Debrecen)

Kiadói és szerkesztői elérhetőségek

Kiadói székhely, szerkesztőségi postacím: 4032 Debrecen, Egyetem tér 1.
Szerkesztőségi e-mail cím: *ujnezopont@gmail.com*

Tartalom

<i>Beköszöntő</i>	5
-------------------------	---

Tanulmányok

KEREPESZKI RÓBERT: Berettyóújfalui és Bihar vármegyei választások a két világ-háború között	7
---	---

Honismereti írások

JUHÁSZ RÉKA IBOLYA: A hajdúböszörményi Bocskai István Gimnázium diáksága 1867 és 1918 között.....	21
---	----

HORVÁTH ATTILA: Légitámadás a debreceni Nagyállomás ellen 1944. szeptember elsején.....	37
---	----

Ismertető

KATONA PÉTER – SZIKLA GERGŐ: A Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára adatbázisai	61
---	----

Contents

<i>Prologue</i>	5
-----------------------	---

Studies

RÓBERT KEREPESZKI: Elections in Berettyóújfalu and Bihar County between the Two World Wars	7
---	---

Homeland Study Writings

RÉKA IBOLYA JUHÁSZ: Students at Bocskai István Grammar School, Hajdúbö- szörmény, 1867-1918	21
--	----

ATTILA HORVÁTH: Air Raid against the <i>Nagyállomás</i> Railway Station Debrecen on 1st September 1944	37
---	----

Guide

PÉTER KATONA – GERGŐ SZIKLA: Databases of the National Archives of Hun- gary's Hajdú-Bihar County Archives	61
---	----

Tisztelt Olvasóink!

Amint arról a január óta üzemelő honlap, az *ujnezopont.biharkutatas.hu* tájékoztat: a Hajdú-Bihar Megyei és Debreceni Honismereti Egyesület elindított egy teljesen elektronikus kiadású, tudományos és ismeretterjesztő folyóiratot. Az előzményekkel együtt fél év tervezőmunkája, több szerkesztőségi ülés és a köztük eltelt időben folyó tanakodások után Önök elé kerül az *Új Nézőpont* első száma.

A tervek szerint negyedévente megjelenő lap táji-térségi szinten, a Biharra, Debrecenre és a Hajdúvidékre irányuló kutatások fórumaként fog működni. A magyarországi kutatók mellett várja a határon túliakat, és biztosítja a lehetőséget az eredmények angol nyelvű bemutatására is.

Kezdetől tudományok találkozási pontjául szántuk, és reméljük, azzá válik. Benne és általa kifejezetten törekszünk a választott, aránylag keskeny földrajzi metszetet több diszciplína felől is megmutatni. Habár alcíme alapján a történeszeket, a néprajzkutatókat és (más) társadalomtudományok művelőit várjuk a lapba, ténylegesen számítunk mindenkiire, aki a Hortobágytól a dél-bihari hegyekig, Biharban pedig a Sárréttől a Hegyközig húzódó tér s emberi közösségeinek múltjával és/vagy jelenével foglalkozik.

Terveink és maga az *Új Nézőpont* is természetesen mintákat követnek. Csatlakozunk azokhoz az elmúlt években-évtizedekben született és felnőtt folyóiratokhoz, illetőleg azokhoz a szerkesztőségekhez, amelyek tudományközi jelenségeként kezelik egy (nagy) táj kutatását. S ugyanezért ösztönözve érezzük magunkat a hasonló megfontolásokon nyugvó kutatói gyakorlatoktól és új kezdeményezésektől, ideértve az utóbbi két-három évben a régiókutatást interdiszciplínaként megjelenítő konferenciákat és digitális kiadványokat.*

Mi mindennek lehet és lesz helye folyóiratunkban?

Tanulmányok és *Műhelymunkák* rovataiba várunk (vár)megyei, járási, táji és települési jelenségek átfogó ismertetésére vagy elemző bemutatására vállalkozó műveket. Számítunk egyúttal azokra az írásokra is, amelyek túlmutatnak a helyi vagy térségi dimenziókon, tudatosan igyekeznek országos tablóra illeszteni az eredményeket, és ezáltal belépni a hazai (és a nemzetközi) tudóstársadalmat foglalkoztató valamely diskurzusba.

Külön helye lesz a forrásközleményeknek, valamint a személyi és települési adattáraknak. *Figyelő* rovatunkban kiadvány-ismertetések és -bírálatok fognak megjelenni, míg *Honismereti írások* és *Ismertetők* címek alatt egy-egy sajátos helyzetű szakmai közösség számára kínálunk esélyt a megjelenésre.

* Az *Interdiszciplinaritás a régiókutatásban* főcímmel említjük meg a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára több tudományos és közművelődési intézménnyel (az MTA DAB Történettudományi és Nyelvészettudományi munkabizottságai, a Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és Művelődési Központ) közös szervezésében, fiatal kutatók részvételével megvalósult konferenciákat (Debrecen, 2010, 2011, 2012). A rendezvényeken elhangzott előadások írott változatát a *Régiókutatás* sorozatban megjelent elektronikus tanulmánykötetek (*Interdiszciplinaritás a régiókutatásban I–III*. CD-kiadványok. Debrecen, 2011., 2012., 2013.) tartalmazzák. A sorozat negyedik tanulmánykötete a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltárának 2013. évi Levéltári Napja keretében tartott közígazgatás-történeti konferencia anyagát foglalja magában. (CD-kiadvány, Debrecen, 2014.).

A felsoroltak közül itt most csak kettőre: a *Honismereti íráások* és az *Ismertető* rovatra térünk ki röviden.

Egyrészt kezdettől terveztünk módot adni a kutatói pályára készülő fiataloknak, illetve a nem intézményi keretek között, a tudományos műhelyeken kívül dolgozóknak az eredmények közzétételére. Az előbbi címmel számukra nyitunk rovatot, benne ők kap(hat)nak nyilvánosságot. Elhatározásunkban, hogy szükséges támogatni az általuk folytatott munkát, csak erősített bennünket az Egyesület és a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára tavalyi évi történeti pályázata, pontosabban a közös felhívásra érkezett alkotások többsége. (A résztvevők jellemzően levéltári, múzeumi források, forrásgyűjtemények felhasználásával készítették műveiket, s egy-egy községi vagy városi témát érintő kutatásukról számoltak be.) Sőt, a pályázattal kapcsolatos tapasztalatok arra intenek, hogy egyes dolgozatoknak fenn kell tartanunk a lehetőséget a *Tanulmányok* vagy a *Műhelymunkák* rovatban való megjelenésre.

Ismertető rovatunkkal próbáljuk segíteni a megyében működő könyvtárakat, levéltárakat, múzeumokat és muzeális kiállítóhelyeket, hogy növekedjen munkájuk társadalmi (el)ismertsége, minél többen és minél gyakrabban keressék fel őket vagy használják különböző adatbázisaikat tudományos kutatás céljából. A rovatba várunk állami, önkormányzati, egyházi fenntartású és magántulajdonú gyűjteményekről szóló írásokat, intézményi „szakmai önéletrajzokat”. *Ismertetők* jelenhetnek meg lapunkban az őrzött tárgyi és szellemi hagyatékek egy részéről vagy egészéről, valamint – a kutatók érdekeire tekintettel – kutatási lehetőségekről és feltételekről. S amint azt a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltárának adatbázisairól az első számban közölt írás jelzi, *ismertetők*et kívánunk megjelentetni elektronikus adattárakról és digitális tárhelyekről.

Noha olyan nyílt hálózati folyóiratot hoztunk létre és kívánunk működtetni, mellyel a földrajzi Erdély nyugati elővidékét adó tájak-térségek tudományos kutatóit és az ismeretek terjesztésére „főlesküdtöt” szerzőket segíthetjük, vállalkozásunk átlép a szűkebb értelemben vett szakmai tevékenység határait. Már önmagában a *Honismereti íráások* rovat miatt sem tagadható, hogy a tudomány szolgálatán túl a lokálpatriótaság – nemcsak helyi – értékének ismerete és tisztelete is közrejátszott döntésünkben, abban, hogy elindítjuk e lapot.

Nagy lendülettel láttunk neki a szervezésnek a tavalyi év őszén, a feladatok mindnyájunkat izgalomban tartottak és tartanak. Most, amikor első számunkkal jelentkezünk, még alig-alig távolodtunk el a kezdet kezdetétől. Éppen ezért önépítésünkhöz köszönettel veszünk minden javaslatot, segítséget.

Az első jelek összességükben reménykeltőek, és a szerkesztőségi beköszöntőből nem is hiányozhat a remény hangja. Hisszük, hogy megfelelünk a kettős feladatnak, vagyis tudjuk támogatni a kutatók munkáját, a nagyközönséghez hitelesen szólva pedig – legkevesebb – helyi viszonylatban hozzájárulhatunk a közösségi öntudat erősödéséhez és a múlt értékeinek megőrzéséhez.

Ha e céljainkat sikerül elérnünk, már elmondhatjuk: megérte belevágni.

A szerkesztőség nevében:

Brigovác László
főszerkesztő

Kerepeszki Róbert

Berettyóújfalui és Bihar vármegyei választások a két világháború között*

A két világháború közötti Magyarországon sajátos politikai rendszer működött, melynek megítélése – nem kis részben az 1945 és 1990 közötti marxista történetírás sztereotip és leegyszerűsítő „megbélyegzésének” köszönhetően – megosztotta a közvéleményt. A 21. században a modern és immár az ideológiai nyomás alól felszabadult történész-szakma tisztázta, hogy az ún. Horthy-rendszer olyan autoriter (tehát tekintélyelvű és nem tekintélyuralmi) politikai berendezkedés volt, amelyben egy párt dominanciája érvényesült, de viszonylagos szabadsággal szervezkedhettek más politikai irányzatok is.¹

Ennek a rendszernek az egyik legérdekesebb sajátossága a korlátozott parlamentarizmus működése, amely az 1922 és 1938 közötti választójogból adódott. Az első világháború után 1920-ban tartottak először választásokat Magyarországon, amelyet a Friedrich István vezette ún. „ellenforradalmi” kormány által még 1919 őszén elfogadott választójogi rendelet alapján bonyolítottak le.² Eszerint – röviden – a választójog titkos és egyenlő volt, és – néhány kivételtől eltekintve³ – minden 24. életévét betöltött, hat év magyar állampolgársággal bíró férfire és nőre kiterjedt. Ennek alapján a magyar lakosság mintegy 40%-a bírt választójoggal, ami messze meghaladta a korábbi, dualizmuskori arányt (akkor kb. 6% volt).⁴ Fontos eltérés volt még, hogy a korábbi nyílt szavazás helyett ekkor általánosan titkosan történt a voksolás.

Ezek miatt a Friedrich-féle választójogot sokkal demokratikusabbnak tekinthetjük, mint az azt megelőzőeket, illetve az azt követőeket. Ugyanis 1921-ben Bethlen István személyében olyan politikus került a miniszterelnöki bársonyszékbe, aki teljesen más felfogást vallott a választójogról és a demokráciáról.⁵ Ő az ún. konzervatív-liberális szemléletével elvetette a teljes demokráciát arra hivatkozva, hogy a magyar társadalom „még nem elég érett” ahhoz, így 1922 elején szintén rendeletileg új választójogi szabályozást léptetett életbe a rendszer konszolidációjának érdekében. Ez szigorúbb műveltségi cenzust írt elő (a férfiaknál négy, a nőknél hat elemi elvégzését), és az állampolgári követelményt tíz évre emelte két év egy helyben lakással, továbbá 30 évre emelte a nők esetében az életkori határt. Ezzel mintegy 28%-ra csökkent a választásra jogosultak

*Előadásként elhangzott a Trianontól a II. világháború végéig – Előadások Magyarország, Bihar és Berettyóújfalu 20. századi történelméből címmel 2010. november 4-én Berettyóújfaluban tartott konferencián.

¹ Lásd Püski 2006. Különösen 257–280.; Püski 2005. 206–233.; Romsics 2004. 339–357.

² Fontos megemlíteni, hogy amikor 1920 januárjában meghírdették a választásokat, a Tiszántúl és Baranya még idegen megszállás alatt állt. Éppen ezért az előbbi régióban a románok kivonulása után 1920 nyarán, míg az utóbbiban egy évvel később bonyolították le a voksolást.

³ A rendelet kizárta a választójogból azokat, akik az előző két politikai rendszerben, de különösen a Tanácsköztársaság idején exponáltak magukat, és hosszabb frontkatonai szolgálat esetén megadta a 24 évnél fiatalabb férfiak számára is a választójogot.

⁴ A dualizmuskori választásokhoz lásd Szivák 1901.; Pölöskei 2001.; Kozári 2005. – Az akkori választásokról kiváló esettanulmányt nyújt: Szendrei 2008. 190–201.

⁵ Ahogy ő maga fogalmazott: „Mi demokráciát akarunk, de nem a nyers tömegek uralmát, mert azok az országok, ahol a tömegek uralma vált úrrá az egész nemzet felett, a pusztulásra vannak ítélve.” Bethlen 1933. 228.; Bethlen pályájáról és nézeteiről lásd részletesebben Romsics 2005.

aránya. A legfontosabb különbség azonban az volt, hogy megszüntette a választójog általános titkosságát, és egy sajátos, egész *Európában* egyedülálló kettősséget hozott a gyakorlatba: a fővárosban és néhány törvényhatósági jogú nagyvárosban (Debrecenben, Miskolcon, Kecskeméten, Szegeden, Hódmezővásárhelyen, Pécsen és Győrben) megmaradt a titkos (de pártlistás) szavazás, míg a vidéki választókerületekben visszaállította a nyílt voksolást. Ezt a választójogot 1925 augusztusában törvényesítette a Nemzetgyűlés (1925. évi XXVI. tc.), és a két világháború között összesen négy választást bonyolítottak le a fentiek alapján (1922, 1926, 1931, 1935). Természetesen ez kizárólag a kormánypártnak kedvezett, és nem véletlen, hogy a korszak folyamán az ellenzéki pártok,⁶ sőt a névleg politikamentes társadalmi szervezetek⁷ is követelték a titkosság visszaállítását. Erre azonban csak 1938-ban került sor (1938. évi XIX. tc.), és ez alapján tartották a korszak utolsó választásait 1939 májusában.⁸

A vázlatos jogtörténeti áttekintés után érdemes megvizsgálunk a bihari szavazások jellemzőit, eredményeit, illetve az országgyűlésbe került politikusokat. A vármegye Trianon után – más vármegyékhez hasonlóan – abba a helyzetbe került, hogy területének jelentős részét (közel háromnegyedét) és a korábbi megyeszékhelyét (Nagyváradot) elcsatolták.⁹ A revízió reménye miatt a megmaradt Csonka-Bihart nem vonták össze más vármegyével, hanem közigazgatását Berettyóújfalu székhellyel újjászervezték. A békeszerződés azonban több korábbi választókerületet is kettészelt, ezért ezeket is meghagyták „ideiglenesen” új központot kijelölve nekik, így a továbbiakban is nyolc választókerületben bonyolítottak le voksolásokat (lásd az I. Függelékben). Azonban ez jelentős aránytalanságot eredményezett az egyes választókerületek között, hisz volt olyan, amelyhez tizenhárom település – és ebből adódóan több választópolgár – tartozott (például a berettyóújfalui választókerülethez), máshoz azonban mindössze három település és értelemszerűen jóval kevesebb választó (például a Sarkad központtal újjászervezett választókerületben). Ez a kerületi beosztás az 1938-ban elfogadott új választójog bevezetéséig megmaradt, és csak ekkor racionalizálták-arányosították azt. Az utolsó, 1939-es választásokra már csak öt választókerület maradt (berettyóújfalui, biharkezesi, biharnagybajomi, nagylétei és sarkadi), azonban Bihar továbbra is nyolc képviselőt küldött az országgyűlésbe, mivel három politikus az ún. vármegyei listáról szerezhetett mandátumot.¹⁰

1938/39-ig a vármegye valamennyi választókerületében nyíltan voksoltak csakúgy, mint a megyeszékhelyen, Berettyóújfaluban, mivel a város nem bírt törvényhatósági joggal. Elsősorban a nyílt szavazás ténye miatt Bihar kormánypárti vármegyének számított,¹¹ noha az 1930-as évek folyamán az alföldi régió több más vármegyéjéhez hasonló-

⁶ Lásd Gergely – Glatz – Pölöskei 2003.

⁷ Például 1938 márciusában a jobboldali radikális, fajvédő „keresztény-nemzeti” alapokon álló, főként egyetemi hallgatókból álló Turul Szövetség is a szervezet központi lapjában. Lásd Mit kíván a Turul ifúság március 15-én? *Bajtárs*, 1938. március, 2. – A Turul történetéről és nézeteiről lásd részletesen: Kerepeszki 2009. 341–376.

⁸ Részletesebb áttekintést nyújt Püski 2009. 73–101.

⁹ A vármegye területe Trianon előtt 10609 km² volt, ami 1920 után 2754 km²-re, lélekszáma pedig 582132 főről 147836-ra csökkent. Rátky – Strazimir 1932. 57–58.

¹⁰ A választókerületek alakulásához és a bihari választások eredményeihez lásd: Hubai 2001.

¹¹ A nyílt szavazás azért volt előnyös a kormánypárt részére, mert így már előzetesen, a képviselői ajánlások összegyűjtésekor felmérhették az erőviszonyokat, és ahol szükséges volt, főként a csendőrség segítségével nyomást gyakorolhattak a választópolgárokra. Noha érdekes módon éppen Berettyóújfalu szolgál ellenpéldával, ahol 1922-ben nem a kormánypárti, hanem az ellenzéki jelölt, Szilágyi Lajos érdekében folyt a választók elvtelen befolyásolása. A Magyar Távirati Iroda a következőkről tudósított: „*Berettyóújfalu Szilágyi Lajos*

an itt is egyre erősebb bázissal rendelkeztek bizonyos ellenzéki politikai mozgalmak, mint a kisgazdák és a szélsőjobboldali (nemzetiszocialista) pártok.¹² Az 1920-as évek választásai során az akkori kormánypárt (az Egységes Párt) az összes bihari szavazat 60–64%-át gyűjtötte be, ez azonban településenként már eltérőbb arányt mutatott. A legszembetűnőbb maga a megyeszékhely, Berettyóújfalu, ahol a bizonyos időszakban kormányt támogató, máskor ténylegesen ellenzéki Szilágyi Lajos szerzett folyamatosan mandátumot. A vármegye többi választókerületében viszont mindig kormánypárti jelölt futott be. Igaz volt ez az 1931-es választásokra is, amikor ugyan – főként a gazdasági válságból adódó kormánnyal szembeni elégedetlenség miatt – az összes bihari szavazatoknak több mint felét az ellenzék szerezte meg, azonban a választási rendszer sajátosságai miatt a berettyóújfalu kerületen kívül mindenhol kormánypárti jelölt kapott mandátumot. Az 1930-as évek második felére tért vissza és vált nyomasztóbbá a kormánypárti fölény a vármegyében, ugyanis az 1935-ös és az 1939-es választások során az előbb a Nemzeti Egység Pártja, utóbb a Magyar Élet Pártja nevet viselő kormányoldal a szavazatoknak közel háromnegyedét (72% és 74%) szerezte meg (lásd a II. Függelék 3. ábráját).

1920 és 1939 között összesen 31 politikus képviselte Bihar vármegyét az országgyűlésben (adataikat lásd az I. Függelékben). Köztük mindössze hat olyan személyt találunk, akik már korábban, a dualizmus idejében is folytattak közéleti tevékenységet, és tagjai voltak az akkori parlamentnek vagy a vármegye törvényhatósági bizottságának, tehát a bihari képviselők többsége „homo novusnak” számított, és elsősorban az első világháború, illetve Trianon élménye indította el őket a politikai pályán. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy döntő többségük teljesített hosszabb-rövidebb frontszolgálatot 1914 és 1918 között, illetve az, hogy közel egyharmaduk szülőhelye a békeszerződés után a határokon túlra került (lásd a II. Függelék 1. ábráját). Érdemes megemlíteni, hogy a vármegye vallási összetételéből adódóan felekezeti hovatartozásukat tekintve legnagyobb részük (71%) református volt. Fontos adalék, hogy a képviselők mintegy kétharmada jogi végzettséget, sőt doktorátust szerzett főként Budapesten és Kolozsvárott, és csak négy olyan politikust találunk közöttük, akik nem tanultak a felsőoktatásban. A 31 életpályát áttekintve érdekes megállapítás az, hogy viszonylag kevesen (mindössze hatan) vannak olyanok, akik egyetemi képzés vagy más tanulmányutak keretében külföldön szélesítették látókörüket.

pártja bihatetlen terrort fejtett ki. A Görgey-párti [Görgey József kormánypárti hivatalos jelölt – K.R.] szavazók nem merték házukat elhagyni, mert Szilágyi Lajos emberei azszal fenyegették meg őket, hogy házukat rájuk gyűjtjék. Egyeseket meg is vertek.” Ezt a meglepő hírt támasztja alá az is, hogy rendkívül nagy volt a különbség Berettyóújfaluban a választásra jogosultak (9963 fő) és a leadott érvényes szavazatok száma (5928) között (valamivel több, mint négyezer szavazat). A többi választás idején ez a szám 1500 és 2000 között mozgott. MNL. OL, K 428, MTI napi hírek, a) sorozat, 1922. május 29.

¹² Lásd Tóth 1982.

I. Függelék – A Bihar vármegyei választókerületek az 1922-es rendelet alapján¹³

Berettyóújfalui választókerület

Székhelye: Berettyóújfalu. Települések: Berettyószentmárton, Berettyóújfalu, Csökmő, Darvas, Esztár, Furta, Gáborján, Hencida, Pocsaj, Szentpéterszeg, Újiráz, Vekerd, Zsáka.

Biharkeresztesi választókerület

Székhelye: Biharkeresztes. Települések: Ártánd, Berekböszörmény, Biharkeresztes, Mezőpeterd, Mezősas, Told.

Biharnagybajomi választókerület

Székhelye: Biharnagybajom. Települések: Bakonyszeg, Báránd, Biharnagybajom, Bihartorda, Dancsháza, Nagyrábé, Sáp, Sárrétudvari, Szerep.

Cséffai választókerület

Székhelye: Okány (ideiglenesen). Települések: Almamező, Biharugra, Geszt, Komádi, Körösnagyharsány, Körösszakál, Körösszeg, Körösszegapáti, Magyarhomorog, Mezőgyán, Okány, Sarkadkeresztúr, Zsadány.

Derecskei választókerület

Székhelye: Derecske. Települések: Derecske, Hajdúbagos, Hosszúpályi, Konyár, Monostorpályi, Sáránd, Tépe, Vértés.

Nagyszalontai választókerület

Székhelye: Sarkad (ideiglenesen). Települések: Kötegyán, Méhkerék, Sarkad.

Szalárdi választókerület

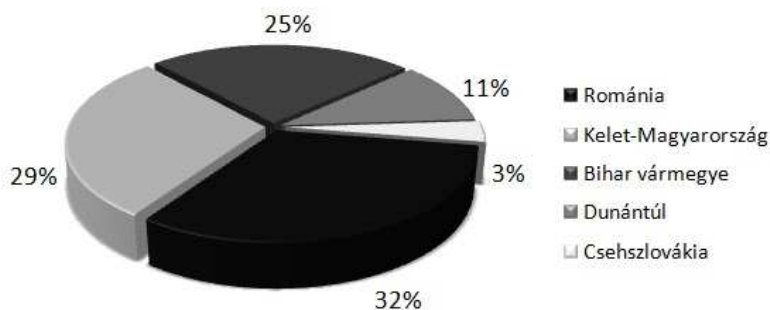
Székhelye: Kismarja (ideiglenesen). Települések: Bedő, Bojt, Kismarja, Nagykereki, Váncsod.

Székhelyhídi választókerület

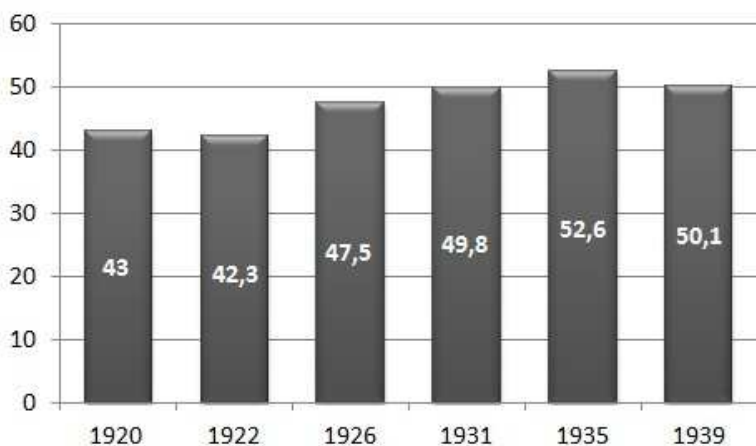
Székhelye: Nagyléta (ideiglenesen). Települések: Álmosd, Bagamér, Kokad, Nagyléta, Újléta.

¹³ Baján 1922. 20–21.

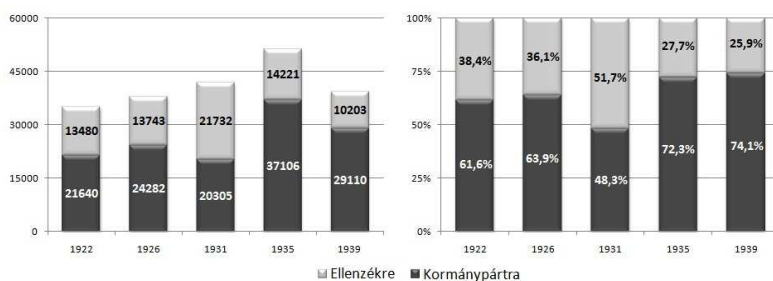
II. Függelék – Statisztikai ábrák

1. ábra: A Bihar vármegyei képviselők származása

2. ábra: A Bihar vármegyei képviselők átlagéletkora

3. ábra: A kormánypártra és az ellenzékre leadott szavazatok száma és aránya Biharban

III. Függelék – A Bihar vármegyei képviselők adattára (1920–1944)¹⁴

Almásy Alajos, gróf. – Szül. 1895, Gyula. Vallás: katolikus. Fontosabb életrajzi adatok: főhadnagyi rangban szolgált végig az első világháborút. Bihar mellett élénk tevékenységet fejtett ki Békés vármegye politikai életében is: tagja volt Békés vármegye törvényhatósági bizottságának és Takarékpénztári Egyesületének, Gyula képviselőtestületének, elnöke a Társadalmi Egyesületek Szövetsége helyi csoportjának. Választókerület: Nagyszalonta (Sarkad). Ciklus: 1931–1935. Párt: Egységes Párt (1931–1932), Nemzeti Egység Pártja (1932–1935)

Bajcsy-Zsilinszky Endre – Szül. 1886, Szarvas. Vallás: evangélikus. Fontosabb életrajzi adatok: hírlapíró, az 1920-as években a fajvédő gondolat híve és Gömbös Gyula közeli munkatársa. Jogi egyetemi tanulmányait Kolozsvárott, Lipcsében és Heidelbergben folytatta. Harcolt az első világháborúban, azt követően egyik alapítója volt a Magyar Országos Védőerő Egyesületnek. Az 1920-as években a fajvédő Szózat című lap főszerkesztője. 1930-ban saját pártot alapított Nemzeti Radikális Párt néven, mely 1936-ig működött. Az 1930-as évek második felében nyíltan náciellenes nézeteket vallott. 1944 decemberében a nyilasok kivégezték. Választókerület: Derecske. Ciklus: 1922–1926. Párt: Egységes Párt (1922–1924), Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Párt (1924–1926).

Berki Gyula – Szül. 1884, Zaláta. Vallás: református. Fontosabb életrajzi adatok: ipari, kereskedelmi, köz- és mezőgazdasági tanulmányokat folytatott, egyetemi végzettségét Kolozsvárott szerezte meg. Bihar vármegye tiszteletbeli szolgabírója, a vármegye törvényhatósági bizottságának tagja volt. Az első világháború után szerb fogságba került. Nagyatádi Szabó István híve és bizalmasa. Választókerület: Nagyszalonta (Sarkad). Ciklus: 1920–1922, 1922–1926, 1926–1931. Párt: Keresztény Kisgazda és Földműves Párt (1920–1922), Egységes Párt (1922–1931).

Dinich Vidor – Szül. 1887, Hőgyész. Vallás: katolikus. Fontosabb életrajzi adatok: iparis-kolai tanulmányokat folytatott. Főhadnagyi rangban szolgált az első világháborúban. A polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság alatt börtönbe került. Választókerület: Derecske. Ciklus: 1920–1922. Párt: Keresztény Nemzeti Párt.

Erődy-Harrach Béla – Szül. 1882, Kunmadaras. Vallás: katolikus. Fontosabb életrajzi adatok: egyetemi tanulmányait Budapesten, Berlinben és Halléban folytatta, jogi és államtudományi doktorátust szerzett. Egyetemi oktató, agrár- és gazdaságpolitikus. Választókerület: Szalárd (Kismarja). Ciklus: 1920–1922, 1922–1926, 1926–1931. Párt: Keresztény Kisgazda és Földműves Párt (1920–1922), Egységes Párt (1922–1931).

Fráter Jenő – Szül. 1868, Debrecen. Vallás: református. Fontosabb életrajzi adatok: nyugalmazott altábornagy, a császári-királyi hadsereg tisztje, az első világháborúban több kitüntetést kapott (III. osztályú Vaskoronarend, Károly-csapatkereszt). A Képviselőházban főként katonai kérdésekkel foglalkozott. Bihar vármegye törvényhatósági bizott-

¹⁴ Az adattár az alábbi források alapján készült: Vidor 1921.; Baján 1922.; Kun – Lengyel – Vidor 1927.; Lengyel – Vidor 1931.; Haeffler 1935.; Haeffler 1940. – Az almanachok megtalálhatóak az Országgyűlési Könyvtár honlapján: <http://www.ogyk.hu/e-konyvtar/mpgy/alm/almanach.html> (Utolsó letöltés: 2011. augusztus 15.)

ságának örökös tagja. Választókerület: Székelyhíd (Nagyléta). Ciklus: 1926–1931, 1931–1935. Párt: Egységes Párt (1926–1932), Nemzeti Egység Pártja (1932–1935).

Fráter Pál – Szül. 1879, Karcag. Vallás: református. Fontosabb életrajzi adatok: a budapesti egyetemen szerzett jogi doktorátust. 1915-ben vonult be katonának, és az orosz fronton szolgált, ahol több kitüntetést szerzett. 1911 óta tagja volt Bihar vármegye törvényhatósági bizottságának. Választókerület: Székelyhíd (Nagyléta). Ciklus: 1922–1926. Párt: Egységes Párt.

Hunyady Ferenc – Szül. 1874, Abony. Vallás: katolikus. Fontosabb életrajzi adatok: tanulmányai befejezése után, 1895-ben a Kisbirtokosok Földhitelintézeténél helyezkedett el, melynek 1927-ben vezérigazgatója lett. Az ország birtokviszonyainak és földértékének kiváló ismerője volt. 1930-ban kincstári főtanácsosi címmel tüntették ki. Választókerület: Szalárd (Kismarja). Ciklus: 1935–1939. Párt: Nemzeti Egység Pártja.

Katona Imre – Szül. 1876. Vallás: református. Fontosabb életrajzi adatok: Biharugra község jegyzője, az első világháborúban népfelkelő-százados. Választókerület: Cséffa (Okány). Ciklus: 1920–1922. Párt: Keresztény Kisgazda és Földműves Párt.

Kováts Nagy István – Szül. 1883, Búzásbocsárd. Vallás: református. Fontosabb életrajzi adatok: a kolozsvári egyetemen szerzett jogi doktorátust. Szolgált az első világháborúban, a II. osztályú ezüst vitézségi éremmel és Károly-csapatkereszttel tüntették ki. Bihari főispán. Választókerület: Cséffa (Okány). Ciklus: 1922–1926. Párt: Egységes Párt.

Könyves Lajos – Szül. 1861, Biharszentjános. Vallás: református. Fontosabb életrajzi adatok: községi bíró, református presbiter, a Bihar megyei kisgazdapárt alapító elnöke, az első világháború alatt Bihar vármegye közéleti irányítója. Választókerület: Biharkeresztes. Ciklus: 1920–1922, 1922–1926. Párt: Keresztény Kisgazda és Földműves Párt (1920–1922), Egységes Párt (1922–1926).

Krüger Aladár – Szül. 1878, Nagyvárad. Vallás: katolikus. Fontosabb életrajzi adatok: iskoláit Nagyváradon végezte, jogi doktorátust a kolozsvári egyetemen szerzett. Élénk újságírói és irodalmi tevékenységet fejtett ki. Több külföldi tanulmányutat tett (Ausztriában, Németországban, Hollandiában, Olaszországban), beszélt németül, franciául és angolul, de értette az olasz és a román nyelvet is. 1919 karácsonyán román fogságba esett, ahonnan csak 1920 őszén menekült meg. Budapesten ügyvédi irodát nyitott, majd politikai-közéleti pályára lépett. Választókerület: Biharnagybajom. Ciklus: 1926–1931. Párt: Egységes Párt.

Leel-Őssy Árpád – Szül. 1896, Kismarja. Vallás: református. Fontosabb életrajzi adatok: a debreceni egyetemen szerzett teológusi diplomát. 1914-ben önként vonult be katonai szolgálatra, és az olasz fronton több kitüntetést szerzett. Tanulmányait a világháború után fejezte be, majd több bihari településen volt református segédlelkész, majd lelkész. Az egyházmegye tanácsbírája, 1930-tól Bihar vármegye törvényhatósági bizottságának tagja és – többek között – a sarkadi levante egyesület elnöke volt. Választókerület: Nagyszalonta (Sarkad). Ciklus: 1935–1939, 1939–1944. Párt: Nemzeti Egység Pártja (1935–1939), Magyar Élet Pártja (1939–1944).

Leszky István – Szül. 1892, Berettyószentmárton. Vallás: református. Fontosabb életrajzi adatok: Nagyváradon és Kolozsvárott tanult jogot, az első világháborúban önkéntesként szolgált. Olasz hadifogságba esett, ahonnan 1919 októberében tért haza, és csatlakozott Horthy Nemzeti Hadseregéhez. Választókerület: Szalárd (Kismarja). Ciklus: 1931–1935. Párt: Egységes Párt (1931–1932), Nemzeti Egység Pártja (1932–1935).

Létay Ernő – Szül. 1878, Kokad. Vallás: református. Fontosabb életrajzi adatok: a budapesti egyetemen jogot hallgatott, később a hohenheimi gazdasági akadémiát végezte el. Az első világháború alatt állandó frontszolgálatot teljesített. A függetlenségi gondolat híve, ezzel szerzett mandátumot az 1916-os időközi választásokon a bárándi választókerületben. Választókerület: Biharnagybajom. Ciklus: 1922–1926, 1931–1935, 1935–1939. Párt: pártonkívüli (1922–1926), Egységes Párt (1931–1932), Nemzeti Egység Pártja (1932–1939).

Mártonffy Gyula – Szül. 1885, Körösszakál. Vallás: református. Fontosabb életrajzi adatok: a budapesti és a kolozsvári egyetemen folytatott jogi tanulmányokat. Bihar több járásában szolgabíró, a cséffai járás főszolgabírája volt. A vármegye törvényhatósági bizottságának és kisközségülésének tagja. Választókerület: Cséffa (Okány). Ciklus: 1931–1935. Párt: Egységes Párt (1931–1932), Nemzeti Egység Pártja (1932–1935).

Miskolczy Hugó – Szül. 1886, Feketegyörös. Vallás: református. Fontosabb életrajzi adatok: családjának felmenői Miskolc város alapítói voltak (Miskouc-nemzetség). Nagyváradon, Budapesten és Kolozsvárott jogot hallgatott. Az első világháborúban a szerb fronton szolgált, és hadifogságba esett, ahonnan egy évvel később szabadult. 1922-ben a székelyhídi járás főszolgabírájává választották, melyet 1935-ig, képviselővé választásáig látott el. Miskolczy István öccse. Választókerület: Székelyhíd (1935–1939), Nagyléta (1939–1944). Ciklus: 1935–1939, 1939–1944. Párt: Nemzeti Egység Pártja (1935–1939), Magyar Élet Pártja (1939–1944).

Miskolczy István – Szül. 1885, Feketegyörös. Vallás: református. Fontosabb életrajzi adatok: a magyaróvári gazdasági akadémián szerzett diplomát. Az első világháborúban a szerb fronton szolgált, ahol súlyosan megsebesült. A világháború után Romániából Magyarországra szökött, és Derecskén bérelt birtokot. Tagja volt Bihar vármegye törvényhatósági bizottságának és az Országos Mezőgazdasági Kamarának. Miskolczy Hugó bátyja. Választókerület: Derecske (1935–1939), Biharnagybajom (1939–1944). Ciklus: 1935–1939, 1939–1944. Párt: Nemzeti Egység Pártja (1935–1939), Magyar Élet Pártja (1939–1944).

Molnár Imre – Szül. 1884, Hegyközszentimre. Vallás: református. Fontosabb életrajzi adatok: jogi tanulmányokat folytatott a budapesti és a kolozsvári egyetemeken, utóbbiban szerzett doktorátust. 1914 előtt több éven át Bihar vármegye főjegyzője volt. Az első világháborút végigszolgált a szerb és a román frontokon. Tagja volt Bihar vármegye törvényhatósági bizottságának és kisgyűlésének. Választókerület: Berettyóújfalu. Ciklus: 1933-as időközi választások, 1935–1939. Párt: Nemzeti Egység Pártja.

Morvay Zsigmond – Szül. 1884, Bihar. Vallás: református. Fontosabb életrajzi adatok: középiskoláit és a jogot Nagyváradon végezte, ahol ügyvédi irodát nyitott. A világháború előtt tagja lett az országgyűlésnek, ahol Tisza István hívének számított. 1914 és 1918 között végig frontszolgálatot teljesített. Választókerület: Cséffa (Okány). Ciklus: 1926–1931. Párt: Egységes Párt (nem hivatalos jelölt).

Nyíry István – Szül. 1887, Berettyóújfalu. Vallás: református. Fontosabb életrajzi adatok: a Műegyetemen szerzett gépészmérnöki oklevelet, és 1911-ig belföldi gépgyárakban volt alkalmazásban. Ezután önként bevonult a császári-királyi haditengerészethez, és előbb tengerészmérnökként, majd a repülőflottánál teljesített szolgálatot. A háború után Berettyóújfaluban gazdálkodott. Tagja volt Bihar vármegye törvényhatósági bizottságának, illetve a berettyóújfalui református egyház presbitériumának és iskolaszékének. Választókerület: Biharkeresztes. Ciklus: 1935–1939, 1939–1944. Párt: Nemzeti Egység Pártja (1935–1939), Magyar Élet Pártja (1939–1944, a párt Bihar vármegyei listájáról).

Orbók Attila – Szül. 1888, Pozsony. Vallás: unitárius. Fontosabb életrajzi adatok: tanulmányait Kolozsvárott, Münchenben és Párizsban folytatta, jogi és államtudományi doktorátust szerzett. Több napi- és hetilap újságírója, külföldi tudósítója (Kolozsvári Hírlap, Pesti Napló, Világ, Virradat, Magyar Hírlap, Magyarország, Függetlenség), és színműíróként is ismert volt. Választókerület: Székelyhíd (Nagyléta). Ciklus: 1920–1922. Párt: pártonkívüli kisgazda.

Pajor Győző – Szül. 1899, Sepsimagyarós. Vallás: evangélikus. Fontosabb életrajzi adatok: a debreceni egyetemen szerzett jogi doktorátust. Alig 16 évesen már harcolt az első világháborúban, 1918/19-ben tagja volt a székely hadosztálynak. A Tanácsköztársaság bukása után több „keresztény-nemzeti”, jobboldali radikális szervezetben tevékenykedett (Turul Szövetség, Keresztény Nemzeti Liga, Ébredő Magyarok Egyesülete). Az 1920-as években a fajvédő Szózat című napilap és a Magyar Távirati Iroda munkatársa, később a Magyar Nemzeti Könyv- és Lapkiadó Rt., a Hajdúföld és a Debreceni Újság című napilapok igazgatója lett. 1934-ben Debrecen város tisztí ügyészévé nevezték ki. Politikai pályáját Gömbös fajvédő pártjában kezdte, az 1930-as évek második felében a Nemzeti Egység Pártja Hajdú vármegyei és Debrecen városi titkára volt. Választókerület: a Bihar vármegyei listás választásokon szerez mandátumot. Ciklus: 1939–1944. Párt: Magyar Élet Pártja.

Pekár Gyula – Szül. 1867, Debrecen. Vallás: református. Fontosabb életrajzi adatok: középiskolai tanulmányait Debrecenben, Budapesten és Bostonban folytatta, Bécsben és Budapesten jogot hallgatott, és doktorátust szerzett. Széleskörű irodalmi munkásságot fejtett ki, több idegen nyelven beszélt és olvasott. 1911-ben tagja lett a Magyar Tudományos Akadémiának. A politikai életben 1901-től vett részt (akkor még a Szabadelvű Párt tagjaként). Nagy szerepet játszott a Peidl-kormány 1919. augusztusi megbuktatásában, és a Friedrich-kabinet hatalomra kerülésében. 1920-ban egyik alapítója a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának, 1920 és 1922 között a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára volt. 1921-től az Országos Filmtanács elnöke. Választókerület: Derecske. Ciklus: 1926–1931, 1931–1935. Párt: Egységes Párt (1926–1932), Nemzeti Egység Pártja (1932–1935).

Sebestyén Kálmán – Szül. 1879, Nagyenyed. Vallás: református. Fontosabb életrajzi adatok: jogi diplomát és doktorátust a budapesti egyetemen szerzett. 1915-ben vonult be frontszolgálatra, több kitüntetést kapott. Erdély Romániához csatolása után részt vett a helyi magyar párt megszervezésében. 1928-ban települt át Magyarországra, Komádiba, ahol ügyvédi praxist folytatott. 1929-től tagja lett Bihar vármegye törvényhatósági bizottságának. Választókerület: Cséffa (Okány). Ciklus: 1935–1939. Párt: Nemzeti Egység Pártja.

Szabó József – Szül. 1856, Kék. Vallás: református. Fontosabb életrajzi adatok: Sárospatakon és a debreceni Teológiai Akadémián folytatta tanulmányait, később Báránd lelkésze lett. A dualizmus korában a függetlenségi eszme híve. Választókerület: Biharnagybajom. Ciklus: 1920–1922. Párt: Keresztény Kisgazda és Földműves Párt.

Szilágyi Lajos – Szül. 1882, Berettyóújfalu. Vallás: református. Fontosabb életrajzi adatok: a Ludovika Akadémián és a kolozsvári egyetemen folytatta felsőoktatási tanulmányait, utóbbin jogi doktorátust szerzett. Az első világháborúban az isonzói fronton szolgált, ahol több kitüntetést szerzett. Az 1916-os időközi választásokon szerzett először mandátumot Berettyóújfaluban a Nemzeti Munkapárt színeiben. A román megszállás után Bihar vármegye főispán-kormánybiztosi teendőit látta el. 1920 és 1933 között megszakítás nélkül Berettyóújfalu országgyűlési képviselője, később Bihar vármegye főispánja volt. Választókerület: Berettyóújfalu. Ciklus: 1920–1922, 1922–1926, 1926–1931, 1931–1935 (1933-ig). Párt: Keresztény Kisgazda és Földműves Párt (1920–1922), pártonkívüli (1922–1926, 1931–1933), Kispolgárok Országos Pártja (1926–1931).

Takách Géza – Szül. 1883, Zsigárd. Vallás: ? Fontosabb életrajzi adatok: iskoláit magánúton végezte, és autodidakta módon foglalkozott a szövetkezetek működésével, szerepével. Az Egységes Párt igazgatója. Választókerület: Biharkeresztes. Ciklus: 1926–1931, 1931–1935. Párt: Egységes Párt (1926–1932), Nemzeti Egység Pártja (1932–1935).

Vácz G. Lajos – Szül. 1891, Komádi. Vallás: református. Fontosabb életrajzi adatok: hat elemi osztályt végzett. Szolgált az első világháborúban, ahol súlyosan megebesült. Az 1920-as évek elején Nagyatádi Szabó István és a kisgazda mozgalom híve volt, később Gaál Gaszton Független Kisgazdapártjának lett tagja. Választókerület: a Bihar vármegyei listás választásokon szerez mandátumot. Ciklus: 1939–1944. Párt: Független Kisgazdapárt.

Vajay Károly – Szül. 1882, Szatmárnémeti. Vallás: református. Fontosabb életrajzi adatok: a budapesti egyetemen szerzett jogi doktorátust. Az első világháború idején hadnagyként az orosz, a román és az olasz front harcaiban vett részt, az utóbbin Tisza István mellett segédtisztként teljesített szolgálatot. 1919-ben köztisztviselői pályára lépett, és a belügyminisztériumban helyezkedett el. 1935-ben belügyminiszteri tanácsos lett. 1937 novemberében Szabolcs, 1938 márciusában Bihar vármegye főispánjává nevezték, amiről országgyűlési képviselővé történt megválasztásakor mondott le. Választókerület: Berettyóújfalu. Ciklus: 1939–1944. Párt: Magyar Élet Pártja.

Zich Károly – Szül. 1885, Belényes. Vallás: református. Fontosabb életrajzi adatok: tanulmányait a debreceni jogakadémián kezdte, majd a kolozsvári egyetemen fejezte be. 1907-ben közigazgatási pályára lépett, 1914-ben szolgabíró lett, 1918-tól több, mint húsz éven át a cséffai-nagyszalontai, majd biharkeresztesi járás főszolgabírája volt. 1925-

ben a Sebes-Körös gátszakadása miatti árvízvédelemben kifejtett tevékenységéért Horthy Miklós kormányzó Signum Laudis kitüntetésben részesítette. Választókerület: Biharkeresztes. Ciklus: 1939–1944. Párt: Magyar Élet Pártja.

Róbert Kerepeszki

Elections in Berettyóújfalu and Bihar County between the Two World Wars

The historian profession has, by now, clarified that the so-called Horthy-regime was an authoritarian political structure where one-party dominance prevailed but other political trends could also organize themselves with relative freedom.

One of the most interesting feature of this system was the operation of the limited parliamentary system, which was provided by the suffrage between 1922 and 1938. Until 1938/39, all constituencies of Bihar county voted openly, just like in the county seat town, Berettyóújfalu. The secret ballot was restored in 1938 (1938th XIX. Tc.) and the last election of the era was held based on this in May 1939. Primarily due to the open voting, Bihar was considered a ruling party side county, although during the 1930's, some opposition political movements such as the support of Smallholders and the far-right (Nazi) party were also in rise here, just like in many other counties of the Great Plain region.

Források

Levéltári források

MNL OL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára.
K 428, MTI napi hírek, a) sorozat.

Szakirodalom

- Baján 1922. Parlamenti Almanach az 1922–1927. évi Nemzetgyűlésre. (Sturm-féle országgyűlési almanach). Szerk. Baján Gyula. MTI, Bp., 1922.
- Bethlen 1933. Bethlen István gróf beszédei és írásai. 1. köt. Bp., 1933.
- Gergely – Glatz – Pölöskei 2003. Magyarországi pártprogramok 1919–1944. Szerk. Gergely Jenő, Glatz Ferenc, Pölöskei Ferenc. Bp., 2003.
- Haefler 1935. Országgyűlési Almanach az 1935–1940. évi Országgyűlésről. (Sturm-féle országgyűlési almanach). Szerk. Haefler István. MTI, Bp., 1935.
- Haefler 1940. Országgyűlési Almanach az 1939–1944. évi Országgyűlésről. (Sturm-féle országgyűlési almanach). Szerk. Haefler István. MTI, Bp., 1940.
- Hubai 2001. Hubai László: Magyarország XX. századi választási atlasza 1920–2000. I–III. kötet. Bp., 2001.
- Kerepeszki 2009. Kerepeszki Róbert: A Turul Szövetség. In: A magyar jobboldali hagyomány, 1900–1948. Szerk. Romsics Ignác. Bp., 2009. 341–376.
- Kozári 2005. Kozári Mónika: A dualista rendszer. Bp., 2005.
- Kun – Lengyel – Vidor 1927. Magyar Országgyűlési Almanach 1927–1932. A Felsőház és a Képviselőház tagjainak életrajza és közéleti működése. Szerk. Kun Andor, Lengyel László és Vidor Gyula. Bp., 1927.
- Lengyel–Vidor 1931. Magyar Országgyűlési Almanach 1931–1936. Ötszáz magyar élet. Szerk. Lengyel László és Vidor Gyula. Globus, Bp., 1931.
- Pölöskei 2001. Pölöskei Ferenc: A magyar parlamentarizmus a századfordulón. Bp., 2001.
- Püski 2005. Püski Levente: Demokrácia és diktatúra között. A Horthy-rendszer jellegéről. In: Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről. Szerk. Romsics Ignác. Bp., 2005. 206–233.
- Püski 2006. Püski Levente: A Horthy-rendszer (1919–1945). Bp., 2006.

- Püski 2009. Püski Levente: Választási rendszer és parlamentarizmus a Horthy-korszakban. In: A magyar jobboldali hagyomány, 1900–1948. Szerk. Romsics Ignác. Bp., 2009. 73–101.
- Rátky – Strazimir 1932. A magyar legújabb kor lexikona. Szerk. Rátky Zoltán és Strazimir Oszkár. Bp., 1932.
- Romsics 2004. Romsics Ignác: A Horthy-rendszer jellegéről. Historiográfiai áttekintés. In: Uő.: Múltról a mának. Tanulmányok és esszék a magyar történelemről. Bp., 2004. 339–357.
- Romsics 2005. Romsics Ignác: Bethlen István. Bp., 2005.
- Szendrei 2008. Szendrei Ákos: Tíz választás, egy politikus. Justh Gyula képviselőválasztásai. In: Tradíció és modernizáció a XVIII–XX. században. Szerk. Bodnár Erzsébet és Demeter Gábor. Bp., 2008. 190–201.
- Szivák 1901. Szivák Imre: Országgyűlési képviselőválasztás és a curiai bírászkodás codexe. Bp., 1901.
- Tóth 1982. Tóth Gábor: Ellenzéki politikai mozgalmak a Tiszántúlon a harmincas években, 1929–1939. Bp., 1982.
- Vidor 1921. Nemzetgyűlési Almanach 1920–1922. A Nemzetgyűlés tagjainak életrajzi adatai. Szerk. Vidor Gyula. Bp., 1921.

Hírlapok, folyóiratok

Mit kíván a Turul ifjúság március 15-én? *Bajtárs*, 1938. március, 2.

Internetes források

Nemzetgyűlési, parlamenti és országgyűlési almanachok. Online: Országgyűlési Könyvtár, <http://www.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/almanach.html> (Utolsó letöltés: 2011. augusztus 15.)

Juhász Réka Ibolya

A hajdúböszörményi Bocskai István Gimnázium diáksága 1867 és 1918 között*

Bevezetés

A napjainkban Bocskai István nevét viselő gimnázium mindenképpen Hajdúböszörmény egyik büszkesége. Köszönheti e tényt annak, hogy jelentős múltra tekint vissza az intézmény, hosszú évszázadokon keresztül folyt itt a nebulók oktatása, ahogy napjainkban is. Ebből a tradícióból szeretnék megragadni egy időszakot, s pontosabb képet alkotni az 1867 és 1918 között itt tanult diákságról.

A kérdéses intézmény alapítási évszáma, létrejöttének körülményei homályba burkolóznak, első ismert említése a Redditus Ecclecticus címet viselő iratban rejlik, amely 1621. május 5-6-án készült, és tartalmazza a debreceni traktus papjainak és rektorainak fizetéseit. E forrás a böszörményi rektor fizetését a debreceni rektoré után említette, amiből Barcsa János azt a következtetést vonta le, hogy a böszörményi iskola a Debreceni Kollégiumhoz tartozó partikulák között a legjelentősebbnek számíthatott a korban.¹

Az iskola 17. századi működésére mindössze azokból a forrásokból következtethetünk, melyek a böszörményi rektorokról tartalmaznak meglehetősen kevés információt. Ilyen forrás maradt fenn 1643-ból, 1653-ból, 1664-ből és az 1674-es esztendőből is.² A 18. századtól tovább bővülnek ismereteink, köszönhetően annak, hogy fennmaradt egy anyakönyv, amely az 1712 és 1744 közötti időszakra vonatkozóan hordoz adatokat.³ Így többek között megismerhetjük az intézmény törvényeit, a rektorok listáját, valamint a könyvtár leltárát is. Péter Károly az 1900/01-es értesítőben rekonstruálta az 1712 és 1865 között rektori címet viselő személyek névsorát, valamint a róluk megismerhető egyéb adatokat is ismertette.⁴ A Hajdúböszörményi Fiókleveztárban őrzött anyakönyvek közül az 1. számot viselő az 1839-es tanévtől egészen 1882-ig tartalmazza a diákok névsorát.

1850-re az intézmény válságba került, anyagi problémákkal küzdött, valamint nem tudott megfelelni az Entwurf által előírt színvonalnak, így nyilvánossági jogát elveszítette, neve pedig „Magán Középtanoda” lett. 1852-re már az iskola bezárásának gondolata is felmerült, de az intézményre mégsem ez a sors várt, mivel 1862-ben Sillye Gábor a város államkölsönkötvényeit eladva többek között a gimnázium javára is utalt ki egy jelentősebb összeget (60 000 pengő forint).⁵ Ebből épült fel 1865-re Vecsey Imre tervei

* A Hajdú-Bihar Megyei és Debreceni Honismereti Egyesület és a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára 2013. évi Honismereti pályázatára benyújtott munka átdolgozott változata.

¹ Mihály 1873. 45.

² Értesítő 1901. IV-V.

³ MNL HBML HbFl VIII. 60/a. 1. k.

⁴ Uo. IX-XVI.

⁵ Uo. XXX.

alapján az intézménynek ma is otthont adó épület.⁶ Ugyanebben az évben történt meg a gimnázium hatosztályossá alakítása is.⁷

1883-ban a gimnázium mellé polgári iskolát szerveztek, amely csupán három évig működött.⁸ Az intézmény épületének bővítésére a diáklétszám gyarapodása miatt 1891-ben került sor, melynek keretében felépült a keleti szárny és a tornaterem.⁹ A gimnázium nyolcosztályossá bővítése már az 1890-es években szóba került, és voltak e cél érdekében sikeres törekvések is, így az 1902/03. tanévben már indult a 7. osztály, a következő tanévben pedig a 8. osztály is.¹⁰

Kozma Sándort (1865-1900) követően még a dualizmus korában volt igazgató Péter Károly (1900-1903), akit hivatalában Köblös Samu (1903-1938) követett.

Az egyházkerületi tanügyi bizottság 1911. évi jegyzőkönyvének 105. szám alatti bejegyzéséből megtudhatjuk, hogy a gimnázium a „Bocskay főgimnázium” elnevezés felvételére kért engedélyt, amit meg is kapott.¹¹ Előtte az intézmény a Hajdú-Böszörményi Hat Osztályú Ev. Reform. Gimnázium, majd a nyolcosztályossá bővítés után a Hajdú-Böszörményi Ev. Ref. Főgimnázium nevet viselte.

A gimnázium az 1913-as tanévtől tarthatott hivatalosan érettségi vizsgálatot.¹² Az Országos Református Lelkészegyesület 1913. augusztus 9-én tartott gyűlésén elhatározta, hogy segíteni fog a lelkész és tanár árvák elhelyezésén, így egy 120 tanuló befogadására alkalmas épület, a Kálvineum felépítése mellett döntöttek.¹³ A Kálvineum az 1914/15-ös tanévben nyithatta meg kapuit a diákság előtt Köblös Samu igazgatósága alatt.

Az első világháború változást hozott a gimnázium mindennapjaiban, négy tanár és a diákok közül többen is elesetek a harcokban, továbbá az épület egy részét katonák elszállásolására is felhasználták, a tanítást azonban mindezen események ellenére sem függesztették fel. Az 1916-os tanévben pedig felbukkantak az anyakönyvekben az Erdélyből menekült szülők gyermekei is.

Felhasznált források

A jelen tanulmány elkészítéséhez a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára Hajdúböszörményi Fiókleveletárában található gimnáziumi iskolai anyakönyveket vettem igénybe.¹⁴ Az anyakönyvek teljes sorozata 1867 és 1917 között hiány nélkül maradt fenn, adattartalmában azonban számos változáson ment keresztül. Az 1867. évi anyakönyv tartalmazza a tanulók nevét, életkorát, vallását, szüleik vagy gyámjuk nevét, állapotát (foglalkozását), lakhelyét, valamint az egyes tantárgyakból megszerzett érdemjegyeiket. A következő évtől már a születési időt, 1876-tól pedig a tanuló születési helyét is vezették. Előnyomtatott anyakönyvekkel 1883-tól találkozhatunk, melyek adat-

⁶ Mihály 1873. 52.

⁷ Értesítő 1901. XXXI.

⁸ Uo. XXXII.

⁹ Értesítő 1891. 3.

¹⁰ Értesítő 1903. 12-14.

¹¹ TtREL., Az egyházkerületi tanügyi bizottság jegyzőkönyve 1911:105.

¹² Értesítő 1913/14. 150.

¹³ Uo. 149.

¹⁴ MNL HBML HbFl VIII. 60/c. 1. k.-28. k

tartalma többnyire megegyezik az 1883 előtt vezetett anyakönyvekével, tehát mind a tanuló nevét, születési évét és helyét, vallását, apja vagy gyámja nevét, állapotát, valamint lakhelyét tartalmazza. Ezek mellett további értékes adatokhoz juthatunk a diákok megelőző tanulmányairól, valamint, hogy a kérdéses tanévben részesültek-e ösztöndíjban, illetve tandíjkötelesek voltak-e. Ez utóbbiak kapcsán meg kell jegyezni viszont, hogy ezeket a rovatokat nem vezették folyamatosan. A fenti adatok kiegészítéseként további információk találhatóak a gimnázium 1883-tól évenként megjelenő értesítőiben.

A vizsgálatot az 1867 és 1918 közötti időszakra vonatkozóan végeztem el. A tanéveket jelölő évszámok mindig a bemeneteli évet jelölik (tehát például az 1867/68-as tanévre az 1867-es adatok vonatkoznak). Az 1918/19-es tanév adatainak felvételére azért nem került sor, mivel a tanévből csupán két hónap esett a vizsgált korszakra.

A következőkben szeretnék kitérni a diákság létszámának változására, felekezeti megoszlásukra, az intézmény vonzáskörzetére, a tanulók gondviselőinek foglalkozás szerkezetére, valamint a korszak második felétől a vizsgált intézményben tanuló leánydiákok kérdésére is.

Az anyakönyvek alapján elkészült adatbázist, amelyet néhány esetben az értesítők adataival módosítanom kellett, két egymástól eltérő elemzésre kellett alkalmassá tenni. Az első esetben a vizsgált 40 év átlagára voltam kíváncsi, így ebben az adatbázisban minden név csak egyszer szerepel. A második esetben pedig az adott év akkor tanuló összes diákja fellelhető, és így lehetővé vált konkrét évekre vonatkozó lekérdezések elvégzése is.

A diáklétszám változásai

A vizsgált korszakban összesen 2827 diák látogatta hosszabb-rövidebb ideig a gimnáziumot. 1867 és 1885 között a létszámuk mindössze egy évben haladta meg a 100 főt, 1890-ig pedig mérsékelt emelkedés tapasztalható. Az 1891-es tanév adatai kiugróak a többihez képest, ekkor ugyanis 189 diák tanult az intézményben. 1897-től a tanulók létszáma átlagosan 180 fő körül mozgott, az 1901-es mélypont után csupán a főgimnázium nyolcosztályossá alakításával kezdődött meg a lassú emelkedés. 1909 után viszont dinamikus növekedés következett be, így az 1916-os tanévre a tanulók létszáma közel megkétszereződött. (Lásd 1. diagram.)

1. diagram

A diáklétszám növekedésének oka mindenképpen az oktatás iránti társadalmi igények kibővülésében keresendő, amelynek következtében a gimnázium nyolcosztályossá bővítése is megtörtént. A korszak utolsó évtizedére jelentősen megnő a beiratkozó diákok száma, olyannyira, hogy 1916-ban már két első évfolyamot is indítanak. A beiratkozó diákoknak viszont csak töredéke fejezte be a gimnáziumi tanulmányait, például 1917-ben 72 diák járt első osztályba, de csak 24 tanuló látogatta a nyolcadik osztályt.

Az intézmény vonzáskörzete

Következő szempontként a tanintézmény vonzáskörzetét vizsgáltam. Ehhez az anyakönyvek „szülő/gondviselő jelenlegi lakhelye” című rovatát vettem alapul. Egyrészt azért, mivel a diák születési helyének lejegyzésére csak az 1876-os tanévtől került sor (így nem lett volna mód teljes képet adni a vizsgált korszakról), másrészt a születési helyre vonatkozó adatok teljes körű elemzése meghaladta volna jelen munka kereteit.

A vizsgálatot nehezítette az 1876-ban végbement közigazgatási átszervezés, amely során felszámolták a Hajdúkerületet, és területéből, valamint a Szabolcs és Bihar vármegyétől átcsatolt településekből létrehozták Hajdú vármegyét.¹⁵ A negyven év átlagát tartalmazó adatok az egyes években az adott megye közigazgatási területéhez tartozó településeket tartalmazzák.

Ha a vizsgált negyven év átlagát készítjük el, kiderül, hogy a gimnázium diákjainak 57,26%-a volt hajdúböszörményi. A diákok 10,98%-a érkezett Hajdú vármegyéből és 0,92%-a a Hajdúkerületből, Bihar vármegyéből pedig a diákság 7,22%-a. Tehát e két vármegye területéről, beleértve Hajdúböszörményt, valamint Debrecen törvényhatósági jogú várost (1,81%) is, a tanulók 78,19%-a érkezett. A diákság 1,91%-áról nem rendelkezünk információval a szülő/gondviselő lakhelye kapcsán, így a tanulók 19,9%-a osztozik a többi vármegye és törvényhatósági jogú város adatain.

Az adatbázis szerint a diákok 34 vármegye és 13 törvényhatósági jogú város területéről érkeztek. Ahogy a fentebb közölt adatokból látszik, magasabb arányszámmal a Hajdúböszörményhez közelebb eső közigazgatási egységek rendelkeztek, ebbe a kategóriába tartozott Szabolcs vármegye is (6,80 %). A többi közigazgatási egység átlaga nem érte el a 2%-ot sem: Szatmár (1,63%), Zemplén (1,17%), Pest-Pilis-Solt-Kiskun (0,99%), Bereg (0,85%) és Jász-Nagykun-Szolnok vármegye (0,71%).

Az adatbázisban találhatóak a gimnáziumtól távolabb fekvő területekről származó diákok is, mint például Csík (0,75%) és Heves (0,74%) vármegyéből érkezettek. A Felvidék területén a diákok 3,33%-ának laktak a szülei, gondviselői (Abaúj-Torda, Bereg, Gömör, Heves, Hont, Máramaros, Nógrád, Szepes, Zemplén), továbbá a diákok származását 1,52%-ban jelölték meg Erdélyben (Alsó-Fehér, Beszterce-Naszód, Háromszék, Hunyad, Kis-Küküllő, Maros-Torda, Nagy-Küküllő, Szilágy, Szolnok-Doboka, Udvarhely) és 0,64%-ban a Dunántúlon (Baranya, Esztergom, Komárom, Somogy, Vas, Veszprém).

Az adatbázis összesen 358 településnevet tartalmaz, melyek közül 64 Bihar, 53 Szabolcs, 27 település pedig Hajdú vármegye területéhez tartozott. A legtöbb diák Hajdúböszörmény után Hajdúhadhárról érkezett, 40 év alatt összesen 85 fő. Jelentős számú tanuló lakott továbbá még Hajdúdorogon (60 fő), illetve Debrecen városában (51 fő). A

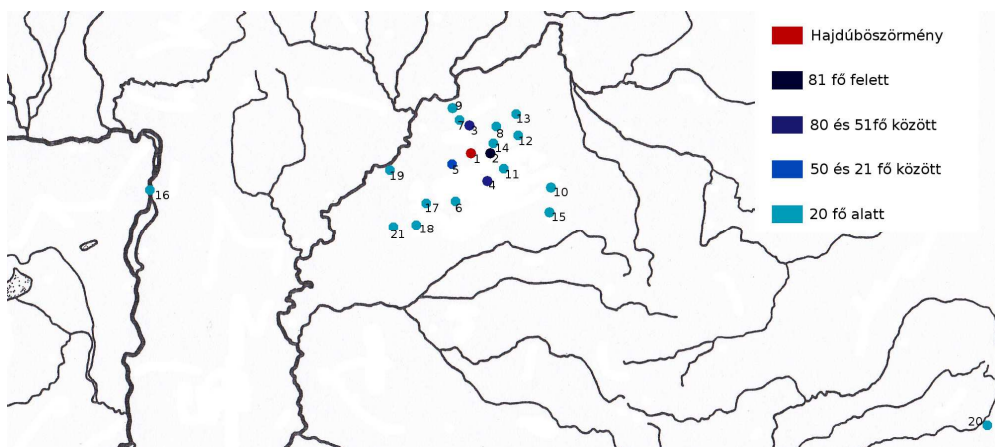
¹⁵ 1876. évi XXXIII. tc. és 1877. évi I. tc.

legtöbb diákot adó települések területi megoszlásáról készült térképen jól látszik, hogy ezen települések döntő többsége a Tiszántúlon helyezkedik el. (Lásd 1. táblázat, amely csökkenő sorrendben tünteti fel a településeket az onnan érkezett diákok létszáma szerint, valamint közli az 1867–1917 közötti létszámot is. A települések sorszáma a táblázatban és a térképen megegyezik. Lásd 1. kép.)

sorszám	település	fő
1	Hajdúböszörmény	1617
2	Hajdúhadház	85
3	Hajdúdorog	60
4	Debrecen	51
5	Balmazújváros	42
6	Hajdúszoboszló	26
7	Hajdúnánás	23
8	Újfehértó	22
9	Büdszentmihály	20
10	Érmihályfalva	20

11	Hajdúsámson	15
12	Balkány	14
13	Nagykálló	14
14	Téglás	14
15	Székelyhíd	14
16	Budapest	12
17	Nádudvar	12
18	Püspökladány	12
19	Egyek	11
20	Székelyudvarhely	11
21	Karcag	10

1. táblázat

1. kép

A forrásokban négy diák esetében a szülő külföldi lakhelyét jelölték meg, 2 tanulónál Románia, 1 tanulónál Ausztria és szintén 1 tanulónál Amerika szerepelt az anyakönyvekben. Ezekben az esetekben nem lehet tudni a diák magyarországi lakhelyét az adott évben.

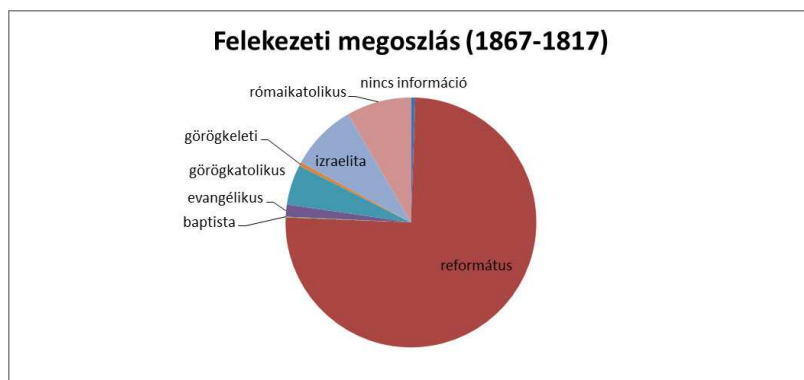
Az 1867-es tanév adatai szerint a diákok 28,3%-a nem hajdúböszörményi volt, mely arány a későbbiekben folyamatosan növekedett, 1917-re már elérte a 48,5%-ot. Ezek a számok is azt bizonyítják, hogy a gimnázium vonzáskörzete a vizsgált negyven év alatt folyamatosan tágult. Az adatbázisban az 1867-es tanévben összesen 3 különböző vármegyéből és a Hajdúkerület területéről származó diákok szerepelnek, majd ez az arány

az 1897. évtől változik meg jelentősen, és 1917-ben már 24 különböző vármegye szerepel az adatbázisban.

A tízévenkénti vizsgálat során kiderült, hogy 1887-ig semmilyen törvényhatósági jogú városból nem érkezett tanuló, 1917-ben viszont már a szülő lakhelyétől 9 esetben is Debrecen jelölték meg, és egy-egy tanuló Hódmezővásárhelyről, Nagyváradról és Ungvárról érkezett. Ez a vizsgálat szintén szemlélteti a vonzáskörzet bővülését, mivel 1867-hez viszonyítva, amikor a nem hajdúböszörményi diákok még a közelebbi településekről érkeztek (Balmazújváros, Hajdúdorog), 1917-re már 119 különböző település szerepel az adatbázisban, amelyek között szép számmal található olyan, amely nem Hajdú vagy Bihar vármegyéhez tartozott. Mivel az összes települést itt nincs lehetőségem felsorolni, így a teljesség igénye nélkül 1917-ben a következő helységekből érkeztek diákok Hajdúböszörménybe a távolabbi vármegyékből: Ada, Csetény, Déda, Dég, Erzsébetfalva, Nagylónya. Nagyatád, Néma, Nagymihály, Ratosnya, Tiszakarád, Tök, Tolcsva, Tornalja, Tura.

A diákok felekezeti megoszlása

Az anyakönyvekből a diákok felekezeti megoszlásáról is képet kaphatunk. Eszerint, ha a negyven év átlagát vesszük, a gimnázium diákjainak 75,18%-a református volt, 8,68%-a tartozott az izraelita felekezethez és 8,36%-a volt római katolikus. További 5,21%-át alkották a görög katolikus valláshoz és 1,56%-át az evangélikus felekezethez tartozó diákok. Nem érte el viszont az 1%-ot sem a gimnáziumban tanulók között a görögkeletiek (0,5%), valamint a baptisták (0,11%) aránya. A diákság 0,57%-áról nem rendelkeznek információval az anyakönyvek. (Lásd 2. diagram.)

2. diagram

Ha tízévenkénti vizsgálat alá vonjuk a tanulók felekezeti hovatartozását, megállapíthatjuk, hogy 1867-ben a reformátusokon kívül csak az izraelita valláshoz tartozó diákok jártak a gimnáziumba. 1877-től azonban már megjelentek a római és görög katolikus, 1887-től pedig az evangélikus diákok is. 1917-ig az eddig felsoroltakon kívül görögkeleti és baptista felekezethez tartozó tanulók is szerepelnek az adatbázisban. (Lásd 2. táblázat.)

Annak ellenére, hogy a gimnázium – mint ahogy az nevében is szerepelt – alapvetően református iskola volt, mégis igyekezett biztosítani a más felekezetű diákok számára is a vallástan saját felekezetüknek megfelelő oktatását. (Ez a fenti adatsorokból is látszik.) 1887-ben például négy felekezet számára tudták ezt megvalósítani: református, római katolikus, görög katolikus és izraelita. A vizsgált korszakban viszont a görögkeleti valláshoz és az evangélikus felekezethez tartozó diákoknak nem tudtak külön vallástant tanító személyt alkalmazni.¹⁶

	baptista	evangélikus	görög-katolikus	görögkeleti	izraelita	református	római katolikus	nincs információ
1867	0	0	0	0	6,5	93,5	0	0
1877	0	0	6,1	0	9,2	75,5	9,2	0
1887	0	3,3	3,3	0	8,9	78,9	4,4	1,1
1897	0	0,6	1,1	0	8,5	79,0	10,8	0
1907	0	2,2	6,2	0,6	6,7	72,5	11,8	0
1917	0,3	0,8	3,2	0,8	6,6	81,5	6,9	0

2. táblázat

Ha összevetjük a felekezeti megoszlást és a vonzáskörzetet, további fontos következtetéseket vonhatunk le. Tudjuk például, hogy a Hajdúböszörményből származó református diákok aránya 78,66% volt a negyven év alatt. Ezt a magas arányszámot alátámasztja az a tény, hogy Hajdúböszörmény döntő többségében református lakosságú településnek számított, de még ez is elmaradt az 1869. évi népszámlálási adatoktól, miszerint Hajdúböszörményben a lakosok 87,49%-a tartozott a református felekezethez.¹⁷ Ha a más településekről érkezett diákok adatait vizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy a tanulók 70,42%-a volt református, amiből szerintem arra lehet következtetni, hogy a hajdúböszörményi gimnázium nem csak a református tanulók számára volt vonzó tanulási lehetőség, hanem más felekezetű diákok számára is. (Lásd. 3. táblázat.)

	Hajdúböszörmény (%)	más település (%)
református	78,66	70,42
római katolikus	6,43	10,94
izraelita	8,66	8,7
baptista	0,19	0
görögkatolikus	4,64	5,97
görögkeleti	0,37	0,5
evangélikus	0,99	2,24
nincs információ	0,06	1,34
összesen	100	100

3. táblázat

¹⁶ Értesítő 1897. 9.

¹⁷ Sebők 2005.

A foglalkozásszerkezet vizsgálata a diákok szülei esetében

A szülők foglalkozása szerkezeti megoszlásának vizsgálatához az 1902-ben megjelent iskolai értesítő kategóriáit használtam fel kisebb módosításokkal. Ez a felosztás összesen 15 kategóriát különböztet meg: nagybirtokos és bérlő, kisbirtokos és bérlő, őstermelésben alkalmazott, nagyiparos, kisiparos, iparban alkalmazott, nagykereskedő, kiskereskedő (szatócs), kereskedelemben alkalmazott, köztisztviselő (állami, hatósági), magán- vagy társulati tisztviselő, katona, más értelmiségi (orvos, ügyvéd, lelkész, tanár, tanító, mérnök, író, művész), személyes szolgálatból élő (munkás, napszámos, szolgál), magánzó (nyugdíjas vagy tőkéjének jövedelméből élő).¹⁸

Az elemzés során az 1902. évi értesítő kategóriáit alkalmaztam az értelmiségi, katona, kisbirtokos és bérlő, kisiparos, közalkalmazott, nagybirtokos és bérlő, személyes szolgálatból élő szülők kategóriáinak meghatározásánál. Az iparban alkalmazottak csoportja tartalmazza azon szülőket is, akik foglalkozását munkásként jelölték meg az anyakönyvekben.

Mivel a közölt adatok nem tették egyértelműen azonosíthatóvá, hogy az adott kereskedő nagy- vagy kistételben űzi-e foglalkozását, így nem különböztettem meg a nagy- és kiskereskedőket. A magántisztviselők kategóriája tartalmazza a társulati alkalmazásban állók adatait is.

A korszak átlagát vizsgálva kiderült, hogy legmagasabb arányban a kisbirtokos és bérlő kategóriába került szülők képviseltették magukat 22,31%-kal. Hajdúböszörményre hagyományosan jellemző volt a kisbirtokos szerkezet, és mivel a tanulók jelentős hányadát a város szolgáltatta, így érthető e kategória magas arányú reprezentáltsága. Ennek tényét már Kozma Sándor is megfogalmazta, mivel úgy látta, hogy mindez jelentősen hátráltatja a gimnázium fejlődését: „Az intézmény jelentőségét sem a földművelésből élő szülők, sem azok gyermekei nem ismerik fel, így ezekkel a diákokkal szemben nem csak tanulmányi, de fegyelmi problémák is sűrűn felmerültek.”¹⁹

A második legmagasabb arányt az értelmiségi kategória érte el 20,75%-kal. Az egyházi személyek és a pedagógusok jelentős arányt foglaltak el ezen a csoporton belül. A teljes foglalkozásszerkezetből az egyháziak 8,04%-ot, a pedagógusok 7,15%-ot tettek ki. Az egyháziak magas arányát – főleg a vizsgált korszak utolsó éveiben – a felépült Kálvineum tovább növelte, mivel ott a gimnáziumban tanuló lelkészárvaik részére biztosítottak ingyenes vagy féldíjas internátust.²⁰

A harmadik legnagyobb arányban szereplő kategóriába a kisiparosok tartoztak 15,23%-kal, miközben 11,93%-ot tett ki a közalkalmazotti szülővel/gondviselővel rendelkezők aránya. A további 10 kategóriába tartozó foglalkozások közül mindössze a kereskedők haladták meg az 5%-ot. A nagybirtokos és bérlő kategóriába sorolható szülővel rendelkezők aránya 4,92% volt, míg a magántisztviselők gyermekeinek aránya 4%-ot, a köztisztviselőkének pedig 2,34%-ot tett ki. A személyes szolgálatot teljesítők, valamint a magánzók még meghaladták az 1%-ot, viszont a nagyiparosok és gyárosok, katonák, iparban alkalmazottak már az 1%-ot sem érték el. A diákok szüleinek foglalkozásáról az esetek 6,48%-ban az anyakönyvek nem adtak tájékoztatást.

¹⁸ Értesítő 1902. 113.

¹⁹ Értesítő 1894. 7-8.

²⁰ Értesítő 1916. 98.

Ha 10 éves felbontásban vizsgáljuk meg a foglalkozásszerkezetet, kiderül, hogy a dualizmus korában lezajlott, a nemzetgazdaság szerkezetében bekövetkezett változásnak megfelelően csökkent a mezőgazdaságból élők aránya, tehát a diákok szülei között is csökkent a kisbirtokos és bérlő foglalkozásúak száma. Míg 1867-ben majdnem a diákság felének a szülei ebből a kategóriából kerültek ki, 1917-re ez a kategória már csak a 21,1%-át alkotta az összes foglalkozásnak.

Növekedés tapasztalható ellenben a kisiparosok körében, a kezdeti 11,7%-hoz képest 1907-re már elérte a 15,7%-ot az arányuk, az 1917. évi adatok viszont már visszaesést mutattak ebben a kategóriában. Hasonló növekedés volt megfigyelhető a közalkalmazottak esetében, ahonnan az 1867. évben a diákok szüleinek 10,4%-a került ebbe a csoportba, 1907-ben már a 18%-a, 1917-re viszont az arányuk 10,8%-ra csökkent. A kereskedő réteg esetében szintén növekedést mutattak ki az adatok, az 1867. évi 1,3%-hoz képest 1917-re 6,3%-ot tett ki az arányuk. Az értelmiségi kategórián belül is tapasztalható volt 10%-os emelkedés, de a mintául vett években több esetben is visszaesés következett be (1877, 1907).

A nagyiparos és gyáros kategória csak a korszak végén jelent meg, elsősorban a gőzmalom-tulajdonosok kerültek ide. Az iparban alkalmazottak, valamint a nagybirtokos és bérlő foglalkozású szülők gyermekei szintén a vizsgált negyven év utolsó harmadában írtatták gyermekeiket a gimnáziumba. (Lásd 4. táblázat.)

	1867 (%)	1877 (%)	1887 (%)	1897 (%)	1907(%)	1917 (%)
értelmiségi	24,7	13,0	21,6	24,8	16,3	34,0
iparban alkalmazott	0	0	0	0	0,6	0,8
katona	1,3	0	0	0	0	0
kereskedő	1,3	7,6	10,2	6,1	7,3	6,3
kisbirtokos és bérlő	46,8	33,7	35,2	27,3	24,7	21,1
kisiparos	11,7	16,3	8,0	18,8	15,7	10,0
közalkalmazott	10,4	14,1	15,9	10,9	18,0	10,8
köztisztviselő	2,6	2,2	0	1,8	2,8	0,3
magántisztviselő	0	5,4	5,7	7,9	5,1	5,0
magánzó	0	1,1	0	0	2,8	1,1
művész	0	1,1	0	0	0	0
nagybirtokos és bérlő	0	0	0	0	0	1,1
nagyiparos és gyáros	0	0	0	0	1,7	0,5
személyes szolgálatból élők	0	1,1	0	2,4	1,1	0,3
nincs információ	1,3	4,3	3,4	0	3,9	8,7
összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

4. táblázat

A gimnáziumi tanulók szüleinek foglalkozásszerkezetén belül lejátszódó társadalmi kiszélesedés magyarázható a gimnázium nyolcosztályossá bővítésével, mivel lehetővé tette az érettségi vizsga letételét, és így a felsőfokú intézményekben való továbbtanulás felé is megnyitotta az utat. Ezzel a magasabb végzettség megszerzését célul tűző diákok

számára sem jelentett zsákutcát az intézmény, illetve nem kényszerítette arra a tanulót, hogy hat év után még két évig másik gimnáziumban tanuljon tovább. Ezt az állítást látszik igazolni, hogy két tanuló esetében külföldön végzett tanulmányokról is vannak ismereteink. Fekete János 1896 és 1903 között végezte el a gimnázium nyolc osztályát, majd Kolozsvárott végzett felsőfokú tanulmányokat, és Jénában teológiát hallgatott.²¹ Csige Varga Antal 1897 és 1904 között volt a gimnázium diákja, és annak sikeres befejezése után a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem jogi karán tanult, fél évig a Bonni Egyetemre is járt,²² majd 1909-ben szerzett jog- és államtudományi doktorátust.²³ További karrierjéről is vannak ismereteink, 1916 és 1921 között egyetemi könyvtárőr és a Debreceni Magyar Királyi Tudományegyetem megbízott könyvtárigazgatója volt.²⁴

Ha megvizsgáljuk a hajdúböszörményi diákok szüleinek a foglalkozásszerkezetét, láthatjuk, hogy jelentős az aránya a kisbirtokos és bérlő (27,69%), kisiparos (20,19%), értelmiségi (14,19%), valamint a közalkalmazott (10,38%) kategóriának. Ha ezeket az adatokat összevetjük a nem hajdúböszörményi diákok adataival, kiderül, hogy a más településekről érkezett tanulók szülei között közel kétszerese volt az értelmiségi foglalkozású (30,07%), a köztisztviselők, a nagybirtokos és bérlők aránya pedig 4%-kal volt magasabb. A nem hajdúböszörményi diákok között viszont jelentősen alacsonyabb volt a kisbirtokos és bérlő (15,66%), valamint a kisiparos (8,96%) kategória aránya. A más településről érkezett diákok esetében tehát a szülők a vizsgált 40 év átlagától vagy magasabb iskolai végzettséggel, vagy jobb anyagi helyzettel rendelkeztek, így megengedhették maguknak, hogy gyermekeik egy másik településen végezhessek tanulmányaikat, és e tekintetben Hajdúböszörmény és a Bocskai István Gimnázium vonzó alternatívának bizonyult. (Lásd 5. táblázat.)

	Hajdúböszörmény (%)	más település ¹⁹ (%)	Hajdúdorog (%)	Hajdúhadház (%)	Debrecen (%)
értelmiségi	14,19	30,07	15	21,18	19,61
iparban alkalmazott	0,44	0,42	0	0	3,92
katona	0,13	0,25	0	0	0,00
kereskedő	8,81	5,61	8,33	5,88	7,84
kisbirtokos és bérlő	27,69	15,66	31,67	32,94	5,88
kisiparos	20,19	8,96	11,67	9,41	7,84
közalkalmazott	10,38	14,32	6,67	15,29	23,53
köztisztviselő	2,44	2,26	5	8,24	3,92
magántisztviselő	3,31	5,03	0	0	5,88
magánzó	1,13	1,01	0	0	5,88
művész	0,44	0	0	0	0,00
nagybirtokos és bérlő	3,06	7,54	10	3,53	7,84
nagyiparos és gyáros	0,94	0,17	0	0	0,00
nincs információ	5,56	7,87	11,67	2,35	5,88
személyes szolgálatból élők	1,31	0,84	0	1,18	1,96

5. táblázat

²¹ Szőgi 2001. 369. (A kutatások a kötet megjelenése után is folytatódtak, amelyekből kiderült, hogy Fekete János Hajdúböszörményben végezte tanulmányait.)

²² Uo. 197.

²³ http://www.bekes-archiv.hu/id-475-csige_varga_antal.html (Letöltve: 2014.04.10.)

²⁴ Mudrák 2008. 201., 209.

Ha megvizsgáljuk azt a három települést (Hajdúdorog, Hajdúhadház, Debrecen), ahonnan – Hajdúböszörményen kívül – a legtöbb diák érkezett a gimnáziumba, további érdekes adatokat találhatunk. Láthatjuk, hogy mind Hajdúdorog és Hajdúhadház esetében a diákok szüleinek foglalkozásszerkezetében a 30%-ot is meghaladta a kisbirtokos és bérlő kategória. Ezt az arányt megközelítette a hajdúböszörményi adat is, ami összhangban volt a hajdútelepülések hagyományosan kisbirtokos agrárius társadalomszerkezetével. Az összes település átlagához képest viszont alacsonyabb volt a kisiparosok, a magántisztviselők, a magánzók, a nagybirtokosok és bérlők aránya a szülők foglalkozásai között. Debrecen esetében a kisbirtokosok és bérlők aránya nem érte el a 6%-ot sem. Az átlagtól magasabb volt a közalkalmazottak jelenléte Hajdúdorog kivételével. Az értelmiségiek aránya csak Hajdúhadház esetében haladta meg az összesített átlag értékét. Hiányzó adat viszont sokkal több volt ezeknél a településeknél, például Debrecen esetében ez meghaladta a 10%-ot, ami a foglalkozásszerkezetben jelentős módosulásokra enged következtetni.

Leánytanulók a gimnáziumban

A dualizmus éveiben a gimnáziummal szemben is jelentkezett az az igény, hogy leánytanulókat is fogadjon az intézmény. Minderre lehetőség is nyílt, hiszen ha az adott leány kitűnő tanulmányi eredményekkel rendelkezett, mint magántanuló felvételt nyerhetett. Az Egyházkerületi Közgyűlés 658-1913. számú határozata²⁵ viszont már azt is engedélyezte, hogy a leányok nem csak magán-, hanem rendes tanulóként is részt vehessenek gimnáziumi oktatásban, persze csak abban az esetben, ha nem működött a településen leánygimnázium.²⁶ A határozat kötelezte a tanintézetet, hogy a leánytanulók részére alakítsanak ki külön tartózkodási helyiséget a szünetekre, valamint a tanteremben is külön helyen kellett ülniük. Ha a leánytanulók száma meghaladta a tíz főt, akkor pedig női felügyelő alkalmazását írta elő. Szintén elrendelte, hogy az intézmények csak a jeles tanulmányi eredménnyel rendelkező leányokat fogadhatták, valamint felvételükre csak a fiú növendékek felvétele után kerülhetett sor.²⁷ Rendes tanulóként leányok az 1916-os tanévtől látogatták az hajdúböszörményi gimnáziumot.

Az anyakönyvek szerint a vizsgált korszakban összesen 48 leánytanulója volt az intézménynek, ami az összes diáklétszám 1,56%-a. Az értesítőkkel ellentétben viszont az anyakönyvek nem tartalmazzák a leány magántanulók neveit az 1896–1897. évekből. Ha megvizsgáljuk, mely évekre korlátozódott a leánytanulók jelenléte, két periódust tudunk elhatárolni: az 1896 és 1900 közötti, majd az 1913 és 1917 közötti időszakot. Az említett periódusokat leszámítva nem tanultak leánytanulók az intézményben. Az első perióduson belül a legtöbb leány, összesen 11 fő 1897-ben járt a gimnáziumba, majd számuk fokozatosan csökkent. 1899-ben még 6 leány, 1901-ben pedig már egy sem tanult az intézményben. Ellenben amíg 1913-ban csupán két leánytanulót jegyzett az anyakönyv, 1917-ben már 16 névvel találkozhatunk. (Lásd 3. diagram.)

²⁵ Értesítő 1913/14. 151.

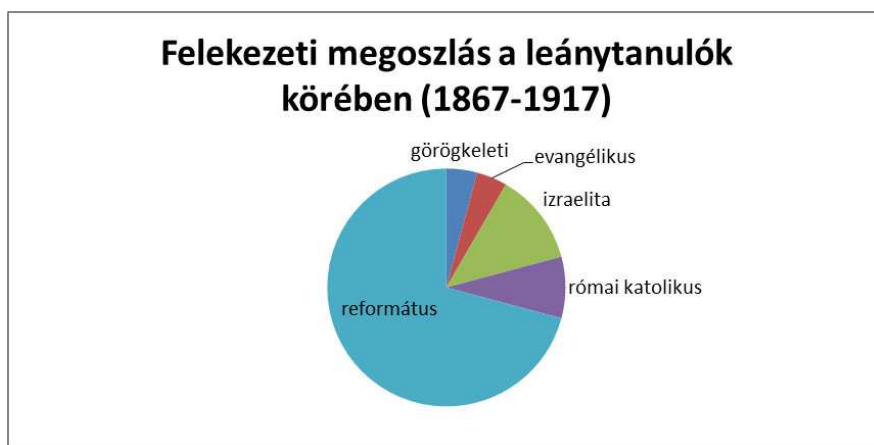
²⁶ Az említett rendelet jogilag ütközött a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 185 3334/1913. sz. rendeletével, így a kérdés rendezésére az egyházkerület közgyűlése felterjesztést intézett a minisztériumhoz.

²⁷ Értesítő 1913/14. 173-174.

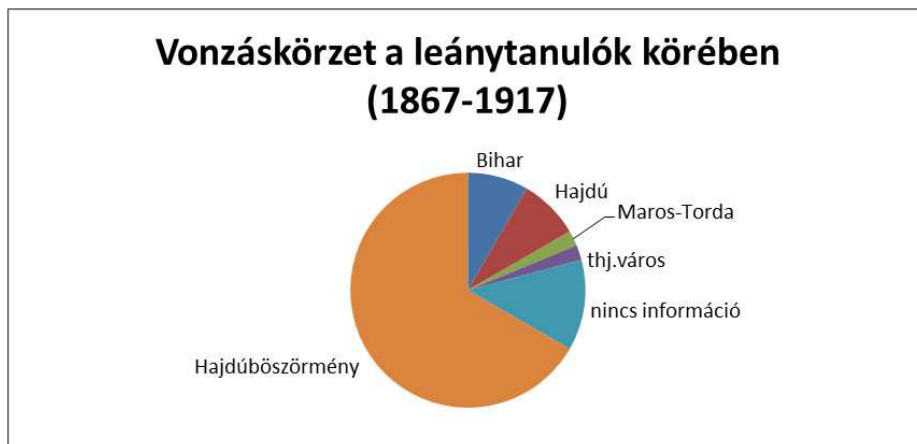
3. diagram

A leánytanulók felekezeti megoszlását vizsgálva kiderül, hogy közel háromnegyedük (70,83%) református, 12,5% izraelita, 8,33% római katolikus, 4,17% evangélikus és szintén 4,17% görögkeleti volt. A leánytanulók körében 5%-kal magasabb volt a nem reformátusok aránya, mint a teljes átlag esetében. (Lásd 4. diagram.)

4. diagram

A leánytanulók 66,67%-a volt hajdúböszörményi, 8,33% Hajdú, 8,33% Bihar, 2,08% Maros-Torda vármegyéből, 2,08% pedig törvényhatósági jogú városból (Székelyudvarhely) származott. A leánytanulók szüleinek 12,5%-ról nem ismert, hogy pontosan hol volt a lakóhelyük. (Lásd 5. diagram.)

5. diagram

A szülők foglalkozás szerinti megoszlását vizsgálva azt láthatjuk, hogy a leánytanulók szülei körében 35,42% volt az értelmiségi, ami jóval magasabb érték, mint amit a tanulók teljes körében végzett számítás eredményezett (20,75%). Szembetűnő továbbá, hogy a leánytanulók szülei körében magasabb volt a közalkalmazottak (14,58%) és a magántisztviselők (14,58%), jelentősen alacsonyabb viszont a kisbirtokosok és bérlők (6,25%) aránya. Az esetek 12,5%-ban nem tartalmaztak adatokat sem az anyakönyvek, sem az értesítők. (Lásd 6. diagram.)

6. diagram

Összegzés

A fenti adatokból és a tanulmány elején olvasható rövid ismertetőből egy olyan oktatási intézmény képe rajzolódott ki, amely elsősorban a helyi igények kielégítését szolgáltatta. A vizsgált korszakban jelentős fejlődések voltak tapasztalhatók a gimnázium életében, amelyeket az adatbázisból szerzett információk is alátámasztanak. Ilyen adatnak tekinthető például a diákok létszámának folyamatos gyarapodása is. A korszak vége felé egyre több adat mutat arra, hogy a gimnázium diákságát adó társadalom kiszélesedik, differenciálódik, ahogy azt a foglalkozásszerkezet alakulása is és a diákok születési helyének térbeli kiszélesedése is mutatja. A dualizmus korára jellemző polgárosodás így Hajdúböszörményben és a vizsgált oktatási intézményben is tetten érhető.

A gimnáziumról alkotható teljes kép megismeréséhez érdemes lenne a tanári karra, a tárgyi feltételekre vonatkozó ismereteket is összegyűjteni. Az intézmény valós szerepének feltárásához viszont mindenképpen további kutatások szükségesek más jellegű források bevonásával, valamint a Hajdúböszörményhez közel eső, hasonló szintű oktatást nyújtó intézmények adatainak összevetésével.

Réka Juhász

Students at Bocskai István Grammar School, Hajdúböszörmény, 1867-1918

In my dissertation, I examine the social composition of students at Bocskai István Grammar School between 1867 and 1917. The starting point of the research was provided by a database based on the registrars that contained all the students attending in the given period. After a short historical summary, I will discuss the changes in the number of students, the school catchment area, the denominational proportion of students, social stratification of parents, and the question of female students.

Források

Levéltári források

MNL HBML HbFl	Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára. Hajdúböszörményi Fióklevéltár. VIII. 60/a. 1. k. VIII. 60/c. 1. k.-28. k.
TtREL	Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár. Egyházkerületi tanügyi bizottság iratai.

Nyomtatott források

Értesítő 1891.	<i>A hajdu-böszörményi batosztályu ev. ref. gymnasium értesítője az 1890-91-iki tanévről.</i> Hajdúböszörmény, 1891.
Értesítő 1894.	<i>A hajdu-böszörményi batosztályu ev. ref. gymnasium értesítője az 1893-94-iki tanévről.</i> Hajdúböszörmény, 1894.
Értesítő 1897.	<i>A hajdu-böszörményi batosztályu ev. ref. gymnasium értesítője az 1896-97-iki tanévről.</i> Hajdúböszörmény, 1897.
Értesítő 1901.	Péter Károly: <i>A hajdu-böszörményi bat osztályu ev. ref. gymnasium értesítője az 1900-1901-iki tanévről.</i> Hajdúböszörmény, 1901.
Értesítő 1902.	Péter Károly: <i>A hajdu-böszörményi batosztályu ev. ref. gymnasium értesítője az 1901-1902-iki tanévről.</i> Hajdúböszörmény, 1902.
Értesítő 1903.	<i>A hajdu-böszörményi ev. ref. főgymnasium értesítője az 1902-1903-iki tanévről.</i> Hajdúböszörmény, 1903.
Értesítő 1913/14.	Köblös Samu: <i>A hajduböszörményi ref. Bocskay-Főgimnázium Értesítője az 1913-14. tanévről.</i>
Értesítő 1916.	Köblös Samu: <i>A hajduböszörményi ref. Bocskay Főgimnázium Értesítője az 1915-16. tanévről.</i> Debrecen, 1916.

Szakirodalom

Barcsa 1903.	Barcsa János: A debreceni Kollégium és partikulái. Debrecen, 1905.
Gyalay 1889.	Gyalay Mihály: Magyar igazgatástörténeti helységnévlexikon. Bp., 1889.
Mihály 1973.	Mihály János (szerk.): A hajdúböszörményi Bocskai István Gimnázium jubileumi évkönyve. 1621-1971. Debrecen-Hajdúböszörmény, 1973.

- Mudrák 2008. Mudrák József: A Debreceni Egyetemi Könyvtár tisztviselői névsora és lexikona életrajzi és irodalmi adatokkal 1916-1949. 2008.
- Nagy 1933. Nagy Sándor: A debreceni református kollégium. 1933.
- Nyakas 2000. Nyakas Miklós: Hajdúböszörmény a múlt időben. Hajdúböszörmény, 2000.
- Pukánszky –
Németh 1994. Pukánszky Miklós – Németh András: Neveléstörténet. 1994.
- Sebők 2005. Sebők László (szerk.): Az 1869. évi népszámlálás vallási adatai. [Budapest], 2005. <http://mek.oszk.hu/05900/05936/index.phtml> (Utolsó letöltés: 2014. 04. 10.)
- Szendrey 1973. Szendrey István (szerk.): Hajdúböszörmény története. Debrecen, 1973.
- Szögi 2001. Szögi László: Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon. Bp., 2001.
- Vörös 1989. Vörös Károly: Az oktatásügy reformja. Magyar Tudomány 1989/10-11. 889-903.

Internetes források

Héjja Julianna Erika: Békés vármegye archontológiája, (1699) 1715–1950. Főispánok és alispánok. Szerk. Erdész Ádám. Gyula, 2002. (Közlemények Békés megye és környéke történetéből, 8. http://www.bekes-archiv.hu/id-475-csige_varga_antal.html) (Utolsó letöltés: 2014. 04. 10.)

Horváth Attila

Légítámadás a debreceni Nagyállomás ellen 1944. szeptember elsején*

1944. augusztus 20-án Kelet-Magyarország szempontjából döntő fontosságú esemény történt a keleti hadszíntéren. Ezen a napon a szovjet 2. és 3. ukrán front egységei megindították a jaši-kisinyovi támadó hadműveletet, melynek célja a német Dél-hadseregcsoporthoz széthúzása, valamint Románia tengelyhatalmak közül való kikapcsolása volt. A szovjet csapatok áttörése arra sarkallta a román vezetést, hogy kössön fegyverszünetet, és ezzel párhuzamosan üzenjen hadat Németországnak. Ennek a hadműveletnek közvetett támogatását tűzte ki célul a szövetséges légierő olyan formában, hogy nagyrészt leállítsa a magyarországi ipari célpontok támadását, és fő hangsúlyt helyez a kelet-magyarországi pályaudvarok, vasútvonalak és repülőterek elleni akciókra. Ezzel lassítani szándékozott a német csapatmozgásokat és megbénítani a harcoló ellenséges csapatok mögötti összeköttetési vonalakat.¹

Szeptember elsején a repülőterek elleni alacsonyítámadások elérték a debreceni repülőteret is, ahol ellenséges vadászrepülőkből álló csoportosítás támadta meg az ott állomásozó német repülőgépeket. A repülőteret nyugat felől megközelítő – az alacsonyítámadást végrehajtó – vadászgépek három csoportra oszlottak. Az első folytatta kurzusát, és nyugatról keleti irányban lőtte végig a repülőteret. A második csoport a repülőter déli része felé vette az irányt, és onnan észak felé támadott. A harmadik csoport délkelet felé haladt, majd ott balra fordulva keletről nyugati irányban hajtotta végre az alacsonyítámadást. Ezzel a megosztással sikerült elérniük azt, hogy a repülőter teljes területére sikerüljön csapást mérni. Az alacsonyítámadás következményeként a Mustangok 59 repülőgépet pusztítottak el, illetve gyújtottak fel a földön, és légigyőzelmeket is arattak. Alig telt el két óra a repülőter ellen végrehajtott alacsonyítámadás után, amikor az amerikai légierő bombázói vadász kíséret mellett a város fölé értek, és megkezdtek a pályaudvar bombázását.²

Események a levegőben

1944. szeptember 1-jén a 15. AAF (Army Air Force – légihadsereg) szinte valamennyi alakulata a levegőbe emelkedett, hogy Niš, Kraljevo, Ferrara, Szolnok és Debrecen célpontjait támadják. Az aznapra kiadott parancs szerint a 304. BW-be (Bomber Wing – bombázórepülő ezred) tartozó három BG-nek (Bomber Group – bombázórepülő osztály) elsődleges célpontként Debrecen vasútállomását kellett támadnia. A bombázógé-

* A Hajdú-Bihar Megyei és Debreceni Honismereti Egyesület és a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára 2013. évi Honismereti pályázatán 3. helyezést elért pályamunka átdolgozott változata.

¹ 1944. június 14-én amerikai P-38-as vadászgépek meglepetésszerű támadást intéztek a kecskeméti repülőter ellen. Ekkor hat ME-323 „Gigant”, három ME-210, egy Bf-109 és egy Fi-156 „Storch” repülőgép égett el. Pataky – Rozsos – Sárhidai 1989. 46.

² Air Force Historical Research Agency (AFHRA) 0552. felvétel. (A mikrofilmtekercs digitális másolata a szerző birtokában.)

pek a bázisaikról felszállva alakzatba rendeződés után 08:55-kor érintették Dubrovnik városát,³ mely a kulcspont szerepét töltötte be. Innen a kötelék az első fordulópontig repült, mely a Belgrádtól északkeletre lévő Versec (Vršac) városa volt,⁴ ezt követte a második fordulópont, mely a Romániához tartozó Szombatság (Sâmbăta) volt.⁵ Az úgynevezett indítási pont, mely a célpont megközelítéséhez szükséges kurzus felvételére szolgált, Bihardiószegnél lett kijelölve.⁶ Innen kellett megközelíteni a célpontot, majd a bombázás végrehajtása után bal fordulóval a célpontot elhagyni, és megkezdni a visszatérést a támaszpontok felé. Másodlagos célpontokként a 454. és 456. BG-k számára Újvidék északi pályaúdvára, a 455. BG-nek pedig Újvidék déli pályaúdvára lett kijelölve. A bombázókat a 306. FW (Fighter Wing – vadászpilóta ezred) 31. FG-je (Fighter Group – vadászpilóta osztály) kísérte ezen a bevetésen. 53 darab P-51-es vadászgép Joseph B. Sheehan százados⁷ vezetésével 08:15-kor szállt fel San Severo repülőtéréről. Nyolc Mustang fordult vissza a támaszpontjára: négy műszaki hiba miatt, három gép csak tartalékként szállt fel, egy visszatérő pedig a kíséretet adta. A bevetést folytató 45 darab Mustang a Duna – a kijelölt találkozási pont – fölé érkezett 09:29-kor, majd Versec légtérében körözve várták meg a Liberatorokat. Azok 10:10-kor meg is érkeztek, és a vadászok századokra tagozódva vették oltalmuk alá a bombázókat, elkísérve őket Debrecen fölé.⁸ A vadászok hívójele ezen a bevetésen „Mixtub” volt.

1. kép: A 456. BG kötelékében lévő egyik gép a 44-40878 gyári számú, „Short Snorter” becenévű Liberator. Előtte a kilencfős személyzet egy bevetés előtt. (<http://www.b24bestweb.com>)

³ Északi szélesség 42°31', keleti hosszúság 18°23'.

⁴ Északi szélesség 45°07', keleti hosszúság 21°19'.

⁵ Északi szélesség 46°49', keleti hosszúság 22°11'.

⁶ Északi szélesség 47°19', keleti hosszúság 22°00'.

⁷ Aznap ő volt a 308. század parancsnoka is.

⁸ AFHRA 0558., 0720. és 0732. felvétel.

A köteléket a 454. BG vezette, mely 24 darab B-24 Liberator bombázóval San Giovanni repülőtéréről szállt fel 07:15-kor. Az alakulatnak ez volt a 109. bevetése. Műszaki hiba miatt a 738. századba tartozó 42-50987 gyári számú⁹ és a 737. századba tartozó 42-78150 gyári számú bombázógépeknek vissza kellett térnie a bázisra. Az egyiknél az 1-es motor üzemanyag szivattyúja romlott el, a másiknál a farokrésznél észleltek rendellenes rezonanciát. A bombákat az Adriai-tengerbe szórták, így a visszatérés nem okozott gondot. Az alakzatot végül 22 darab bombázó vette fel. A kötelék közepén a 456. BG helyezkedett el, mely Stornara repülőtéréről 07:15-kor emelkedett a levegőbe 32 darab B-24-es bombázóval az alakulat 104. bevetésére. Ebben a csoportban nem volt probléma az alakzatba rendeződéskor, így valamennyi bombázó folytathatta az útját. A köteléket szintén a san giovanni-i támaszponttól 07:15-kor 107. bevetésére felszálló 455. BG zárta. Ez az alakulat 31 darab B-24-es bombázót indított útnak. Rendeződés közben a 743. századba tartozó 42-78470 gyári számú gépnél üzemanyag-szivárgást észleltek. A bombázó kivált a kötelékből, és rendben visszatért a támaszpontjára. Az utat így 30 darab Liberator folytathatta.¹⁰

A bombázók gépenként 10 darab 500 fontos (227 kg-os) rombolóbombát vittek magukkal, melyeken különböző késleltetésű orr-, illetve fenékgyújtókat használtak. Általánosnak mondható beállítás volt orrgyújtó esetén 0,1 másodperces, fenékgyújtó esetén a 0,025 másodperces késleltetés. A bombák robbanás-késleltetésének egyértelmű célja a rombolóhatás növelése volt. Ilyen beállítások mellett épületet ért telitalálat esetén a bomba akár több földemet is átszakítva tud robbanni, ami az adott épület teljes pusztulását is eredményezheti. A három hullámban támadó bombázók úgynevezett „Combat Box” harcrendet vettek fel a levegőben, melynek lényege az alakzatot alkotó századok lépcsőzetes térbeli elhelyezkedése volt. Ekkor a gépek meg tudják egymást védeni a támadó ellenséges vadászgépektől, illetve szőnyegbombázás végrehajtásakor a lehető legjobban le tudják fedni a célpont területét. Ezen a bevetésen a vezető 454. BG 19 100 láb (kb. 5820 méter) magasságban haladt, az őket követő 456. BG 19 500 láb (kb. 5950 méter) magasan, az utolsó 455. BG pedig 20 500 láb (kb. 6250 méter) magasságban repült,¹¹ ami némileg eltért az előre kiadott utasítástól. A bombázók hívójele a kötelékben elfoglalt helynek megfelelően „Goway One”, „Goway Two” és „Goway Three” volt.¹²

A második és harmadik hullámot alkotó bombázóknál műszaki problémák adtak okot az izgalomra. A 456. BG-nél az első fordulópontot elhagyva az egyik bombázógép motorjánál turbó meghibásodást észleltek. Azért, hogy a gép ne veszítsen magasságot, valamint hogy a kötelékből kikerülve ne legyen prédája az ellenséges vadászoknak és a légvédelmi tüzérségnek, a Liberator két bombát oldott Gerőc (Greoni) és Krassóborostyán (Broșteni) települések közé.¹³ Teljes bombaterhétől két további bombázó szabadult meg. Egy gép vészkioldással oldotta bombáit Hosszúpályitól északkeletre egy erdős terület fölött,¹⁴ egy másik pedig motorhiba miatt Kisdengelegtől délnyugat-

⁹ A gyári szám első tagja a gyártási évet, második tagja pedig az adott év sorszámát takarja. Jelen esetben 1942-ben ez volt az 50 987. legyártott repülőgép az Egyesült Államokban. Azt azonban figyelembe kell venni, hogy a számsor nem folyamatos.

¹⁰ AFHRA 0738., 0749., 0753. és 0751. felvétel.

¹¹ AFHRA 0489., 0634. és 0638. felvétel.

¹² AFHRA 0585. felvétel.

¹³ Északi szélesség 45°04', keleti hosszúság 21°38'.

¹⁴ Északi szélesség 47°25', keleti hosszúság 21°45'.

ra.¹⁵ A 455. BG-nél motorhibák miatt két bombázó is kénytelen volt kényszerzetéssel megszabadulni a bombaterhétől. Az egyik Hajdúszoboszlótól délnyugatra,¹⁶ a másik pedig szerb terület fölött, Krušar községnél¹⁷ oldotta ki a teljes bombaterhét.¹⁸

A támaszponton megtartott reggeli eligazításban foglaltak szerint 311°-os irányszöggel kellett 11:00-ra megközelíteni a célpontot.¹⁹ A rárepülés közben azonban eddig ismeretlen okból a vezető 454. BG vezérbombázójának bombázótisztje, Hillis százados nem oldotta ki a bombákat, hanem az alakulat jobbra kifordult a célpont fölül, megzavarva az őket követő másik két BG-t.

A zavar akkora lett, hogy a harmadik hullámban érkező 455. BG meg sem találta Debrecent, alkalmi és tartalék célpontokat támadott kétfelé bomlott kötelékekkel. A helyzet a kísérővadászok számára is tarthatatlanná vált. Üzemanyaguk kifogyóban volt, nem tölthettek több időt a célpont felett. Sheehan százados 308. és Victor E. Warford őrnagy 309. vadászszázada 33 darab P-51-es géppel 11:40-kor leváltak a bombázókról és hazaindultak.

A bombázók mintegy 30-35 kilométerre eltávolodtak a várostól, amikor a célpontra megismételték a rárepülést. A felbomlott alakzatból az újra Debrecen fölé forduló 454. BG 309°-os irányszöggel, 20 500 láb (kb. 6250 méter) magasra emelkedve 11:51-11:53 között oldotta ki 216 darab 500 fontos rombolóbombáját (54 short ton²⁰/49 tonna). A vezéralakulattól elszakadt 456. BG önállóan 280°-os irányszöggel, 22 500 láb (6860 méter – más forrás szerint 20700 láb, kb. 6310 méter) magasból J. G. Henry százados vezér-bombázótisztjére oldotta ki 298 darab 500 fontos rombolóbombáját (74,5 short ton/67,5 tonna) 11:44-kor.

A bombák vetéséhez használt intervalométert²¹ a minimumra állították a bombázókon, hogy a becsapódáskor a bombák egymástól való távolsága a lehető legkisebb legyen, így jobban fedje a célt. A kioldástól a bombák becsapódásáig eltelt idő mintegy 150-180 másodperc volt.²² A 31. FG még a bombázók mellett maradt 307. százada 12 darab P-51-essel Charles H. Bradley főhadnagy vezetésével – kritikus üzemanyagszint mellett – 12:00-kor megkezdte a hazafelé vezető utat. A támadás eredményesnek lett jelölve, megítélésük szerint a bombák jól fedték a célt. Bár a pályaudvart ellepte a por és a füst, néhány bomba becsapódását meg tudták figyelni. A 456. BG öt telitalálatot jelentett a célpontban, további találatot láttak egy raktárépületen, illetve az Érmihályfalva felé menő vasúti vágányon.

¹⁵ Északi szélesség 47°34', keleti hosszúság 22°20'.

¹⁶ Északi szélesség 47°25', keleti hosszúság 21°20'.

¹⁷ Északi szélesség 44°01', keleti hosszúság 21°21'.

¹⁸ AFHRA 0753. és 0751. felvétel.

¹⁹ AFHRA 0681. és 0707. felvétel.

²⁰ A short ton többek között az Egyesült Államokban használt mértékegység, mely 2000 font súlynak felel meg, és egyenlő 907,18 kilogramm.

²¹ Az intervalométer a bombák repülőgépből való kioldásának időzítését szabályozó szerkezet.

²² AFHRA 0707., 0749., 0753., és 0633. felvétel.

A rendszertelenül, de pontosan tüzelő német légvédelmi tüzérség tüzetől a 456. BG 746. századához tartozó 42-41565 gyári számú B-24-es bombázó négy perccel a bombaoldást követően találatot kapott, majd rövid idő múlva meredek spirálban a föld felé zuhant. A személyzet mind a kilenc tagjának sikerült ejtőernyővel kijutnia a bombázóból, mely ezt követően a Kettőshegynél²³ a földbe csapódott. Az amerikaiak közül John L. Donalson gömbtorony-lövész ejtőernyő nyitáskor lábtörést szenvedett, hadifogságát a Luftwaffe Bécsben települt 4/XVII. számú tábori kórházában volt kénytelen megkezdeni.

A háború után Denverben egy katonai kórházban ápolták, de a lábsérülése egész életén át elkísérte. Hasonlóan kórházba került Earl S. Mansfield és Charles E. Anderson is.²⁴ A földre ereszkedő amerikaiakat a magyar csendőrök német katonákkal közösen hamar kézre kerítették. Az összegyűjtött repülősokeket gyalogmenetben kísérték be a városba. „Este hazámenet hallottam, hogy a határban lelőtt gépekből kiugrott pilótákat fogtak el. Kitűnő felszerelésük van, finom ruhájuk. Fegyverük nincs. A náluk lévő csokoládét – ha németek találnak rájuk – elveszik. Ugyanis a németek azonnal megmotozzák őket: mi érték van náluk? Csúnya tempó!”²⁵ Közben egyes információk szerint inzultus is érte őket a lakosság, illetve a csendőrség részéről. „...Egy angol [sic!] repülőhadnagyon egy asszony ásonnyéllal ütött végig. Ezt Arany hajdúm látta, mert ő a második támadást a repülőtér mellett élte végig a családjánál s mikor jött vissza, sok mindent látott.”²⁶ Átmeneti fogvatartásuk után a foglyokat Budapestre, majd Németországba szállították. Ezt követően történt meg a kihallgatásuk és a hadifogolytáborokban az elhelyezésük.

Név	Rang	Beosztás	Azonossági szám	Sors
Dunavant, Andrew	2nd Lt.	pilóta	O-668422	hadifogoly
Shaurette, Ulrick F.	F/O	másodpilóta	T-62661	hadifogoly
Palmer, George B. Jr.	2nd Lt.	navigátor/bombázótiszt	O-723421	hadifogoly
Byrum, John L.	Sgt.	faroklövész	34117865	hadifogoly
Suchocki, Chester J.	Sgt.	bal oldali törzslövész/fedélzeti mérnök	11128054	hadifogoly
Anderson, Charles E.	Sgt.	jobb oldali törzslövész/rádiós	35223317	sebesült és hadifogoly
Donalson, John L.	Sgt.	gömbtorony-lövész	37473190	sebesült és hadifogoly
Mansfield, Earl S.	Sgt.	orrlövész	31445444	sebesült és hadifogoly
Raybon, Huston	Sgt.	felsőtorony-lövész	6390821	hadifogoly

A lezuhant bombázógép személyzete:²⁷

²³ A Kettőshegy a Monostrórpályi út és a Leiningen utca között elterülő két domb neve volt. Később a helyén MERKUR-telep volt, napjainkban pedig gépkocsívezetői tanpálya.

²⁴ MACR 8758. (Másolata a szerző birtokában.)

²⁵ Sőregi napló, 1944. szeptember 1-jei bejegyzés.

²⁶ Uo.

²⁷ MACR 8758. (Másolata a szerző birtokában.)

2. kép: A 304. BW Liberátorai légvédelmi tűzben Debrecen fölött
1944. szeptember 1-jén. (*magánarchívum*)

A német légvédelmi tüzérség további hat amerikai bombázót rongált meg a 456. BG-ből, de azok sikeresen visszatértek a támaszpontjukra. A támadást ténylegesen végrehajtó két BG bal fordulóval hagyta el Debrecen légterét, majd eseménytelen repülést követően a 456. BG 31 darab bombázóval 14:40-kor, a 454. BG pedig 24 darab Liberátorral 14:48-kor landolt a dél-olaszországi támaszpontján.

Az eltévedt 455. BG 17 darab bombázója támadta a másodlagos célpontként szereplő Újvidék vasútállomását 12:42-kor. Másik csoportja – mely 11 darab bombázót tartalmazott – pedig Berettyóújfalu vasútállomását támadta 11:31-kor. Ez az alakulat is sikeresen visszatért, és 14:43-kor leszállt San Giovanni repülőterén.²⁸

Események a földön

A Debrecenre 1944. június 2-ai légitámadás két szempontból is jelentős a város történetét kutató számára. Egyrészt a város ellen végrehajtott hat légitámadás iratanyagából csak az 1944. június 2-ai bombázás kárjelentése kutatható, a többi légitámadás jelentése – ha el is készült – a háború alatt megsemmisült. Így a szeptember 1-jei légitámadás kutatása már az elején korlátokba ütközik. Kevés információ található arról, hogy a gyárak, üzemek közül melyeket értek károk, a lakóingatlanokban mekkora károk keletkeztek, egyáltalán mely utcák, terek kaptak találatokat. Ezekre a kérdésekre a légitámadás közben fényképfelvételeket készítő bombázók fotói adhatják meg részben a választ. Az akcióról készített amerikai jelentés szerencsére tartalmaz ilyen felvételeket, melyekből főleg a kiértékelő fotók lehetnek e célból érdekesek. A kutatás nehézségeit fokozza az a fejlemény, hogy a június 2-ai légitámadás után a lakosság vidékre, illetve a város külsőségeinek irányába való kitelepülése pánikszerűen megkezdődött. A családok

²⁸ AFHRA 0749-0754. felvétel.

elsősorban a nem keresőképes családtagokat helyezték lehetőség szerint biztonságba. A város lakossága ennek következtében jelentősen megcsappant. Emiatt nem szól annyi visszaemlékezés a várost ért második légitámadásról, mint az ezt megelőzőről. Kevés szemtanú emlékszik pontosan erre a Debrecen szempontjából meglehetősen furcsa aspektusokkal rendelkező napra. A kevés szemtanú egyike így emlékezett az amerikai bombázók akciójára:

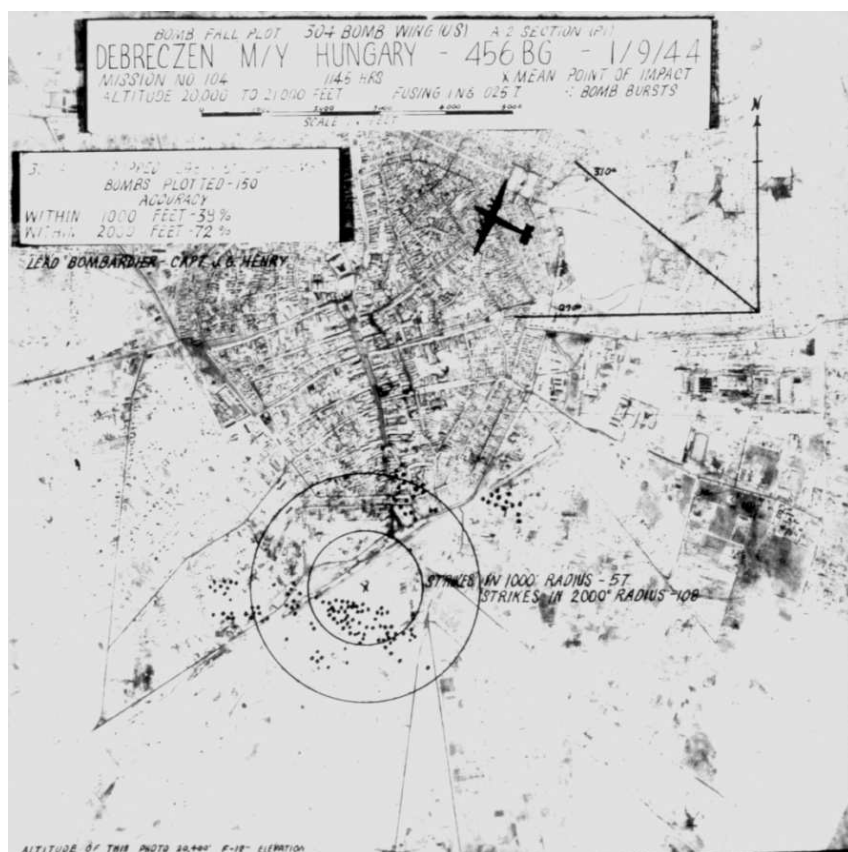
3. kép: A 454. BG bombáinak füst és porfelhője a Nagyállomástól északra. (AFHRA 0659. felvétel)

„... Nem sok időnk maradt a meditációra, mert egy óra sem telt el, felbőgtek a város szíréndái, s az ég Debrecen felett merő dübörgéssé vált az amerikai nehézbombázó Liberator-rajoktól, majd a levegő tele lett a zuhanó tonnás bombák sívításával, s remegett a föld a becsapódó robbanásoktól és az omló háztorok robajától. Ahogy az első hullám alighogy leterítette Debrecenre, elsősorban a Nagyállomásra és környékére a maga bombaszőnyegét, meg sem szólalt a szíréna, már jött a második hullám. Amikor a riadót lefújták, az állomás környékére vonultunk ki mentési feladattal. A Nagyállomás környékén utcák, terek tűntek el, a bevagontózásra várakozó ruszin munkaszolgálatosok nagy tömege fölött az állomás előtti óvóárok összepréselődött...”²⁹

A Liberatorok bombázásáról Sőregi János így írt naplójában: „...Valamikor 11 óra felé újra megszólalt a légi veszélyt jelző szíréna és pár perc múlva felüvöltött a riadó jelzése. A veszély a Nyírség felől közeledik. [...] Egyszer csak zúgni kezdenek a gépek és eldördült az első légvédelmi ágyú. Felettünk zúgtak el a gépek sebesen és dörrenés-dörrenésre reszketett meg a földet. Néha hatalmas moraj zúgott fel, ezek talán közelebb leesett bombarobbanás és az elhárító ágyúk döreje. Néma csendben álltunk. Egyszer csak elaludt a villany egy hatalmas robbanással egyidejűleg, de újra kigyúlt.

²⁹ Thuróczy 1994, 21.

Nyomban rá pár hatalmas moraj s akkor a villany elaludt. Világos, hogy a Gázgyárat érte találat. Gyertyát gyújtottunk és vártunk néma csendben [...] Újabb zúgások, újabb dörrenések közelben, távolban. Ennek a fele se tréfa. [...] All a víztorony, az egyetem, az István-malom. Ellenben az állomás felé olyan hatalmas füstfelbő tolult az ég felé, hogy elhomályosította a napot. Újra nem gomolygó füst, hanem olyan mereven felnyúló szennyes levegőnek látszott, melynek sajátságos szaga az orromba csapott... Gomolygó füst egyedül a repülőtérén látszott, de nem nagy. Ott lángok felcsapását is meg lehetett figyelni.”³⁰

4. kép: Az első hullámot alkotó 456. BG bomba becsapódási helyei a kiértékelő fotón. (AFHRA 0676. felvétel)

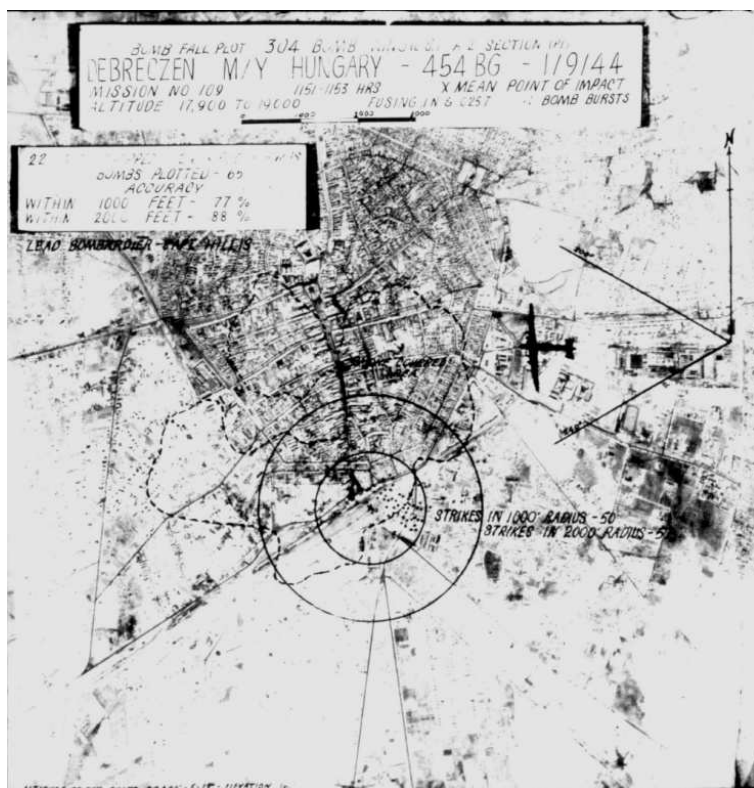
A bombázás előtt a berepülési veszélyre utaló jelzést már 10:30-kor kiadták. Ezt követően 11:05-kor szóltak meg a szirénák. A légitámadás a légiriadó jelzését követően 39 perccel kezdődött meg, tehát a bombázás előtt, a légiriadó jelzés után a lakosságnak és a katonaságnak az óvóhelyekre való levonuláshoz elegendő idő állt rendelkezésre. Valószínűsíthető, hogy a lakosság is jóval komolyabban vette a légiriadó jelzést, mint június 2-án. A légiriadó végét jelző szirénák 12:10-kor szóltak meg. Érdekes, hogy míg az amerikai forrás 7 perc időkülönbséggel adja meg a két hullám Debrecen fölé érkezé-

³⁰ Sőregi napló, 1944. szeptember 1-jei bejegyzés.

sét és a tényleges bombavetést, addig a földön a két támadás között eltelt idő 1 perc 45 másodpercrek lett jelentve.³¹

A 4. ábrán az első hullámot alkotó 456. BG kiértékelő fotója látható. Ez az alakulat 280°-os irányszöggel oldotta 298 darab bombáját a célpontra. A közepén lévő két kör a célponttól számított 1000, illetve 2000 láb (300, illetve 600 méter) sugarú kört jelöli. A becsapódó 500 fontos bombákból 57 darab hullott egy nagyjából 300 méter sugarú körön belül, további 100 darab pedig egy mintegy 600 méter sugarú körön belül. Látható a képről továbbá az is, hogy a nyíllal jelölt elméleti 310°-os megközelítéshez képest a bombák becsapódási iránya – az irányszög módosulása következtében – jelentősen eltér.

Az 5. ábrán a második hullámban érkező 454. BG által ledobott bombák becsapódási helyei láthatóak.³² A mellettük lévő felirat szerint a 454. BG által ledobott 216 darab 500 fontos bombából 50 darab hullott 300 méter sugarú körön belül, 57 darab pedig 600 méter sugarú körön belül. A többi része a szaggatott vonallal határolt területen belül csapódott be. A kép jobb oldalán jelölve van az északi irányhoz képest a 309°-os irányszög is, mely mutatja a becsapódások útját.

5. kép: A 454. BG által ledobott bombák becsapódási helyei.
(AFHRA 0674. felvétel)

³¹ MNL HBML XI. 105/a. 38. cs.

³² AFHRA 0658. felvétel.

A két BG által ledobott bombák végigrombolták a Szabó Kálmán utca Mikepércsi úti torkolatától kezdve a belváros déli részét. Sok bomba találta el a Villanygyárat és a Gázgyárat. Utóbbi területén a becsapódó bombák a régi retortás rendszerű gázfejlesztő berendezéseket teljesen elpusztították. Találatok érték a 8000 m³-es gáztárolót és a gáz-elosztó hálózatot is több ponton. A gázszolgáltatás megszűnt.³³ A hiányt a termálkutak gáza és tartályvagonokban érkezett gáz pótolta.³⁴ Telitalálat érte az üzem óvóhelyét is, de a benne tartózkodók sértetlenek maradtak. A Gázgyár területét ért találatokat a 454. BG Liberatorairól is megfigyelték. Jelentésük szerint több bomba találta el a célzási ponttól néhány száz méterre lévő ipartelepet. Valamennyi épületen találatot figyeltek meg, és természetesen ők is láthatták, amint a gáztároló telitalálat következtében hatalmas robbanással a levegőbe repült. A szomszédban lévő Villanygyár 52 bombatalálatot kapott és 75%-os sérülést szenvedett. Az áramszolgáltatás napokra kiesett. Az áramfejlesztő berendezésekben és a hálózatban 60%-os kár keletkezett, így a kapacitás a béke-évek napi 4800 kW teljesítményéről 600 kW-ra esett vissza.³⁵

6. kép: A 456. BG bombáinak becsapódása.
Tisztán kivehető a Nagyház utcai felvételi épülete.
(AFHRA 0663. felvétel)

Tovább vizsgálva a kiértékelő fotót, könnyen beazonosítható, hogy a 454. BG továbbhaladó bombaszőnyege eltalálta és elpusztította a Nagyház utcai felvételi épülete mellett álló 2. számú postahivatalt. A kutatás jelenlegi állása szerint a posta beomlott

³³ <https://www.tigaz.hu/tarsasagunk/tigaz-csoport/Varosi-gaz-Debrecenben> (Utolsó letöltés: 2013. július 30.)

³⁴ http://www.dunagaz.hu/UserFiles/File/Dunagaz/DSZN_2013/Szalaine_Papp_Erzsebet.pdf (Utolsó letöltés: 2013. július 30.)

³⁵ Baranyi, 245-246.

óvóhelyéről tíz postai dolgozó holttestét emelték ki a mentést végzők. Bombák csapódtak be a Nagyállomás vágányhálózatára is, mely ezzel Nyíregyháza felől megközelíthetlenné vált. További találatok érték a Petőfi teret, a már amúgy is romos Törvényszék épületét, és súlyos károk érték az Iparkamarát.

A Petőfi téren – akárcsak június 2-a előtt – szintén árokóvóhelyek láncolatát létesítették a Nagyállomás épületéből menekülő tömeg elhelyezése céljából. Ezek az árokóvóhelyek akkor sem állták a sarat, a mostani bombázás is itt szedte legtöbb áldozatát. Sőregi János visszaemlékezésében csak két árokóvóhelyet látott sértetlenül.³⁶ Az Iparkamara épületének szerencsére nem a homlokzati része kapott találatot, hanem az udvara. A bomba eltalálta az óvóhelyet, mely azonnal beszakadt, de csak sebesülés történt, haláleset nem. Teljesen elpusztult az OTI székháza is, mely súlyos károkkal vészelte át az első légítámadást is, most viszont bombák tarolták le a teljes déli homlokzatot, és elé is esett bomba az utcára. Beomlott óvóhelyén mindenki életben maradt.

7. kép: A Hunyadi és Rákosi Jenő utcák sarkán jobbra a Wiener palota, középen a Deák Ferenc utca torkolatában a Royal szálló látható. Tőle balra pedig a Menetjegyiroda. Mindhárom épület elpusztult a légítámadás alatt. *(magánarchívum)*

Szerencsétlen véletlen folytán kapott telitalálatot a Mikepércsi úti felüljáró is, melynek északi oldala annyira megrongálódott, hogy közúti közlekedésre alkalmatlanná vált. A rajta lévő légvédelmi löveget is komoly károk érték. Helyrehozatalára még szeptember hónap folyamán intézkedés történt. Német részről a Todt-szervezet 114-es építészeti vezetőse, magyar részről a MÁV és Debrecen városa vállalta a helyreállítási munkát. Tevékenységük eredményéről nem maradt fent adat, szóbeli közlés alapján azonban

³⁶ Sőregi napló, 1944. szeptember 2-i bejegyzés.

tudható, hogy a találat helyét faanyag felhasználásával sikerült befoltozni, rá pedig újra légvédelmi löveget telepítettek.³⁷

Tovább tanulmányozva a 456. BG légifotóját, látható, hogy a kötelék jobb szélső gépeinek bombái a bombaszőnyeg irányától északkeleti irányba tolódva csapódtak be, és később átfedést hoztak létre a 454. BG bombaszőnyegével. Ezek az eltolódva becsapódott bombák pusztították el a Piac utca és Rákosi Jenő utca (ma Vásáry István utca) sarkán állt Wiener palotát és közvetlen környezetét. A palotával szemben álló Royal szálloda újabb találatot kapott, és bár június 2-án is érték súlyos károk, immáron teljesen rommá vált. A Wiener palotának pontosan a sarkát érte egy bomba, mely teljesen leborotválta a homlokzatot, majd a pincében robbant. Ennek következtében az épület beomlott. Az eddigi kutatások szerint a pincébe becsapódó bomba 16 áldozatot követelt, melyek között volt a debreceni adóhivatalnál dolgozó Dr. Imrik Béla hadapród őrmester, felesége és három gyermeke is.

Hasonlóképpen a légítámadás áldozatává vált a Piac utca 70-72. számú sarokház és a mögöttük álló Deák Ferenc utcai épület is. Ebben a sarokházban kapott helyet akkoriban az IBUSZ és a MÁV bérletpénztára is. A kibombázott menetjegyroda két héttel később, szeptember 14-én az Debreceni Első Takarékpénztár Piac utca 22-24. szám alatti épületében nyitott ki újra.³⁸ Az egyik túlélő fegyelmezettségének köszönhetette életét: *„Szeptember 1-jén először megyek az új munkahelyemre, az Ibuszba, és közben azon gondolkodom, hogy fogom olyan jól érezni ott magam, mint a Hitelbankban hajdanán. Félőrád sem vagyunk bent, mikor megszólalnak a szirénák. Anyuka megígértette velem, hogy ha riadó van, hazamegyek, hogy együtt legyünk. Egy óra múlva szokás szerint le is fújják, de még éppen akkor, mikor ballagok visszafelé dolgozni, hallik, hogy a repülőteret bombázzák. Az Ibuszban alig kezdenénk el bármit is, újból felbőgnek a szirénák. Én ugyan most azt hittem, csak vaklárma, mert az előbb túl hamar fújták le és utána jött a reptéri támadás, de mert jó és szófogadó igyekeztem lenni, így újból hazamegyek. Csak az utolsó percben érek le a pincébe. A villany éppen akkor alszik el. A légnyomás nyitogatja a nehéz vasajtót, amit mi a lábunkkal próbálunk visszanyomni. A gépek olyan alacsonyan szállnak felettünk a hangjuk alapján ítélve, hogy azt hisszük, egyenesen ránk repülnek. Borzalmas robbanások remegtetik velünk az egész hatalmas bérházat. Másfél órán át tart a pokoli láрма, amikor végre lefújják a riadót, és feljöhetünk [...] Az Ibusz nem csak földig, hanem a pincéje is romokban. Ha nem fogadok szót, már halott lennék.”*³⁹

³⁷ MÁV Központi irattár, Debreceni Igazgatóság iktatott iratai 16-1944-16963. és Bihary László közlése.

³⁸ Debreceni Újság – Hajdúföld, 1944. szeptember 12. 3.

³⁹ Kardos, 42-43.

8. kép: A Piac utca 70-72 és a Deák Ferenc utca 4 romjai. A Piac utca 72 alatt működött a MÁV menetjegyiroda. *(magánarchívum)*

9. kép: A 456. BG bombasorozatának folytatódása a Vargakert házai között. *(AFHRA 0664. felvétel)*

A bombaszőnyeg vége a Külsővásárteret érte, ahol súlyos találatot kapott a Fémipari Szakiskola épülete, amelynek óvóhelye beszakadt, és életét veszítette dobi Oláh István az iskola tanára, két lány és állítólag 14 német katona. A szintén lent tartózkodó Szabó Gábor iskolaigazgató is megsebesült. További találatok érték a mai Nyugati utca (akkor 2. honvéd huszárezred utca) házait, és bomba hullott a Széchenyi utca és a Zelemér utca sarkához közel a járda mellé is. A Debreceni Kefegyár ezt a légítámadást is megúsza kismértékű kárral, azonban egy kisfiú így is áldozatul esett a környékre becsapó-

dó bombáknak.⁴⁰ Nem volt ilyen szerencsés a Fahidi testvérek Fatelepe Rt., melynek a Szoboszlói út 3. szám alatt lévő üzemére több bomba esett. Egy épület összedőlt, a kukoricásban is több bombatölcsér keletkezett. A Déli sor útestére három bomba csapódott be.

Több bomba telitalálata következtében súlyosan megrongálódott a Debrecen-Nyírbátori Helyiérdekű Vasút (DNyBV) vonalán a Külsővásártéri vágány a Fémipari Szakiskola előtt, mely mintegy 30 méter hosszban felszakadt. Ugyanitt a 11-12. számú szelvénynél egy fel nem robbant bombához kellett tűzszerészeket hívni.

A Debreceni Helyi Vasút (DHV) vonalán a Piac utca Nagyállomás felé eső részén, a Rákosi Jenő utca és a Barna utca sarkánál összesen 70 folyóméternyi szakaszon felszakadt a pályatest, leszakadtak a felsővezetékek és megrongálódtak az azokat tartó oszlopok. A Petőfi téren a posta előtti kitérőnél két bomba csapódott be. A Hunyadi utcára becsapódó bombák száma nem ismert, mert azok számát a pályára omlott romok miatt megállapítani nem lehetett. Az viszont biztos, hogy a Nagyerdő felé menő fővonal vágányait egy telitalálat érte a Deák Ferenc és Piac utcák sarkán. A remízbe tartó villamossín szintén egy találatot kapott a Salétrom és Késes utcák kereszteződésénél. A légítámadás következtében a Nagyerdő felé haladó vágányon az Erzsébet utca sarkán álló 14-es pályaszámú motor- és 125-ös pályaszámú pótkocsiból álló szerelvény kisiklott, a légnyomás következtében az ablakai betörték és a motorkocsi teteje több helyen beszakadt. Ugyancsak ezen a vágányon az Izraelita templommal szemben a 15-ös pályaszámú motor- és a 115-ös pályaszámú pótkocsiból álló szerelvény kisebb mértékben károsodott. Megrongálódott a pálya 30 méter hosszban a menetjegyirodánál, a Járásbíróház romja előtt és az Erzsébet utcánál. Összesen 345 méteren rongálódtak meg a vágányok, a károk együttes mértéke megközelítette a 98.000 pengőt.

A DNyBV vágányhálózatán a Külsővásártérnél keletkezett károkat két nappal később állították helyre, addig a szerelvények a Kisállomásra indultak. A DHV vonalain a helyreállítás jóval lassabban haladt, és előrevetítette a napokkal később bekövetkező teljes leállást is. A kárfelszámolás elsődleges akadálya volt a villamos áram hiánya, aminek következtében a légítámadásban nem érintett vonalszakaszokon is nehezen indult el a közlekedés. A Piac és Hunyadi utcák környezetében és a Nagyállomás előtt a vágányokat sokáig romok takarták, mivel azok eltakarítása a munkaerő hiánya miatt vontatottan haladt.

A légítámadás alatt hat bomba csapódott be a DHV és a DNyBV közös kezelésében lévő Salétrom utca 3. szám alatti telephelyére. Itt a DNyBV kocsijavító műhelye előtti vágány nagyjából 30 méter hosszban megrongálódott.⁴¹

A DNyBV telephelyén a június 2-ai bombatámadás után újjáépített kocsijavító műhely, fényező- és asztalos műhely teljes egészében elpusztult. A szertár és a sínautógarázs helyreállított tetőzete és üvegezése a becsapódó bombák által keltett légnyomás következtében megrongálódott. Ugyanezek a helyeken szintén károk keletkeztek a felsővezetékben, a vízhálózatban és a jeladó berendezésekben. A kár értéke elérte a 29.000 pengőt.

A 456. BG 57 darab bombája egyaránt pusztította a Nagyállomás vágányait és az Epreskert házait. Ennek a hullámnak a bombái súlyos károkat okoztak a vasútállomás Fűtőházának környezetében úgy, hogy maga a Fűtőház nem kapott közvetlen találatot.

⁴⁰ MNL HBML XI. 7. 1. cs.

⁴¹ MNL HBML XI. 105/a. 38. cs. és Szabó 1984. 37.

A vágányokat olyan súlyos károk érték, hogy a pályaudvar területére csak Ebes és a nagyváradai vonal irányából lehetett bejárni. Az áramkimaradás miatt a mozdonyjavító műhely működésképtelenné vált. Hasonló okból a Fűtőház munkája is megnehezült, ezért a mozdonyok ellátásához szükséges vizet gőzzel hajtott Worthington-szivattyúkkal a IV. számú kútból tudták előteremteni. A többi kút szivattyúja elektromos áram hiányában nem volt használható. A magához a IV. számú kúthoz vezető vágány is megromgálódott. Az állomás területén 48 kocsi sérült meg, ebből tíz súlyosan. Ezekből a kocsikból ötöt le is kellett selejtezni. Egy vízdaru teljesen megsemmisült (V és VI. vágány között), egy másik megsérült (I és II. vágány között) és vele együtt 450 méter vízvezeték is. A repülőtéri alacsonytámadásból szintén kijutott a Nagyállomás gépparkjának. Géppusztatás miatt megromgálódtak a 328-048, 327-016, 376-438, 324-010 pályaszámú mozdonyok és a BCy-424 pályaszámú motorkocsi. 1944. szeptember 6-án a fatéri kútház szivattyúját szintén üzembe tudták állítani annak ellenére, hogy az áramkimaradás továbbra is fennállt. Az elektromos áram ellátása 1944. szeptember 10-én állt helyre.⁴² A Nagyállomás felvételi épületének nyugati szárnya újabb találatot kapott, hasonlóan a június 2-ai bombázáskor elszenvedett telitalálatához. Az valószínűsíthető, hogy a mellette lévő postahivatal pusztulása és a Petőfi téri óvóárkokat ért találatok folytán a bombák robbanásától keletkező légnyomás további falazat-, tető- és üvegekárt okozott az épületnek.

A bombaszőnyeg utolsó bombái a már korábban is sokat szenvedett Vargakert és Tégláskert lakóházaire estek. Újra találatok érték a Bégány, Epreskert, Kanális, Bán és Könyves Tóth Kálmán utcákat. Szintén bombák csapódtak be a Nagyállomástól északkeletre lévő Wesselényi és Teleki utcákra is. Az itt élő, a város szegény rétegéhez tartozó emberek által lakott házak közül sok pusztult el.

Sőregi János a légítámadás másnapján elsétált a Nagyállomás felé megnézni a légítámadás nyomait: „*Lefelé haladva a Nyugati oldalon már messziről látszik a Főutca elágazásánál nyüzsgő embertömeg és a szokatlan nagy úr, mely a Főutca 70. sz. sarokházának, az Ibuszhivatalnak és a mellette állott 68. sz. háznak teljes letarolása folytán állott elő. A sarokház teljesen eltűnt, a 68. sz. ház falai itt-ott állanak. Szemben a régi Royal szálló épülete, mely végignézett a Piac utcán a Nagytemplom felé ablakok nélkül, vakolat letarolással. A Hunyadi-Rákosi Jenő utca sarkán álló többemeletes épületnek pedig a sarka földig lerombolva. Ez a tövébe kapott találatot. Az ott lévő óvóhely beomlott. A 70. sz. ház alatti óvóhely szintén beszakadt. A Hunyadi utca lezárva, arra senkit nem engednek, se a Deák utcán... Letértem én is a Rákosi Jenő utcára és az Erzsébet utcán mentem ki a Hunyadi utcára. A június 2-ai bombázás romjait újabb rombolások gyarapították. A régi Kispiqa vendéglő és környéke újabb találatokat kapott... A Hunyadi utcáról előbb a főállomás elé mentem. Ennek balszárnya újabb találatot kapott, a 2. sz. postaépület pedig romokban hever. Ennek óvóhelye is beszakadt s abban állítólag többen meghaltak... Innen mentem fel a vasúti átjáróra... A feljárón egy kisebb bombatölcsért láttam, mely sok kárt nem tett. Az átjáróhíd város felőli töve hatalmas bombatalálatot kapott. Az ott emelkedő légvédelmi ágyútorony féloldalra dőlt, a híd pedig a jobb oldali gyalogjáróig beomlott, leszakadt.*”⁴³

A kárbejelentésekről képet ad az akkori egyetlen napilap cikke, mely szerint szeptember 10-ig 731 bombakárosult család 2045 fővel jelentett be kárt, melyből 476 családnál állapítottak meg hajléktalanná válást. Érdekes, hogy mindössze egy család igényelt a

⁴² Czibere, 124-125.

⁴³ Sőregi napló, 1944. szeptember 2-ai bejegyzés.

vároستól ideiglenes szálláshelyet, valószínűleg ez az újabb tömeges vidékre költözés hozadéka lehetett. Gyorssegélyre viszont 408 esetben nyújtottak be igényt.⁴⁴ A polgármesteri kárjelentés szerint az összeomlott, illetve súlyosan sérült épületek száma 204, helyreállítható mértékben sérült 650 épület.⁴⁵

A légitámadás áldozatainak száma a június 2-ai bombázásának mintegy ötöde volt. Az első jelentések még 95 halotról, 58 súlyos és 65 könnyű sérültről és 17 elsősegélyben részesített személyről szóltak, de a halottak száma végül 100 fölé emelkedett. Az áldozatok adatainak pontos összegyűjtéséhez mérvadó Debrecen 1944. és 1945. évi halotti anyakönyve, valamint a Köztemető temetőkönyve. Ez utóbbi 106 áldozat nevét és adatait sorolja fel. Ezt a számot a mai kutatások 112 főre módosították.⁴⁶ A 112 főből 26 volt német katona, 10 pedig magyar katona és munkaszolgálatos. A 26 német katonából 15-en a repülőter elleni alacsony támadások áldozatai lettek, tehát a bombázásban a fennmaradó 11 katona vesztette életét. Az áldozatok közül 66 főt díszszertartás kíséretében 1944. szeptember 4-én délután helyeztek örök nyugalomra a Köztemető XV/3. táblájában. A háborús helyzetre tekintettel a temetésen csak a családtagok vehettek részt. A temetésen a város részéről Dr. vitéz Bessenyei Lajos főispán és Dr. Csóka László polgármester vett részt a magas rangú német és magyar katonai küldöttség mellett. Négy egyház képviselője vett részt a gyászszertartáson, a német halottak fölött két német tábori lelkész mondott imát. Hasonlóan, mint a június 2-ai légitámadás esetében, itt is lehetősége volt az áldozatok hozzátartozóinak, hogy a család által megváltott sírba temessék halottaikat. Ez esetben a sírhelyet megváltóknak kellett a sírhelyet fenntartani, azonban ha erre már nem volt igény, a Köztemetőben a nyugvási idő letelte után a sírhely felszámolásra került.

A védett XV/3. táblában (az úgynevezett bombázottak parcellájában) jelenleg 70, szeptember 1-jei légitámadásban meghalt áldozat sírja található meg. Ezeknek kisebb részén sírkő áll, nagyobb része pedig párnakővel van megjelölve, melyek elhelyezése azonban hiányosnak mondható. A német és a magyar katonák sírjainak zömét 1997-ben a Német Hadísírgondozó Szövetség munkatársai exhumálták, és a budaörsi német-magyar katonatemetőben temették el újra. Csupán néhány magyar katona sírja maradt mementóként Debrecenben. Öt áldozatot vidékre szállítottak, kilencen ismeretlen helyen nyugszanak, 28 halott pedig a Köztemetőben a hozzátartozók által megváltott sírhelyre lett eltemetve, de ezekből a sírokból ma már csak 15-öt lehet megtalálni, a többi eltűnt.

A légitámadás eredménye

Az amerikai légierőnek – bár a környezetében nagy pusztítást végzett – ezzel a támadással sem sikerült tartósan kiiktatni a kulcsfontosságú debreceni pályaudvart a német utánpótlás-szállítás vérkeringéséből. A nem kielégítő hatások eredménye valószí-

⁴⁴ Debreceni Újság – Hajdúföld, 1944. szeptember 10. 4.

⁴⁵ MNL HBML IV. B. 1406/b. 27008/1944.

⁴⁶ A Polgári Védelem Országos Parancsnokságának egy 1961-es irata szerint mintegy 600 szabadságra igyekvő, vasúti szerelvényükkel éppen Debrecenben tartózkodó német katona halt meg a légitámadás következtében. Ezt az információt azonban más forrás nem támasztja alá, így hitelessége kétséges. Pataky – Rozsos – Sárhidai 1989. 183. és 346.

nűleg a két légítámadás kurzusában keresendő (június 2.: 12°, szeptember 1.: 309° és 280°). 1944. június 2-án a Szovjetunió felé továbbrepülő gépek a vasútállomás vágányaira majdnem merőlegesen hajtották végre a bombázást, ami azt jelentette a gyakorlatban, hogy bár a vasútnak okozott kár óriási volt, a nagyobb pusztítás mégis magát a várost, illetve a vétlen civil lakosságot érte. 1944. szeptember 1-jén a két támadást végző kötelék nagyjából délkeleti irányból, szögben érkezett a pályaudvar fölé, és – ahogy a légifelvételeken látható is – a megcsúszó bombaszőnyeg ekkor is több kárt okozott a célponton kívül. A síneket mindkét esetben sietve helyreállították, hogy a német csapatmozgatás és -szállítás minél hamarabb újraindulhasson. Valószínűleg az amerikai légierőnél sem lehettek teljesen elégedettek az eddigi támadások eredményeivel, mert 1944. szeptember 21-én az 5. BW négy BG-vel egy utolsó kísérletet tett arra, hogy elpusztítsa a vasútállomást, mielőtt a Vörös Hadsereg elfoglalja Debrecent. Ez az utolsó légítámadás pedig elhozta a debreceni pályaudvar végzetét. Bár a repülőgépeket erős légvédelmi tűz fogadta, a pontos bombázás alatt rommá vált a felvételi épület és a vágányhálózat, a Fűtőház pedig megsemmisült. A pusztítást a német csapatok fejezték be, amikor visszavonulásuk alkalmával minden olyan létesítményt leromboltak, amit a várost elfoglaló szovjetek használhattak volna.

Melléklet

Az 1944. szeptember 1-jei légitámadás áldozatainak listája⁴⁷

Születési név, leánykori név	Életkor vagy születési idő	Halál helye	Foglalkozás/csapattest
Alfred Gerth SS-Unterscharführer	1910.07.09.		
Almási Sándor	61 éves	Bégány utca 2.	
Almási Sándorné, Koroknai Zsuzsanna	60 éves	Bégány utca 2.	
Bakk Róza	20 éves	Rákosi Jenő utca 2.	
Barát Pál	35 éves	2. számú postahivatal	posta altiszt
Baráth István honvéd	1921.07.14.		1. hegyi pótdandár tehergépkocsi osztály
Bíró István	56 éves	2. számú postahivatal	mozgópostás
Bleier Jenő munkaszolgálatos	45 éves	repülőtér	
Bodnár Mihály			
Bodnár Sándor címzetes őrzetető	1910.07.29		VI. önálló légvédelmi gépágyús pótütég
Bukovecz Ida	30 éves	Budai utca 31.	tisztviselő
Carl Gromer Unteroffizier	1900.05.13.		
Christine Poturajeff (SD)	1926.02.09		
Csajlika György			
Csatári János Sándor	13 éves	Kanális utca 27.	
Cseh Pál	54 éves	2. számú postahivatal	posta altiszt
dobi Oláh István	54 éves	Fémipari Szakiskola	felső ipari iskolai tanár
Dobos Róza	46 éves	2. honvéd huszárezred utca 9.	
Domokos Julianna	20 éves	Rákosi Jenő utca 2.	
Dr. Imrik Béla hadapród őrmester	1909.03.04.	Rákosi Jenő utca 2.	107. sütőoszlop
Dr. Imrik Béláné, Balogh Lenke	38 éves	Rákosi Jenő utca 2.	
Egri Zsigmondné, Győri Róza	36 éves	Nagyállomás	
Ekert Polizeimann			
Farkas Albert	20 éves		
Fekete Nagy János			
Fenyves István	53 éves		

⁴⁷ A táblázat elkészítéséhez a debreceni Köztemető 1944-es temetőkönyve lett felhasználva. Az adatok kiegészítése az 1944. és az 1945. évi halotti anyakönyvből történt. A német katonák esetében az adatok pontosítására a Német Hadisírgondozó Szövetség internetes adatbázisa (www.volksbund.de), a magyar katonák esetében pedig a www.hadisir.hu internetes adatbázis lett felhasználva.

Franz Frick Obergefreiter	1904.06.09.		
Franz Hoffmann			román menekült
Franz Niemaek Hauptfeldwebel	44 éves		FP 44769/technische kompanie (Hb.) 77.
Franz Schmidt Gefreiter	1906.04.21.		
Freitag Jánosné, Göbl Anna	34 éves		
Fritz Zeiss Gefreiter	1901.06.10.		
Frózs István	11 hónapos	Rákosi Jenő utca 2.	
Frózs Istvánné, Kiss Erzsébet	23 éves	Rákosi Jenő utca 2.	
Gál Etel	26 éves	Ispotály utca 3.	
Georg Kendzia Soldat	1906.06.25.		
Georg Lienhardt Feldwebel	1916.02.11.		
Ginga János			
Gyúró Lajos	40 éves	Rákosi Jenő utca 2.	
Gyúró Tibor	13 éves	Rákosi Jenő utca 2.	
Hajdú Sándorné, Nemes Róza	23 éves	Tutaj utca 6.	
Hamari Sándor	21 éves		
Heinrich Schäffer Dolmetscher	1898.06.05.		
Heinrich Thomas Obergefreiter	1908.10.14.		
Hoffmann			román menekült
Huszár Ernő	40 éves		
Huszár Ernőné, Schnellberg Aranka	33 éves		
id. Magyar László	55 éves	Bán utca 5.	nyugalmazott MÁV altiszt
id. Molnár Lajos	71 éves	kerületi kórház, Kollégium	
ifj. Som József tartálékos őrmester	1914.02.28.	Bégány utca 2.	106. vasútvonal parancsnokság
Imrik Enikő	9 hónapos	Rákosi Jenő utca 2.	
Imrik Gertrúd	6 éves	Rákosi Jenő utca 2.	
Imrik Miklós	12 éves	Rákosi Jenő utca 2.	
Irányi Ferencné, Szabó Ilona Lonca	38 éves	Nagyállomás	
Ismeretlen férfi	45 éves	6. helyőrségi kórház	
Ismeretlen férfi		Nagyállomás	
Ismeretlen férfi	40 éves		
Ismeretlen hullarész		Rákosi Jenő utca 2.	
Ismeretlen német			

Ivan Ploszkomasz Polizeimann			
Jakob Parlakovits			
Johann Frodl Inspektor	1908.01.06.		
Jurák Miklós			
Karl Eckhardt			
Karl Neritge Unteroffizier			
Kiss Antal	45 éves	2. számú postahivatal	posta altiszt
Kiss Györgyné, Szűcs Erzsébet	49 éves	Rákosi Jenő utca 2.	
Klavács Gyula	3 éves		
Klavács Zsuzsánna	22 hónapos	2. honvéd huszárezred utca 36.	
Kocsán János			
Lauhámán János			
Ludmann Sándor	36 éves	2. számú postahivatal	
Ludwig-Wilhelm Neutze Unteroffizier	1907.06.11.		
Michael Vauti Obergefreiter	1920.09.08.		
Mogyoróssy Ferenc			
Munkácsi Lajos	45 éves	2. számú postahivatal	posta altiszt
Nagy Elemér Zoltán	21 éves	Nagyállomás	MÁV órabéres
Nagy János	59 éves	repülőtér	repülőtéri munkás
Nagy Józsefné, Pálóczy Borbála	47 éves	Rákosi Jenő utca 2.	
Nyitrai Jenő honvéd			
Ódor Lajos	1884.06.28.	2. számú postahivatal	posta csoportvezető, postaelenőr
Otmar Tikovsky Gefreiter	1924.09.02.		
özv. Kun Józsefné, Éva Jolán	81 éves	Nagyvárad utca 21.	
özv. Nemes Istvánné, Tóth Ida	48 éves	Tutaj utca 6.	
özv. Szilágyi Jánosné, Szedlák Ilona	66 éves	2. honvéd huszárezred utca 9.	
özv. Tiszavölgyi Ja- kabné, Kutka Erzsébet	58 éves	Tutaj utca 6.	
Pánti Gyula címzetes ővezető	1914.04.10.		1. hegyi pótdandár tehergépkocsi osztály
Páskui László	5 éves	Piac utca 77.	
Pázmány János honvéd	1921.02.18.		1. hegyi pótdandár tehergépkocsi osztály
Piszkály György	48 éves	Epreskert utca 8.	

Puskás Antal honvéd	1906.04.02.		VI. fogatolt vonat oszlop
Rásó Anna	24 éves	2. számú postahivatal	
Rudolf Proschinger Unteroffizier	1905.12.05.		
Sagal Jolán	6 és fél éves		
Schönemann			
Sebők Lajos	60 éves	Piac utca 72.	nyugalmazott rendőrfelügyelő
Szabó Sándor	44 éves	Rákosi Jenő utca 6.	
Szabó Zoltánné, Solymos Mária	26 éves	Horthy Miklós Közkór- házban halt meg	
Szathmári Ferencné, Bak Erzsébet	41 éves	Piac utca 85.	
Szegi Albert	60 éves	Könyves Tóth Kálmán utca 20.	MÁV nyugalmazott altiszt
Szelestey Sándor	72 éves	Nagyvárad utca 21.	nyugalmazott tanító
Szelestey Sándorné, Éva Róza	76 éves	Nagyvárad utca 21.	
Tiszavölgyi Veronika	22 éves	Tutaj utca 6.	
Tóth Gyula	18 éves	Rákosi Jenő utca 2.	
Tóth Péter	35 éves	Mikepércsi út 54	
Trombitás Károly	58 éves	2. számú postahivatal	nyugalmazott posta főellenőr
Vékony László	33 éves	2. számú postahivatal	posta segédellenőr
Walter Grossmann Obergefreiter	1902.03.27.		
Wenzel Wagner Oberleutnant der reserve	1906.09.16.		
Willi Kaschube Unteroffizier	1917.08.08.		
Zeiszky Ferenc címzetes szakaszveze-	1907.08.18.		1. hegyi pótdandár tehergépkocsi osztály
Zsolnay József	29 éves	Rákosi Jenő utca 2.	MÁV órabéres

Attila Horváth

**Air Raid against the Nagyállomás Railway Station
Debrecen on 1st September 1944**

This study presents the second american air raid carried out against Debrecen's railway station. In the prologue, it discusses the purpose of the attack in detail, and the action's aviation historical aspects in the first chapter. The statements of the latter are based on the documents from the archives of the U.S. Air Force, specially focused on the air photos taken during the attack. In the third section, the damages of the attack will be presented. So much as the sources allowed, the study shows the new serious devastation of the city from street to street. The closing section of the paper presents the tactical success of the bombing, which is followed by the list of victims where the readers get the possibility to find their relatives.

Források

Levéltári források

- AFHRA Air Force Historical Research Agency. A6475. mikrofilm.
- MNL HBML Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára.
- IV. B. 1406/b. Debrecen Város Polgármesteri Hivatalának iratai. Általános közigazgatási iratok.
- XI. 7. Az Egyesült Kefegyárak Rt., Debrecen iratai.
- XI. 105/a. Debreceni Helyi Vasút Rt. és Debrecen-Nyírbátori Vasút Rt. Közös Üzletigazgatóság iratai. Debreceni Helyi Vasút Rt. iratai.
- MÁV Központi Irattár, Debreceni Igazgatóság iktatott iratai.
- Sőregi János: Debreceni napló. Debreceni Egyetem, Egyetemi és Nemzeti Könyvtár, Kézirattár. Ms 13.

Folyóiratok

Debreceni Újság – Hajdúföld, 1944. szeptember 10., 12.

Szakirodalom

- Baranyi 1976. Baranyi Béla: A szocialista termelési viszonyok kialakulása és a szocialista építés Debrecen iparában. In: Ránki György (szerk.): Debrecen iparának története. Debrecen, 1976.
- Czibere [2004.] Czibere Mihály: A kórházvonalat is szétlőtték. In: Szalai Csaba (szerk.): Ingabombázás: Főpróba Debrecen felett 1944. június 2-án. Debrecen, [2004.]
- Kardos 2000. Kardos Gézané Vásáry Erzsébet: Naplótöredékek, emlékmorzsák életemből. Hajdúböszörmény, 2000.
- Pataky – Rozsos – Sárhidai 1989. Pataky Iván – Rozsos László – Sárhidai Gyula: Légiháború Magyarországon felett. 2. kötet. Bp., 1989.
- Szabó 1984. Szabó Dezső: A debreceni közúti vasút száz éve 1884-1984. DKV, 1984.
- Thuróczy 1994. Thuróczy György: Kropotov nem tréfál. Debrecen 1994.

Katona Péter – Szikla Gergő

A Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára adatbázisai*

Háttér

A Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára,¹ a Méliusz Juhász Péter Könyvtár,² illetve a Nagyváradi Polgármesteri Hivatal a magyar-román együttműködés (HURO) keretében 2009-ben 110 millió forintot nyert egy pályázaton. A tényleges munka 2010. május elsejével kezdődött, egy éven át tartott, és a vállalt feladatok fenn tarthatóságát még öt évig kell biztosítani.

A pénz nagyobb részét felemésztő eszközbeszerzéseken túl konferenciákra, vándorkiállításra, interaktív vetélkedőre, könyv és DVD kiadására, digitalizálásra és adatbázis építésére fordították az összeget. Az utoljára említett tevékenységek keretein belül a három intézmény összesen 40.000 felvétel elkészítését és 40.000 rekord bevitelét vállalta a pályázat egy éve alatt. A résztvevő intézmények úgy döntöttek, hogy a digitalizálás és az adatbázis készítése ne legyen különválasztva, hanem ugyanazon iratokhoz készüljön adatbázis, mint amelyek digitalizálásra kerülnek.

Az összesen hét, különálló adatbázis jelenleg két helyről is elérhető. Az egyik a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára honlapjának (<http://bbml.archivportal.hu>) „Adatbázisok” menüpontja. A másik a Méliusz Juhász Péter Könyvtár honlapjának (www.bbm.k.hu) „Rólunk” menüpontjának „Projektek” almenüje.

A Levéltár adatbázisai saját adatbázis szerverükön, MySQL adatbáziskezelő rendszerben, Dublin Core³ megfeleltetéssel készültek és bármilyen formában kiexportálhatók. A kereső felület PHP nyelven íródott és két nyelven (magyar-román) jelenik meg.

A levéltári iratok digitalizálása a pályázat keretében vásárolt két új gépen történik:

Contex Sd 4490 lapáthúzó térképszkenner: 152 cm szélességben, bármilyen hosszúságú térképet, tervrajzot és egyéb lapos iratot be tud szkennelni.

Bookeye 3 könyvszkennert: A1-es méretig bármilyen irat és kötet digitalizálható vele; két különálló tálcájának köszönhetően állítható a kötet formájához; A2-es méretben, 300 dpi felbontásban 600-800 felvétel/munkanap (1200-1600 A3-as oldal) teljesítményre képes.

A társintézmények közül a Nagyváradi Polgármesteri Hivatal munkatársai a négy városrész 1850-ben bekövetkezett egyesítéséig keletkezett tanácsí jegyzőkönyvekhez⁴ készítették adatbázist.

*Előadásként elhangzott a 2011. november 17-én Berettyóújfaluban, a Bihari Diéta VIII. és a Tudományos Bihar-kutatásért II. konferencián.

¹ A pályázat munkálatainak idején még Hajdú-Bihar Megyei Levéltár.

² A pályázat munkálatainak idején még Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és Művelődési Központ.

³ Dublin Core: ez egy szabványrendszer, amely segítségével a különböző intézményekben készült adatbázisokat meg lehet egymásnak feleltetni – nemzetközi viszonylatban is.

⁴ A Román Nemzeti Levéltár Bihar Megyei Igazgatóságának Primăria Municipiului Oradea elnevezésű, 143-as számmal jelzett fondjában találhatóak.

Nagyváradnak a 18. század elejétől három, különböző jogállású városrésze volt: Olaszi és Velence a váradi püspök, Újváros a káptalan földesúri hatalma alatt állt. 1792-től a várak közvetlen nyugati előterében Váralja néven újabb település jött létre. Egyesítésükig ezeken a bizonyos fokú önkormányzatisággal rendelkező településrészeken önálló, választott képviselőtestület és magisztrátus működött. Az utóbbi által létrehozott tanácsí jegyzőkönyvek Újvárosban 1716-tól, Olasziban 1740-től, Váraljában 1802-től, Velencében pedig 1803-tól maradtak fent.

Az adatbázis folyamatos feltöltés alatt van: jelenleg az Újváros városi tanácsának jegyzőkönyvei érhetők el, de a közeljövőben a többi városrészé is feltöltésre kerül. A metaadatokon kívül bevitelre került a városrész neve és a jegyzőkönyv keltezése, a 'leírás' mezők viszont még nem lettek kitöltve. A sor elején pedig a csatolt melléklet (PDF kiterjesztés) található. Keresni az adatbázisban városrész és/vagy dátum szerint lehet.

Híreink

Levéltárunkról

Közérdekű adatok

Kutató- és ügyfélszolgálat

Virtuális levéltár

Kiadványaink

Galéria

Segédletek

Adatbázisok

HURO

NAGYVÁRAD VÁROSI JEGYZŐKÖNYVEK

Nagyváradnak a 18. század elejétől három, különböző jogállású városrésze volt: Olaszi és Velence a váradi püspök, Újváros a káptalan földesúri hatalma alatt állt. Később, a váradi vár katonai jelentőségének csökkenésével és a Helytartótanács engedélyével a várak közvetlen nyugati előterében, Váralja néven újabb településmag jött létre, amelynek önálló hatóságát 1792-től állították fel. 1850-ben bekövetkezett egyesítésükig ezek a bizonyos fokú önkormányzatisággal rendelkező településrészek önálló választott képviselőtestülettel és magisztrátussal rendelkeztek.

Adatbázisunk a kezdetektől a város 1850-es egyesítéséig adja közre e négy városrész tanácsí jegyzőkönyveit, melyek közül Újvárosé 1716-tól marad fent 71 kötetben, Olaszié 1740-től kezdődően 63 kötetben, Váraljé 1802-től 18 kötetben, Velencéé pedig 1803-tól 3 kötetben. A jegyzőkönyvek eredeti példányai a Román Nemzeti Levéltár Bihar Megyei Igazgatóságának, *Primăria Municipiului Oradea* nevű, 143-as számmal jelzett fondjában találhatók.

Az adatbázisban a jegyzőkönyv keltezése és a városrész neve alapján lehet keresni. A találatok pontossága érdekében kérjük, hogy a keresett dátumokat arab számokkal, a számok után ponttal írják be a megfelelő keresőmezőbe (Pl.: 1803. 02. 13.). Természetesen lehet csupán évre, illetve évre és hónapra is keresni. A keresést tovább szűkíthetik a városrész (Újváros, Olaszi, Velence, Váralja) megjelölésével.

Adatbázisunkban jelenleg Újváros városi tanácsának jegyzőkönyvei érhetők el, amelyet a közeljövőben a többi városrész hasonló dokumentumaival szertnénk kibővíteni.

[Az adatbázis kereső oldala](#)

Magyarország-Románia
Házaton Átnyúló Együttműködési
Program 2007-2013
Programul De Cooperare
Transfrontaliară
Ungaria-România 2007-2013

Két ország, egy cél, közös siker!
Două țări, un scop, succes comun!

Európai Unió
Európai Regionális Fejlesztési Alap
Uniunea Europeană
Fondul European de Dezvoltare Regională

www.huro-cbc.eu
www.hungary-romania-cbc.eu

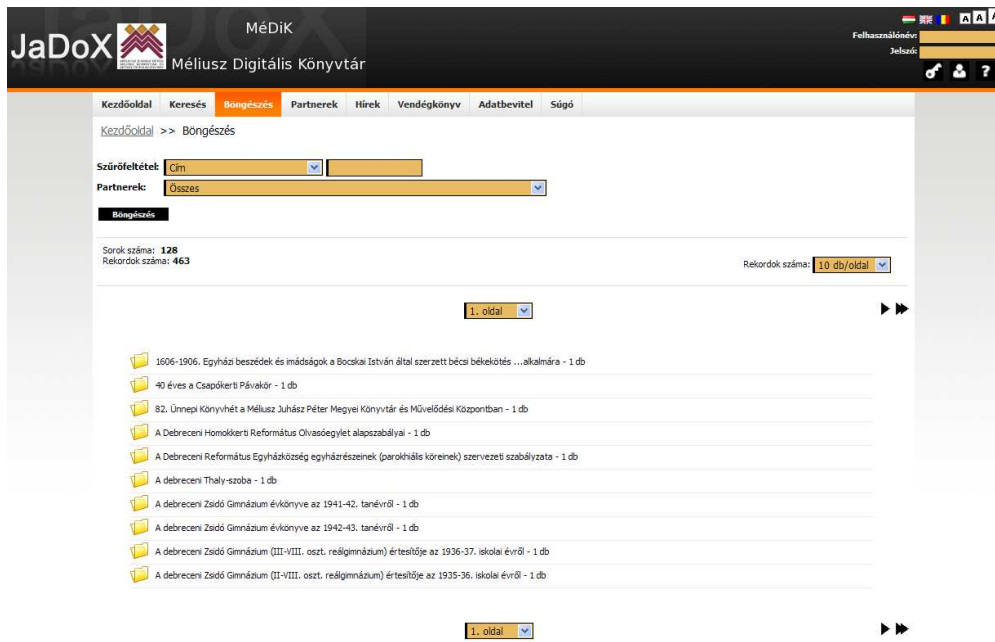
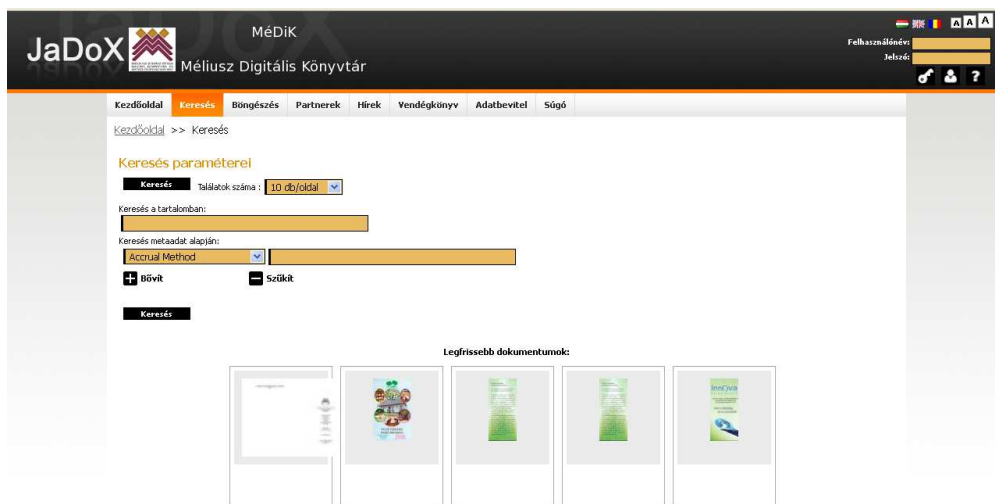
Támogatóink

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

Hajdú-Bihar Megyei
Önkormányzat

A Méliusz Juhász Péter Könyvtárban több mint 450 helytörténeti témájú könyvet, folyóiratot, iskolai évkönyvet és értesítőt, stb. digitalizáltak be, amely állományhoz egy kereső és egy böngésző van hozzárendelve.

A Levéltár adatbázisai

A Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára munkatársai által készített öt, különálló adatbázisban, amelyek adatokkal és/vagy mellékletekkel való feltöltése jelenleg is tart, a történelmi Bihar vármegye múltjának dokumentumai kerültek feldolgozásra: oklevelek, kéziratos térképek, szabályrendeletek, vízügyi iratok és egyházi anyakönyvek.

Az adatbázisok megtekintéséhez regisztráció szükséges, amely ingyenes és az inaktív felhasználók egy év elteltével törlésre kerülnek. Az „Adatbázisok” menüpont megnyitása után magyar és román nyelven egy általános ismertető olvasható az adatbázisokról.

- Híreink - Levéltárunkról - Közérdekű adatok - Kutató- és ügyfélszolgálat - Virtuális levéltár - Kiadványaink - Galéria - Segédletek - Adatbázisok - HURO	Adatbázisok Kedves Kutatók! A magyar-román együttműködés (HURO) keretében megvalósult programunk tette lehetővé, hogy Önök egy teljesen új adatbázisban böngészhessenek, kutathassanak. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és Művelődési Központ, illetve a Nagyváradi Polgármesteri Hivatal közös munkája teremtetette meg a feltételeit annak, hogy több tízezer levéltári és könyvtári dokumentumot tekinthessenek meg internetes oldalunkon, határon innen és határon túl. Az egykori Bihar vármegye anyakönyveinek másodpéldányai, oklevelei, szabályrendeletei, kéziratos térképei és vízügyi iratai kerültek oldalunkra, az eredeti dokumentumok digitális másolatainak közzétételével. Internetes oldalunkon a történelmi Bihar vármegye múltjának fentebb említett forrásaiból adunk ízelítőt, egyre bővülő feldolgozottsággal. Dolgnak egy volt. Hídat verni a jelenben a múlt és a jövő között. És ennek a hídnak a pilléreibe szándékunk szerint beépítettük azt, amit a múltból a jövőnkbe átvinni érdemes. Stimați vizitatori! Prin beneficiul unui program realizat prin colaborare transfrontalieră româno-maghiară aveți posibilitatea să accesați o nouă bază de date. Prin efortul comun al Arhivei și bibliotecii județului Hajdú-Bihar împreună cu Primăria Municipiului Oradea a devenit posibilă ca Dumneavoastră să aveți acces gratuit prin acest portal la zeci de mii de documente arhivistice și de bibliotecă din ambele părți ale frontierei româno-maghiare. Puteți găsi pe acest site registrele de stare civilă și reglementări ale comunelor fostului comitat Bihor, diplome, documente hidrografice sub formă de copii digitale și datele arhivistice ale acestora. Realizatorii acestui portal de la bun început au avut ca scop prezentarea unei monstre ale izvoarelor istorice pe care le au în custodie știind de la bun început că o digitalizare exhaustivă a colecțiilor noastre este aproape imposibil de realizat. Am avut însă un singur obiectiv: să construim în prezent un pod între trecut și viitor încercând să construim pilonii acestui pod pe ceea ce am considerat mai important în drumul nostru spre viitor.	Támogatóink NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTERUMA NEMZETI ARCHIVUMSÉGI ÉS KÖNYVTÁRSZOLGÁLATI FŐIGAZGATÓSÁG Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat
 Adatbázisok Bazele de date Magyarország-Románia Határon Átívelő Együttműködési Program 2007-2013 Programul De Cooperare Transfrontalieră Ungaria-România 2007-2013 Két ország, egy cél, közös siker! Două țări, un scop, succes comun! Európai Unió European Regional Development Fund Uniunea Europeană Fondul European de Dezvoltare Regională www.huro-cbc.eu www.hungary-romania-cbc.eu		

A kényelvű szöveg alatt található sorban az adatbázisok, amelyekről alább külön-külön is egy rövid leírást közlünk, ismertetjük a mezőiket és bemutatjuk egy-egy példa segítségével a felhasználási lehetőségeket.

BIHAR VÁRMEGYE REFORMÁTUS EGYHÁZI ANYAKÖNYVEI 1826-1895

A családkutatás alapdokumentumai az anyakönyvek. Három típusuk van: a születési (keresztelési), a házassági és a halotti anyakönyvek. Az 1827. évi XXIII. to. rendelte el az egyházi anyakönyvek két példányban történő vezetését, amelyekből a másodpéldányok a területileg illetékes vármegye levéltárában kerültek megőrzésre. Az ezt megelőző időszak egyház anyakönyvei általában az illető egyházközség őrzetében, vagy az egyházi levéltárakban lelhetők fel.

[Tovább >>](#)

OKLEVELEK

A Hajdú-Bihar Megyei Levéltárban őrzött oklevelek tartalmazzák Debrecen városának, a Hajdú kerületnek, valamint Bihar vármegyének okleveleit. A gyűjtemény első darabja 1311-ben, az utolsó 1895-ben kelt. Az adatbázisban 93 darab Mohács előtti (Meo.), illetve 287 db Mohács utáni (Muó.) oklevél szerepel.

[Tovább >>](#)

KÉZIRATOS TÉRKÉPEK

A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár térképgyűjteményében kéziratos, nyomtatott, kataszteri és katonai térképeket őrz. A kéziratos térképgyűjtemény a XV. 3. fondszám alatt szerepel, amelyen belül különböző sorozatok alakultak ki: Debrecen városi (Dvt), Hajdú városi (Hvt), Bihar megyei (Bmt), Hajdú megyei (Hmt) és Szabolcs megyei (Szmt) térképek. Az adatbázisban jelenleg a Bihar megyei (Bmt) térképek láthatók.

[Tovább >>](#)

BIHAR VÁRMEGYEI SZABÁLYRENDELETEK

Az adatbázis Bihar vármegye községi szabályrendeleteinek levéltári gyűjteményét dolgozza fel, amely a Hajdú-Bihar Megyei Levéltárban a IV.B. 457. fondszám alatt található. A gyűjtemény községek szerinti csoportosításban, Bihar vármegye egész területére kiterjedően tartalmazza a községek szervezési szabályzatát, továbbá a tűzrendszetre, hűvizsgálatra, községelyezésre, legelőrendtartásra, hegyrendszetre és más kérdésekre vonatkozó szabályrendeleteket.

[Tovább >>](#)

BIHAR VÁRMEGYE VÍZÜGYI IRATAI

Az 1885. évi XXIII. vízfokról szóló törvények szerint a vízszabályozásra, vízhasználatra és vízek elleni védelemre vonatkozó ügyekben a területileg illetékes közigazgatási hatóság (a vármegye alispánja vagy a törvényhatósági joggal felruházott város polgármestere) adta ki az engedélyeket. Az engedély kiadása után az adott ügyben keletkezett összes iratot átadták a megye vagy város levéltárnokának, aki ellátta egy csomaggal és egy vízikönyvi számmal és a továbbiakban kezelte azokat.

Megnyitása után minden adatbázisról találunk egy leírást és eljuthatunk a kereső oldalára is.

2/a. Bihar vármegye református egyházi anyakönyvei 1826-1895:

Hireink

Levéltárunkról

Közérdekű adatok

Kutató- és ügyfélszolgálat

Virtuális levéltár

Kiadványaink

Galéria

Segédletek

Adatbázisok

HURO

BIHAR VÁRMEGYE REFORMÁTUS EGYHÁZI ANYAKÖNYVEI 1826-1895

A családkutatás alapküldetése az anyakönyvek. Három típusuk van: a születési (keresztelési), a házassági és a halotti anyakönyvek. Az 1827. évi XXIII. tc. rendelte el az egyházi anyakönyvek két példányban történő vezetését, amelyekből a másodpéldányok a területileg illetékes vármegye levéltárában kerültek megőrzésre. Az ezt megelőző időszak egyházi anyakönyvei általában az illető egyházközség őrületében, vagy az egyházi levéltárakban lelhetők fel.

Levéltárunkban is az 1820-as évek végétől találhatók meg IV.B. 465-470-es fonszám alatt Bihar vármegye településeinek református, római katolikus, görög katolikus, görögkeleti (ortodox), és izraelita egyházi anyakönyvei. A felekezet szerinti egyházi anyakönyvezést 1895. október 1-től váltotta fel az állami anyakönyvezés.

Az anyakönyvek adattartalma típusonként és koronként jelentősen eltérő lehet. Fontos tudnivaló, hogy az egyházi anyakönyveket többféle nyelven is vezethették. Leggyakoribb a magyar és a latin használata, de előfordul a német vagy a román nyelv is. A kutatást nehezítheti, hogy sok település neve, illetve egyes személynevek írásmódja megváltozott napjainkra. E problémák kiszűrésében is segítséget nyújt adatbázisunk, mely első lépésben Bihar megye református anyakönyvei egy részének feldolgozásával várja a kutatókat.

Folyamatos feltöltés alatt!

 [Keresési segédlet](#)

[Az adatbázis kereső oldala](#)

Magyarország-Románia
Nemzetközi Együttműködési
Program 2007-2013
Programul De Cooperare
Transfrontaliară
Ungaria-România 2007-2013

Két ország, egy cél, közös siker!
Dună țări, un scop, succes comun!

Európai Unió
Európai Regionális Fejlesztési Alap
Uniunea Europeană
Fondul European de Dezvoltare Regională

www.huro-cbc.eu
www.hungary-romania-cbc.eu

Támogatóink

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

NEMZETI KÖNYVTÁR

Hajdú-Bihar Megyei
Önkormányzat

Az 1827. évi XXIII. tc. rendelte el az egyházi anyakönyvek két példányban történő vezetését, amelyekből a másodpéldányok a területileg illetékes vármegye levéltárában kerültek megőrzésre. Voltak egyházközségek, amelyek nem azonnal, hanem 5-10 év múlva visszamenőleg másolták le az anyakönyveiket, és voltak egyházközségek, amelyek az 1827-es évet megelőző egy-két évről is elkészítették a másodpéldányokat. Az ezt megelőző időszak egyházi anyakönyvei általában az illető egyházközség őrületében vagy az egyházi levéltárakban lelhetők fel, illetve a Magyar Nemzeti Levéltárból mikrofilmen⁵ kölcsönözhetők.

A Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltárában is az 1820-as évek végétől, a felekezet szerinti egyházi anyakönyvezést 1895. október 1-től felváltó állami anyakönyvezésig bezáróan találhatók meg Bihar vármegye településeinek református, római katolikus, görög katolikus, görögkeleti (ortodox) és izraelita egyházi (keresztelési, házassági és halálozási) anyakönyvei. A IV. B. 465–470-es fonszámok alatt őrzött iratanyag nem teljes, szinte mindegyik település anyagából hiányzik jó pár év valamelyik típusú anyakönyvből, amelyeket évtizedekig kettéhajtva tároltak. A 20. század közepén, kritikán aluli módon bekötötték őket: több helyen lapok és anyakönyv típusok lettek összekeverve és gyakori, hogy olvashatatlan a lapok széle.

⁵ 1959-ben a mormon felekezet engedélyt kapott arra, hogy a Magyarország területén lévő egyházi anyakönyveket mikrofilmre vegye. Cserébe a mikrofilmekről másolatokat kellett adnia a Magyar Országos Levéltárnak.

Tudnivalók az adatbázisról:

Folyamatos feltöltés alatt van, de természetesen a digitalizálás jóval megelőzi az adatbázis feltöltését: az előbbi már befejeződött, online megjelentetéséhez még körülbelül egy év szükséges, az utóbbihoz még több évtized.

A fentebb említett feldolgozottsági szintről ad tájékoztatást a „Keresési segédlet”, ami segítségével megállapítható, hogy az egyes települések egyes kötetei hogyan kutathatók: van ahol csak a helysége és van ahol már a névre, időpontra is rá tudunk keresni.

Keresési segédlet

Az anyakönyvi adatbázis folyamatos feltöltés alatt áll. Jelenleg az alábbi települések esetében részletes, dátum és, vagy névszerinti keresés végezhető.
A további települések esetén jelenleg az anyakönyvek digitalizált fotóiban kereshet egyedi átnézéssel.
A folyamatos feltöltés miatt, vannak olyan települések amelyeket nandit módszer szerint érdemes keresni.

Név szerinti keresés

Település	Jelzet	Kötet	Anyakönyv típusa	Év
Almosd	IV.B.465.a	1.	születési	1823-1833, 1841-1845, 1847-1880, 1882-1890, 1892-1895
Artánd	IV.B.465.b	1.	születési	1828-1845, 1847-1880, 1882-1884, 1895
Artánd	IV.B.465.b	2.	házassági	1828-1845, 1847-1863, 1865-1880, 1882-1884, 1895
			halálozási	1828-1845, 1847-1850, 1882-1884, 1895
Bagamér	IV.B.465.c	1.	születési	1829-1833, 1835-1836, 1843-1845, 1847-1854, 1856-1878, 1880, 1882-1884
Bagamér	IV.B.465.c	2.	születési	1885-1895
Berekbúzsórmény	IV.B.465.f	1.	születési	1840-1847, 1853-1854, 1859-1866, 1870-1878, 1885
Berekbúzsórmény	IV.B.465.f	2.	házassági	1840-1847, 1853-1854, 1859-1865, 1870-1878

Település szerinti keresés

Település	Jelzet	Kötet	Anyakönyv típusa	Év
Almosd	IV.B.465.a	2.	házassági	1823-1833, 1841-1845, 1847, 1863-1872, 1886-1890, 1892-1895
Almosd	IV.B.465.a	3.	halálozási	1828-1833, 1841-1845, 1847-1856, 1863-1872, 1886-1890, 1892-1895
Bagamér	IV.B.465.c	3.	házassági	1829-1830, 1843, 1847-1854, 1856-1880, 1882-1894
Bagamér	IV.B.465.c	4.	halálozási	1829-1830, 1843-1844, 1847-1854, 1856-1880, 1882-1895
Bakonszeg	IV.B.465.d	1.	születési	1835-1845, 1847-1861, 1863-1880, 1882-1895
Bakonszeg	IV.B.465.d	2.	házassági	1835-1839, 1841-1845, 1847-1861, 1863-1880, 1882-1895

A közeljövőben az adatbázison belül a település szerinti keresés megszűnik, és a feldolgozott és fel nem dolgozott anyakönyvek is a honlap „Digitalizált iratok” menüpontjában lesznek feltöltve PDF formátumban.

Az adatbázis bővítve lesz, hiszen a bihari református anyakönyvek után a többi felekezet, majd a Hajdú vármegyei és a debreceni egyházi anyakönyvek is feldolgozásra kerülnek, és a bennük található adatok bekerülnek az anyakönyvi adatbázisba.

Az anyakönyvek adattartalma felekezetenként, típusonként és koronként jelentősen eltérő lehet, ezért nem minden adat került bevitelre, csak a legfontosabbak, amelyek majdnem az összes anyakönyvben megtalálhatóak és a pontos kereséshez feltétlenül szükségesek.

A kutatást nehezítheti, hogy sok település neve, illetve egyes személynevek írásmódja megváltozott napjainkra, ezért az eredeti névalakok mellett fel vannak tüntetve a napjainkban használatosak is.

Az adatbázis mezői: a metaadatokon⁶ kívül bevitelre került a felekezet és az anyakönyv típusának megnevezése, a helység neve, az esemény időpontja, a fontosabb személyek (gyermek, férj, feleség, apa, anya) neve és életkora, a halál oka. A sor elején pedig a csatolt melléklet (JPG formátumban) található.

⁶ Az iratot őrző intézményre, az adott adatbázisra és a feldolgozott fondra/állagra vonatkozó adatok.

Keresni az adatbázisban feldolgozottságtól függően, s amint azt az előzőekben már írtuk, kétféleképpen lehet:

1) Helység és/vagy név és/vagy időpont szerinti keresés a teljesen kész állományban.

Például: *Almosd, Szilágyi Zsuzsanna*

A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár adatbázisai

BIHAR VÁRMEGYE REFORMÁTUS EGYHÁZI ANYAKÖNYVEI 1826-1895

Helység:

Név:

Időpont:

Keresés

Találatok száma: 54

Kép	Metár neve	Levélár	Föld	Jelöl	Helység neve	Helység egyeztetett neve	Vallás felismeret	Anyakönyv típusa	Folytatás	Kezdeti időpontja	Név 1	Egyéb neve 1	Esetkor Név 2	Egyéb neve 2	Esetkor Apa neve	Egyéb neve apa	Esetkor Anya neve	Egyéb neve anya	Esetkor Halál oka
Kép megnézés	Anyakönyv	Hajdú-Bihar Megyei Levéltár	IV.B.465. Bihar Vármegye református egyházi anyakönyvi másolatának gyűjteménye	HU-HEM-LHBFI IV. B. 465 a.1.	Álmosd		református	születési		1828.02.05.	Szilágyi Zsuzsanna	Szilágyi Zsuzsanna			Szilágyi Daniel		Kurti Sára		
Kép megnézés	Anyakönyv	Hajdú-Bihar Megyei Levéltár	IV.B.465. Bihar Vármegye református egyházi anyakönyvi másolatának gyűjteménye	HU-HEM-LHBFI IV. B. 465 a.1.	Álmosd		református	születési		1830.09.25.	Szilágyi Zsuzsanna	Szilágyi Zsuzsanna			Szilágyi János		Kovács Erőzet	Kovács Erőzet	
Kép megnézés	Anyakönyv	Hajdú-Bihar Megyei Levéltár	IV.B.465. Bihar Vármegye református egyházi anyakönyvi másolatának gyűjteménye	HU-HEM-LHBFI IV. B. 465 a.1.	Álmosd		református	születési	0	1841.02.04.	Szilágyi Zsuzsanna	Szilágyi Zsuzsanna			Szilágyi János		György Sára		
Kép megnézés	Anyakönyv	Hajdú-Bihar Megyei Levéltár	IV.B.465. Bihar Vármegye református egyházi anyakönyvi másolatának gyűjteménye	HU-HEM-LHBFI IV. B. 465 a.1.	Álmosd		református	születési		1845.10.16.	Szilágyi Zsuzsanna	Szilágyi Zsuzsanna			Szilágyi Sándor		Lakatos Zsuzsanna	Lakatos Zsuzsanna	

A találati listából már csak ki kell választani a megfelelő sort, és megnyitni a csatolt mellékletet (nincs megvágva, a teljes anyakönyvi oldal mellékelve van). Előfordulhat az is, hogy ugyanannak a személynek megtaláljuk a születési, a halálozási és a házassági adatait, sőt még a gyerekeiről is kapunk információkat.

Időpont	Helység	Anyakönyv	Föld	Jelöl	Helység neve	Helység egyeztetett neve	Vallás	Anyakönyv típusa	Folytatás	Kezdeti időpontja	Név 1	Egyéb neve 1	Esetkor Név 2	Egyéb neve 2	Esetkor Apa neve	Egyéb neve apa	Esetkor Anya neve	Egyéb neve anya	Esetkor Halál oka
1828	Álmosd	Anyakönyv	IV.B.465. Bihar Vármegye református egyházi anyakönyvi másolatanyakönyvi gyűjteménye	HU-HEM-LHBFI IV. B. 465 a.1.	Álmosd		református	születési		1828.02.05.	Szilágyi Zsuzsanna	Szilágyi Zsuzsanna			Szilágyi Daniel		Kurti Sára		
1830	Álmosd	Anyakönyv	IV.B.465. Bihar Vármegye református egyházi anyakönyvi másolatanyakönyvi gyűjteménye	HU-HEM-LHBFI IV. B. 465 a.1.	Álmosd		református	születési		1830.09.25.	Szilágyi Zsuzsanna	Szilágyi Zsuzsanna			Szilágyi János		Kovács Erőzet	Kovács Erőzet	
1841	Álmosd	Anyakönyv	IV.B.465. Bihar Vármegye református egyházi anyakönyvi másolatanyakönyvi gyűjteménye	HU-HEM-LHBFI IV. B. 465 a.1.	Álmosd		református	születési	0	1841.02.04.	Szilágyi Zsuzsanna	Szilágyi Zsuzsanna			Szilágyi János		György Sára		
1845	Álmosd	Anyakönyv	IV.B.465. Bihar Vármegye református egyházi anyakönyvi másolatanyakönyvi gyűjteménye	HU-HEM-LHBFI IV. B. 465 a.1.	Álmosd		református	születési		1845.10.16.	Szilágyi Zsuzsanna	Szilágyi Zsuzsanna			Szilágyi Sándor		Lakatos Zsuzsanna	Lakatos Zsuzsanna	

2) Helység neve szerinti keresés a csak digitalizált állományban.

Például: *Berettyóújfalu*

</

A felekezet és az anyakönyv típusa alapján kiválasztott képeket egyenként kell átnézni, mintha lapoznánk a kötetet.

Az adatbázist a családfakutatáson kívül egy adott településen adott időben előforduló halálozási okok, járványok kutatására is használhatjuk.

2/b. Oklevelek:

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár

Főoldal / Adatbázisok /

Keresés

OKLEVELEK

A Hajdú-Bihar Megyei Levéltárban őrzött oklevelek tartalmazzák Debrecen városának, a Hajdú kerületnek, valamint Bihar vármegyének okleveleit. A gyűjtemény első darabja 1311-ben, az utolsó 1895-ben kelt. Az adatbázisban 93 darab Mohács előtti (Meo.) illetve 287 db Mohács utáni (Muo.) oklevél szerepel.

[Az adatbázis kereső oldala](#)

Magyarország-Románia
Határon Átívelő Együttműködési
Program 2007-2013
Programul De Cooperare
Transfrontaliară
Ungaria-România 2007-2013

Két ország, egy cél, közös siker!
Două țări, un scop, succes comun!

Európai Unió
Európai Regionális Fejlesztési Alap
Uniunea Europeană
Fondul European de Dezvoltare Regională

Támogatóink

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR

Hajdú-Bihar Megyei
Önkormányzat

A Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltárában őrzött oklevelek gyűjteménye XV. 1. fondszám alatt található, és a többi fondból kiemelt Bihar és Hajdú vármegyei, Debrecen városi okleveleket tartalmazza. A Levéltár dolgozói az 1950-es években hozták létre ezt a szervetlen fondot, amelynek első darabja 1311-ben, az utolsó 1895-ben kelt. Az adatbázisban közel 100 darab Mohács előtti (Meo.), illetve közel 300 darab Mohács utáni (Muo.) oklevél szerepel. A gyűjtemény kialakításakor a legtöbb esetben nem jelölték, hogy honnan kerültek elő az oklevelek, pedig a kutatás szempontjából fontosak lennének azok az iratok is, amelyekhez csatolva voltak. Hamarosan a fond a három törvényhatóság szerint lesz állagolva, és további, újolag előkerült oklevelekkel bővül.

Tudnivalók az adatbázisról:

Szinte teljesen kész van: pár nagyon rossz állapotban lévő oklevél nincs még digitalizálva, amelyeket előbb restauráltatni kell; a személy- és a helynevek mezői nem lettek még kitöltve.

Az adatbázis kibővíthető a többi oklevélgyűjteménnyel (török oklevelek, oklevél-másolatok).

Az adatbázis mezői: a metaadatokon kívül bevitelre kerültek az oklevél tartalmára (kibocsátó, hely, dátum, nyelv, jelleg, tartalom)⁷ és a formai jellemzőire (méret, anyag, állapot, pecsét) vonatkozó adatok. A sor végén az oklevéllel kapcsolatos egyéb információ olvasható, az elején pedig a csatolt melléklet (JPG formátumban) található.

Keresni az adatbázisban kulcsszó és/vagy kibocsátó és/vagy dátum szerint lehet.

Például: *Lipót, 1690.08.22.*

A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár adatbázisai

OKLEVELEK

Keresés:

Kibocsátó:

Keltetés dátuma:

Keresés

Találatok száma: 1

Kép	Metaadatok	Levéltár	Jelzet	Kibocsátó	Keltetés dátuma	Keltetés helye	Kiegészítés	Íratanyag nyelve	Előforduló helynév	Előforduló személynevek	Személynév megfeleltetés	Fennmaradási forma	Oklevél jellege	Írásoklora vonatkozó adatok	Oklevél Anyaga	Állapota	Pecsét leírása	
	Kibocsátó	Hajdú-Bihar Megyei Levéltár	HU HBML IV.A.1021.a.195.	Lipót I. király	1690.08.22.	Bács	I. Lipót király Bihar megye községei címerehasználatát engedélyez.	latin				eredeti	királysággal		70x54 cm	pergamen	ép	Függőpécset restaurátornak töredéke

Az adatbázist – az oklevelek sokszínűségéből adódóan – szinte minden, 1900 előtti kutatási témához fel lehet használni.

⁷ Idetartoznak a már fentebb említett, kitöltetlen személy- és helynév mezők is.

2/c. Kézírtos térképek:

Ez szintén egy az 1950-es években létrehozott szervetlen fond (XV. 3.), amelyen belül különböző sorozatokat alakítottak ki: Bihar vármegyei (BmT), Hajdú vármegyei (HmT), Szabolcs vármegyei (SzmT), Debrecen városi (DvT) és hajdúvárosi (HvT) térképek. Sok esetben ennél a gyűjteménynél sincsen jelölve a térképek kiemelés előtti jelzete, viszont az is előfordul, hogy a térkép az eredeti helyén maradt, csak kapott egy gyűjteményi számot.

Tudnivalók az adatbázisról:

Szinte teljesen kész van: pár nagyon rossz állapotban lévő és a Békés Megyei Levéltárnak átadott⁸ térkép nincs még digitalizálva.

Az adatbázis jelenleg a Bihar vármegyei (BmT) térképeket tartalmazza, de bővíthető a fentebb említett kézírtos térképekkel.

A rekordok száma közel 300, de az elkövetkező években még több, különböző iratanyagokból előkerülő térképpel gyarapodhat a gyűjtemény.

Az adatbázis mezői: a metaadatokon kívül bevitelre kerültek a térkép tartalmára (cím, keletkezési év, készítő, tárgy, méretarány, melléktérkép) és a formai jellemzőire (méret, darabszám, állapot, színesség, készítési mód) vonatkozó adatok. A sor végén a térképpel kapcsolatos egyéb információ olvasható, az elején pedig a csatolt melléklet (JPG formátumban) található.

⁸ 1950-ben a Cséffa-Nagyszalontai járást Sarkadi járás néven Békés megyéhez csatolták, ezért a jól elkülöníthető, arra a területre vonatkozó iratok is átkerültek.

Keresni az adatbázisban kulcsszó és/vagy készítő és/vagy keltezés éve szerint lehet. Például: *Berettyóújfalu*

A találati listából már csak ki kell választani a megfelelő sort, és megnyitni a csatolt mellékletet.

Például: *Herpályi pusztának földképe Berettyóújfalu várossa részére, [1827]*

A adatbázis elsősorban helytörténeti kutatásoknál használható.

2/d. Bihar vármegyei szabályrendeletek:

A Bihar vármegye községi szabályrendeleteinek levéltári gyűjteménye (IV. B. 457.) is egy gyűjteményes fond, de ezt nem a Levéltárban, hanem a keletkezési helyén, Bihar Vármegye Alispáni Hivatalában hozták létre. A 19. század második felétől kezdve a hivatal megszűnéséig az iktatott iratokból kiválogatva, külön kezelte ezeket a dokumentumokat a vármegye levéltárnoka.

A gyűjtemény községek szerinti csoportosításban, Bihar vármegye egész területére kiterjedően tartalmazza a községek szervezési szabályzatát, továbbá a tűzrendészetre, húsvizsgálatra, közsegélyezésre, legelőrendtartásra, hegyrendészetre és más kérdésekre vonatkozó szabályrendeleteket. A Trianoni Békediktátum előtti időkből szinte az összes bihari településről küldtek be valamilyen szabályrendeletet a vármegyéhez, míg az azt követő időkből természetesen csak a Csonka-Bihar vármegye területén maradtakból. A fond végén nemcsak községi szabályrendeletek találhatók, hanem vármegyeiek is.

A szabályrendeletek nagy része helységenként változó, egyedi, kézzel vagy írógéppel írt, még kisebb része minden településen ugyanaz, központilag kinyomtatott, a község nevében és néhány adatban különbözik, amelyeket a kihagyott helyekre kellett beírni.

Tudnivalók az adatbázisról:

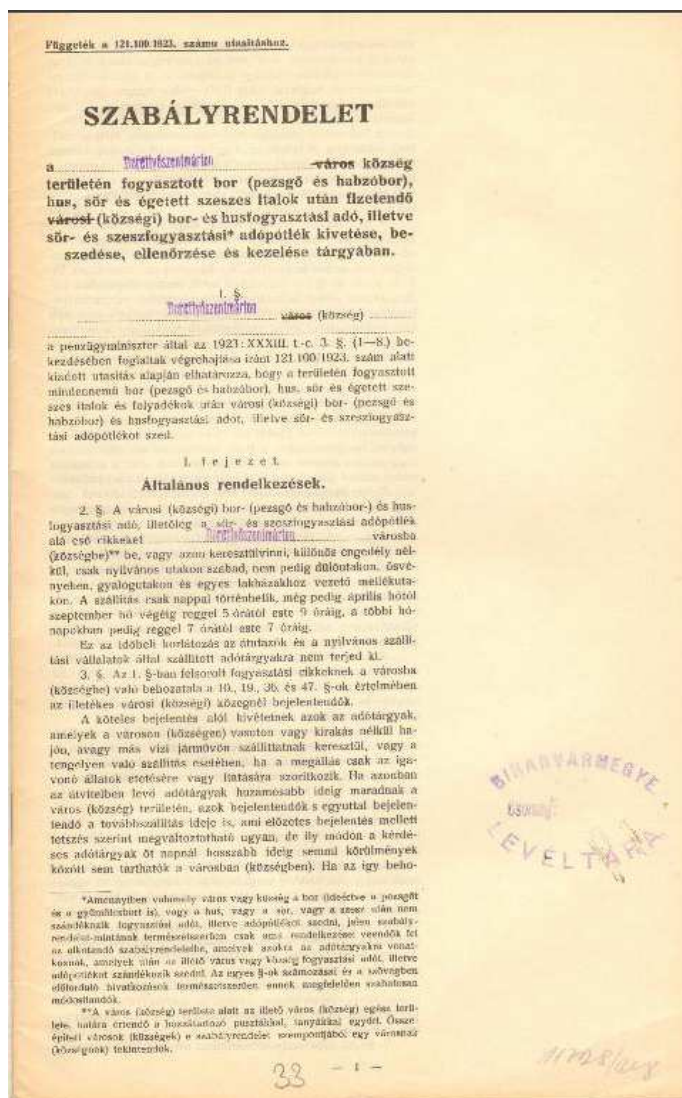
Teljesen kész adatbázis mind digitalizálási, mind adatbeviteli szempontból.

Még számos további szabályrendelet található a községek és az alispáni hivatal anyagában.

Sok település nevének írásmódja megváltozhatott napjainkra, ezért az eredeti névalakok mellett fel lettek tüntetve az egységesített névalakok, a határon túli települések esetében pedig a román elnevezések is.

Az adatbázis mezői: a metaadatokon kívül bevitelre került a helység neve (járás és vármegye), a létrehozó megnevezése, a szabályrendelet tárgya és keletkezésének ideje. A sor végén a dokumentummal kapcsolatos egyéb információ olvasható, az elején pedig a csatolt, többoldalas melléklet (PDF formátumban) található.

Vagy: Bor- és hús fogyasztási adó, illetve sör- és szesz fogyasztási adópótlék kivetése, beszedése, ellenőrzése és kezelése, 1923.11.27.

Az adatbázis elsősorban helytörténeti kutatásoknál használható.

Bihar vármegye vízügyi iratai

Bővebben kerül bemutatásra az egyik legkisebb, ennek ellenére a legösszetettebb adatbázis, hiszen a rekordonként 26 mező, az akár 15 melléklet a családfakutatók, a helytörténészek, a nyelvészek, a technika történetét kutatók és a történeti földrajzzal foglalkozók számára is nagy mennyiségű információt tartalmaz.

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár

Főoldal / Adatbázisok /

BIHAR VÁRMEGYE VÍZÜGYI IRATAI

Az 1885. évi XXIII. vízműről szóló törvénycikk szerint a vízszabályozásra, vízhasználatra és vizek elleni védelemre vonatkozó ügyekben a területileg illetékes közigazgatási hatóság (a vármegye alispánja vagy a törvényhatósági joggal felruházott város polgármestere) adta ki az engedélyeket. Az engedély kiadása után az adott ügyben keletkezett összes iratot átadták a megye vagy város levéltárnokának, aki ellátta egy csomaggal és egy vízikönyvi számmal és a továbbiakban kezelte azokat.

A csomagszámot a levéltárba kerülés sorrendjében kapták az iratanyagok, míg a vízikönyvi szám két részből állt: az első – a római szám – azt a folyót vagy nagyobb patakot és vízgyűjtő területét jelölte, ahol a vízi mű létesült, a második – az arab szám – pedig az engedély kiadásának sorrendjére utalt az adott területen belül. A vízikönyvi számhoz tartozott egy 4 oldalas vízikönyv is, amibe a vízi mű fontosabb adatait bevezették. A Trianoni Békediktátum életbe lépése után, Magyarországon újrakezdtek a számozást, ezeket az iratokat TU jelöléssel különböztették meg a korábbiaktól.

Az adatbázisban, – amely Bihar vármegye vízügyi csomagjait dolgozza fel – a következőkre lehet keresni:

- a településre (vízi mű építésének helye, tulajdonos lakhelye) és a vízrajzi helyre: korabeli és mai névvel, magyar és román elnevezés szerint;
- névre (építtető, tulajdonos, tervező): lehet személy, község, intézmény vagy akár a Magyar Állam is;
- a vízi mű fontosabb adataira: csomagszámára (pl. 23, 501, TU 81.), vízikönyvi számára (pl. I/14., IV/3., TU II/34.) és típusára (pl. vízimalom, partbiztosítás, artézi kút, öntözőcsatorna).

Folyamatos feltöltés alatt!

[Az adatbázis kereső oldala](#)

Bihar vármegye vízügyi iratai (IV. B. 459.) szintén egy olyan gyűjteményes fond, amelyet nem a Levéltárban, hanem a keletkezési helyén, Bihar Vármegye Alispáni Hivatalában hoztak létre. Az 1885. évi XXIII. vízműről szóló törvénycikk szerint a vízszabályozásra, vízhasználatra és vizek elleni védelemre vonatkozó ügyekben a területileg illetékes közigazgatási hatóság (a vármegye alispánja vagy a törvényhatósági joggal felruházott város polgármestere) adta ki az engedélyeket. Az engedély kiadása után az adott ügyben keletkezett összes iratot átadták a megye vagy város levéltárnokának, aki ellátta egy csomaggal és egy vízikönyvi számmal és a továbbiakban kezelte azokat.

A csomagszámot a levéltárba kerülés sorrendjében kapták az iratanyagok, míg a vízikönyvi szám két részből állt: az első – a római szám – azt a folyót vagy nagyobb patakot és vízgyűjtő területét jelölte, ahol a vízi mű létesült (például: az I-es a Fekete-Köröst, a II-es a Sebes-Köröst, a IX-es a Gyepes-patakot), a második – az arab szám – pedig az engedély kiadásának sorrendjére utalt az adott területen belül. A vízikönyvi számhoz tartozott egy 4 oldalas vízikönyv is, amibe a vízi mű fontosabb adatait bevezették. A Trianoni Békediktátum életbe lépése után, Romániában folytatták, Magyarországon pedig újrakezdtek a számozást. Utóbbi iratok TU jelöléssel lettek megkülönböztetve a korábbiaktól.

A vízi műveket típusuk szerint hat nagyobb csoportba lehet sorolni:

- folyószabályozások, gátépítések;
- vízimalmok (őrlő- és fűrészmalomok);
- ipartelepek, erőművek;
- lecsapolások, öntözőcsatornák;
- városi és községi kutak, csatornák;
- fürdők.

Tudnivalók az adatbázisról:

Folyamatos feltöltés alatt van, az adatok bevitele párhuzamosan történik a digitalizálással.

Egy rekordba egy vízügyi csomagra vonatkozó összes adat került bevitelre, mellékelve hozzá a készítőik által szubjektív módon kiválogatott fontosabb és érdekesebb iratok, tervrajzok digitális másolata. (Egy vízügyi csomag állhat egy, de akár több mint száz lapból is, és mintegy 400–500 darab van a fondban.)

Az adatbázis mezői:

A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár adatbázisai

BIHAR VÁRMEGYE VÍZÜGYI IRATAI

Település és vízrajzi hely:

Név (építető, tulajdonos, tervező):

Vízi mű:

Keresés

Közlöny megnevezése	Levél	Csomag	Vízrajzi	Tárgy	Íratok	Helység	Helység	Helység	Vízrajzi	Vízrajzi	Név	Név	Helység	Helység	Helység	Név	Tervező	Íratok	Vármege	Járás	Ország	Ország	Ország	Nyelv	Megjegyzés
						megnevezése	megnevezése	megnevezése	hely	megnevezése	(építető)	(tulajdonos)	(tulajdonos)	(tulajdonos)	(tulajdonos)	(tervező)			(korabeli)	(korabeli)	(korabeli)	(mai)	(mai)		

Az első mezők a metaadatokat tartalmazzák: levéltár megnevezése, az irat jelzete, a csomag és a vízikönyvi szám. A következő két mezőben a vízügyi csomag tárgya és évköre szerepel.

Ezt követően a vízi mű helyére találunk adatokat, vagyis a helység és vízrajzi hely megnevezését. Sok település nevének írásmódja megváltozott napjainkra, ezért az eredeti névalakok mellett fel lettek tüntetve az egységesített névalakok, a határon túli települések esetében pedig a román elnevezések is. A vízrajzi helyek, – mivel erre vonatkozóan semmilyen forrás nem áll a rendelkezésünkre – mai magyar és román elnevezése az Internet és térképek segítségével kerül meghatározásra.

Majd a vízi műhöz köthető személyek felsorolása következik: az építető (nem mindig egyezik meg a tulajdonossal vagy nem mindig ismert), a tulajdonos(ok) (lakhelye a fentebb említettek szerint) és a tervező(k).

A következő két mezőben a vízügyi csomagban megőrzött tervdokumentációk és iratok vannak szétválasztva. Az elkülönítés a dokumentumok formája (és nem a tartalma) alapján történik, így például a műszaki leírások az iratoknál találhatók és nem a tervdokumentációknál.

Az adatbázis a vízi mű tágabb földrajzi helyzetének meghatározásával folytatódik: korabeli és mai ország, korabeli és mai megye, korabeli járás; majd az iratok nyelvének feltüntetésével: magyar, német, román. A sor végén olyan, – a vízügyi csomaggal kap-

csatolt egyéb információk olvashatók, – amelyeket az adatbázis feltöltői fontosnak tartottak közölni.

A rekordok elején a csatolt mellékletek (JPG és PDF formátumban) találhatóak.

Keresni az adatbázisban hely és/vagy név és/vagy vízi mű szerint lehet: településre (vízi mű építésének helye, tulajdonos lakhelye) és a vízrajzi helyre korabeli és mai névalak, magyar és román elnevezés szerint; név (építettő, tulajdonos, tervező) lehet személy, község, intézmény vagy akár a Magyar Állam is; a vízi mű csomagszámára (23., 501., TU 81., stb.), vízikönyvi számára (I/14., IV/3., TU II/34., stb.) és típusára (vízimalom, partbiztosítás, artézi kút, öntözőcsatorna, stb.).

1) Település és vízrajzi hely szerinti keresés.

Például: *Tenke*

BIHAR VÁRMEGYE VÍZÜGYI IRATAI

Település és vízrajzi hely:

Név (építettő, tulajdonos, tervező):

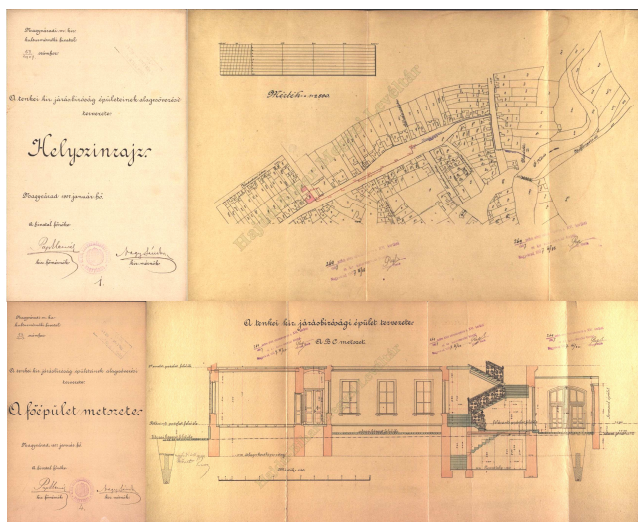
Vízi mű:

Találatok száma: 2

Melléklet megjelenítése	Levéltár	Isület	Csomag száma	Vízikönyvi szám	Típus	Értekezési idő	Helység	Helység egyetemes név	Helység mai név	Vízrajzi hely	Vízrajzi hely mai név	Név (építettő)	Név (tulajdonos)	Helység (tulajdonos lakhelye)	Helység (tulajdonos lakhelye) egyetemes név	Helység (tulajdonos lakhelye) mai név	Név (tervező)
műszaki leírás, helyszínrajz, alagsor, metzterajz, engedély	Melléklet	Hajdú-Bihar Megyei Levéltár	55B.	I/20B.	A Tenkei Királyi Járásbírósg épületeinek alagsorvezési terve	1907	Tenke		Tenke - Tincea	Holt Fekete Község [Holt Község]	Már nem létezik.	Magyar Állam	Tenkei Királyi Járásbírósg	Tenke		Tenke - Tincea	Fap Károly (tervező), Nagy Sándor (tervező)
helyszínrajz, műszaki leírás, engedély	Melléklet	Hajdú-Bihar Megyei Levéltár	56B.	I/20B.	A Tenkei Római Katolikus Plébánia vízvezetési és víznyelvi terve	1907-1908	Tenke		Tenke - Tincea	Holt Fekete Község [Holt Község, Holt-Károly, Holt-Károly, Holt-Károly]	Már nem létezik.	Nagyvárad Római Katolikus Főpüspökség [Nagyvárad Római Katolikus Főpüspökség]	Tenkei Római Katolikus Plébánia	Tenke		Tenke - Tincea	Fap Károly (tervező), Nagy Sándor (tervező)

A találati listából már csak ki kell választani a megfelelő sort, és megnyitni a csatolt mellékleteket.

Például: 55B. *A Tenkei Királyi Járásbírósg épületeinek alagsorvezési terve*

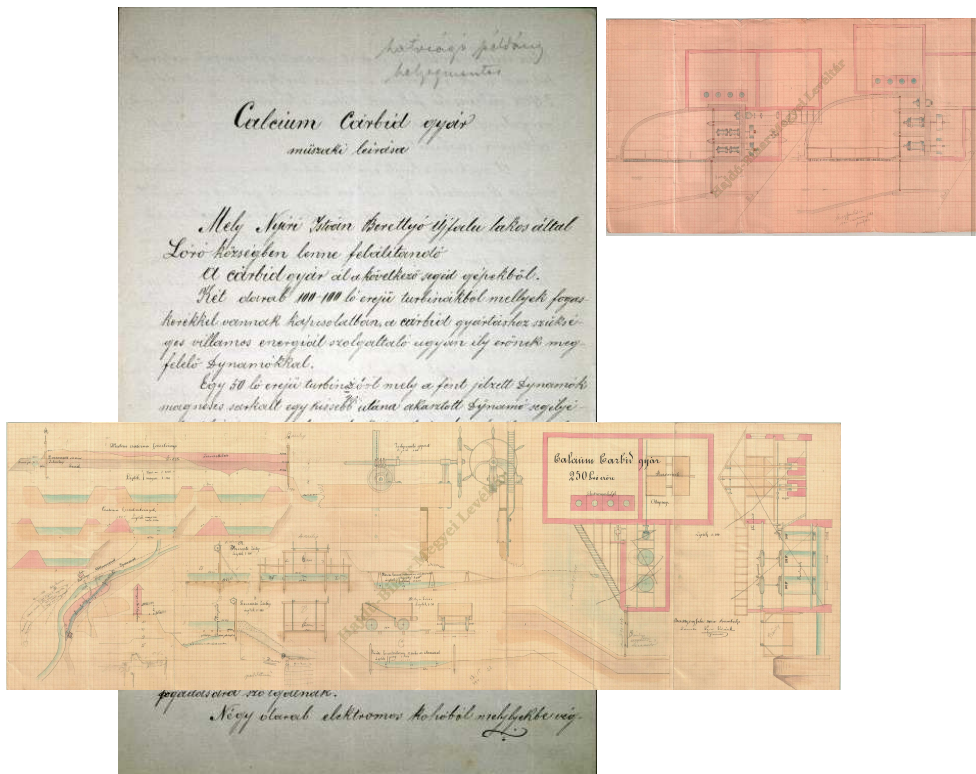
2) Név (építetű, tulajdonos, tervezű) szerinti keresés.

Például: *Nyíri István (gépész-mérnök)*

 A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár adatbázisai BIHAR VÁRMEGYE VÍZÜGYIRATAI																																																																			
Település és vízrajzi hely:																																																																			
Név (építetű, tulajdonos, tervező):																																																																			
Vízí má:																																																																			
Keresés																																																																			
Találatok száma: 2																																																																			
<table><thead><tr><th>Levelet megjelölése</th><th>Levelet</th><th>Jelzet</th><th>Csomag sorszáma</th><th>Vízrajzi hely</th><th>Traktus</th><th>Helység</th><th>Helység megjelölése</th><th>Helység megjelölése</th><th>Vízrajzi hely</th><th>Vízrajzi hely megjelölése</th><th>Név (építetű)</th><th>Név (tulajdonos)</th><th>Helység (tulajdonos)</th><th>Helység (tulajdonos)</th><th>Név (tervező)</th><th>Tervező</th></tr></thead><tbody><tr><td>512. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár</td><td>Hajdú-Bihar Megyei Levéltár</td><td>Hajdú-Bihar Megyei Levéltár</td><td>512.</td><td>II/125.</td><td>Nyíri István (gépész-mérnök)</td><td>Lőrű (Lőrű, Lőrű-Ponort)</td><td>Kemencelőrű</td><td>Kemencelőrű</td><td>Nyíri István</td><td>Nyíri István</td><td>Nyíri István</td><td>Nyíri István</td><td>Nyíri István</td><td>Nyíri István</td><td>Nyíri István</td><td>Nyíri István</td></tr><tr><td>513. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár</td><td>Hajdú-Bihar Megyei Levéltár</td><td>Hajdú-Bihar Megyei Levéltár</td><td>513.</td><td>II/126.</td><td>Tinár László (gépész-mérnök)</td><td>Bucsa (Bucsa, Bucsa)</td><td>Királyhágó</td><td>Királyhágó</td><td>Nyíri István</td><td>Nyíri István</td><td>Nyíri István</td><td>Nyíri István</td><td>Nyíri István</td><td>Nyíri István</td><td>Nyíri István</td><td>Nyíri István</td></tr></tbody></table>																	Levelet megjelölése	Levelet	Jelzet	Csomag sorszáma	Vízrajzi hely	Traktus	Helység	Helység megjelölése	Helység megjelölése	Vízrajzi hely	Vízrajzi hely megjelölése	Név (építetű)	Név (tulajdonos)	Helység (tulajdonos)	Helység (tulajdonos)	Név (tervező)	Tervező	512. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár	Hajdú-Bihar Megyei Levéltár	Hajdú-Bihar Megyei Levéltár	512.	II/125.	Nyíri István (gépész-mérnök)	Lőrű (Lőrű, Lőrű-Ponort)	Kemencelőrű	Kemencelőrű	Nyíri István	Nyíri István	Nyíri István	Nyíri István	Nyíri István	Nyíri István	Nyíri István	Nyíri István	513. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár	Hajdú-Bihar Megyei Levéltár	Hajdú-Bihar Megyei Levéltár	513.	II/126.	Tinár László (gépész-mérnök)	Bucsa (Bucsa, Bucsa)	Királyhágó	Királyhágó	Nyíri István	Nyíri István	Nyíri István	Nyíri István	Nyíri István	Nyíri István	Nyíri István	Nyíri István
Levelet megjelölése	Levelet	Jelzet	Csomag sorszáma	Vízrajzi hely	Traktus	Helység	Helység megjelölése	Helység megjelölése	Vízrajzi hely	Vízrajzi hely megjelölése	Név (építetű)	Név (tulajdonos)	Helység (tulajdonos)	Helység (tulajdonos)	Név (tervező)	Tervező																																																			
512. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár	Hajdú-Bihar Megyei Levéltár	Hajdú-Bihar Megyei Levéltár	512.	II/125.	Nyíri István (gépész-mérnök)	Lőrű (Lőrű, Lőrű-Ponort)	Kemencelőrű	Kemencelőrű	Nyíri István	Nyíri István	Nyíri István	Nyíri István	Nyíri István	Nyíri István	Nyíri István	Nyíri István																																																			
513. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár	Hajdú-Bihar Megyei Levéltár	Hajdú-Bihar Megyei Levéltár	513.	II/126.	Tinár László (gépész-mérnök)	Bucsa (Bucsa, Bucsa)	Királyhágó	Királyhágó	Nyíri István	Nyíri István	Nyíri István	Nyíri István	Nyíri István	Nyíri István	Nyíri István	Nyíri István																																																			

A találati listából már csak ki kell választani a megfelelő sort, és megnyitni a csatolt mellékleteket.

Például: 512. *Nyíri István berettyóújfalui lakos lőrű (járdölgyi) Kalcium-karbidgyárának iratai*

Péter Katona – Gergő Szikla

Databases of the National Archives of Hungary's Hajdú-Bihar County Archives

The National Archives of Hungary's Hajdú-Bihar County Archives, the Méliusz Juhász Péter Library and Oradea's Mayor's Office won a 110 million HUF tender in the framework of the Hungarian-Romanian cooperation (HURO) in 2009. The work started on 1st May 2010 and lasted for a year, and the sustainability of the undertaken work must be granted for five more years. Besides the devices, the institutes have spent the amount on events, publications, data digitization and on the construction of databases.

In the National Archives of Hungary's Hajdú-Bihar County Archives, the staff made five detached databases, in which the documents of the historical Bihar County's past have been processed: diplomas, manuscript maps, rule regulations, hydrological records and church registers. The data and/or attachment upload is still in progress.

One of the partner institutions: Oradea's Mayor's Office created a database for those Council Proceedings that were created before the unification of the four sections of the town in 1850.

In the Méliusz Juhász Péter Library, more than 450 local history-themed books, journals, school year books and school-records, etc. were digitized into database that is assigned to a search engine and a browser.

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

A TANULMÁNYOK MAXIMUM 40000 KARAKTER,
A MŰHELYMUNKÁK MAXIMUM 20000 KARAKTER,
A FORRÁSKÖZLÉSEK, ADATTÁRAK ÉS HONISMERETI ÍRÁSOK MAXIMUM 40000 KARAKTER,
A RECENZIÓK MAXIMUM 5000 KARAKTER TERJEDELEMBEN KERÜLNEK KÖZLÉSRE.

A KÉZIRATOKAT DOC FORMÁTUMBAN, AZ ILLUSZTRÁCIÓKAT MELLÉKELVE, PDF-,
ILLETVE JPG-FORMÁTUMBAN KÉRJÜK ELJUTTATNI AZ IMPRESSZUMBAN MEGADOTT
E-MAIL CÍMRE. AMENNYIBEN EZT A TERJEDELEM NEM TESZI LEHETŐVÉ, ELŐZETES
EGYEZTETÉST KÖVETŐEN VESSZÜK ÁT A SZERZŐTŐL.

KÉRJÜK, HOGY A KÖZÖLNI KÍVÁNT ILLUSZTRÁCIÓK KÖZLÉSI ENGEDÉLYÉT IS CSATOL-
JÁK A MEGKÜLDÉSRE KERÜLŐ KÉZIRATHOZ!

A FOLYÓIRAT KIADVÁNYKÉSZÍTÉSI GYAKORLATÁT ELFOGADOTT SZERKESZTŐI ÉS KIADÓI
NORMAKÖNYVEK ELŐÍRÁSAIVAL ÖSSZHANGBAN ALAKÍTOTTA KI, EZÉRT CSAK A
KÖVETELMÉNYEKNEK MEGFELELŐ APPARÁTUSSAL ELLÁTOTT DOLGOZATOKAT FOGAD BE
ÉS JELENTET MEG.

FELHÍVJUK TISZTELT SZERZŐINK FIGYELMÉT, HOGY A LEADOTT KÉZIRATOK KAPCSÁN
FELMERÜLŐ VALAMENNYI SZERZŐI ÉS TULAJDONJOGI KÉRDÉSBEN (PÉLDÁUL ILLUSZ-
TRÁCIÓK TULAJDONJOGA) A FELELŐSSÉG A KÉZIRAT KÉSZÍTŐJÉT TERHELI!

[HTTP://UJNEZOPONT.BIHARKUTATAS.HU](http://ujnezopont.biharkutatas.hu)